

helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odbora za
ljudska prava
u Srbiji

broj 159-160 • januar - februar 2012 • godina XVII

KANDIDATURA UPRIKOS SVEMU

- **Korak napred, pa korak...**
- **Evropeizacija susjedstva**

Tranziciona pravda

- Spomenik sa senkom zločina
- Tragični put raspadanja JNA

Kremaljska geostrategija

- Panarin, Putin i Srbo-Azijati

i još:

- Vašar veselih antievropejaca
- Gde živite, alo!
- Monopolizacija sećanja

Sadržaj

uvodnik

Kandidatura uprkos svemu 3
Piše: Sonja Biserko

Korak napred, pa korak... 5
piše: Vladimir Gligorov

Evropeizacija susjedstva 7
Piše: Davor Gjenero

Srpski košmari

Vašar veselih antievropejaca 10
Piše: Ivan Torov

Gde živite, alo! 11
Piše: Slobodanka Ast

Veliki pad malih ministara sile 15
Piše: Stipe Sikavica

Breht i Nikolaidis - jedna paralela ... 16
piše: Dragoljub Todorović

Kriza sekularizma

Monopolizacija sećanja i degradacija
državnog suvereniteta 19
Piše: Srdan Barišić

Tranziciona pravda

Spomenik sa sjenkom zločina 21
piše: Irena Antić

Tragični put raspada JNA 24
piše: Sead Hadžović

Srpski Trijanon 26
piše: Nikola Samardžić

Srpska radikalna stranka

U potrazi za realnošću 30
Piše: Nastasja Radović

Reforma pravosuđa

Pravda nedostižna i za sudije 32
Piše: Bojana Oprijan Ilić

Izbeglice i izbori

Upotrebna vrednost unesrećenih .. 34
Piše: Tamara Kaliterna

Srbija i region

Kontinuitet "dušebrižništva" 36
Piše: Vojislava Vignjević

Kremaljska geostrategija

Panarin, Putin i Srbo-Azijati 37
Piše: Petar Popović

Korupcija

(N)i kumovi, (N)i drugovi 39
Piše: Nataša Lazović

Muke s rečima

Sklad raznolikosti 41
Piše: Ankica Dragin

Književna minijatura

Čovek maketa 42
Piše: Bora Čosić

Perspektiva država bivše jugo-sfere

Povezivanje od zajedničke koristi... 43
Piše: Seniha Muharemi Vukos

Povelja na licu mesta

Kikinda: Prizivanje proleća 46
Piše: Gordana Perunović Fijat

umesto eseja

Smeš u tami 48
piše: Nenad Daković

Sport i propaganda

Jedan Novak ne čini praznik 50
Piše: Ivan Mrden

Ogled

Putovanje u srce utopije (4) 51
Piše: Zoran Janić

Iz osmanske baštine

Lakrdija 58
Piše: Olga Zirojević

Naša pošta

Manipulacije Milorada Dodika 59
piše: Sead Hadžović

Turci i "Turci" 62
Piše: Rade Vukosav

PIŠE: SONJA BISERKO

Kandidatura uprkos svemu

Sticanjem uslova za kandidaturu Srbija je najzad posle gotovo tri decenije definisala svoje strateško opredeljenje. Dobijanje kandidature je početak kraja politike koja je Srbiju dovela u ćosroskak i potpunu izolaciju. Ta politika bila je posledica neshvatanja novih međunarodnih okolnosti koje su nastale u periodu 1989-1991. Nestanak bipolarnog sveta otvorio je, kako ističe Zbignjev Bžežinski, prostor za "novu distribuciju globalne moći, kao i novi fenomen masivnog političkog otrežnjavanja, što je dovelo do nestabilnosti savremenih međunarodnih odnosa". Srbija je to shvatila kao mogućnost da, s obzirom da nije mogla da ovlada Jugoslavijom, rekonponuje Balkan po svojoj meri. Devedesetih se to činilo mogućim; međutim, brzo se pokazalo nereálnim. Vremenom (a to još uvek traje) međunarodna zajednica vraća Srbiju na njenu meru, čemu se ona opirala i nakon odlaska Miloševića.

I međunarodnoj zajednici je bilo potrebno vreme da shvati da je deo nove demokratske vlasti nastavio sa istim politikom "drugim sredstvima". Zoran Đinđić sa malim krugom oko sebe, pokušao je da Srbiju usmeri ka evroatlantskim integracijama. Za to je platio glavom, jer se smatralo da još uvek nije završena realizacija projekta. Ta tendencija se ipak reinkarnirala u novoj, Liberalnodemokratskoj partiji (LDP), ali i u segmentima Demokratske partije. Tako je 2008. godine potpisan Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, a potom je usvojen i niz proevropskih zakona, formirana su razna nezavisna tela, proklamovani su prioriteta kao što su borba protiv korupcije, organizovanog kriminala, isporučeni su optuženi za ratne zločine Haškom tribunalu, i sl. Međutim, realno malo toga je ostvareno. Antievropski blok i nedovoljan ljudski potencijal za promene uveo je Srbiju u stagnaciju, odnosno doveo je do ivice regresije. To nije

samo posledica međunarodne ekonomske i finansijske krize, već pre svega nesposobnosti i nedostatka političke volje da se zemlja okrene reformama.

U poslednjoj godini mandata aktuelne vlade aktivirano je Kosovo u pokušaju da se iskoriste turbulentne međunarodne okolnosti i nedovoljan interes međunarodne zajednice za Balkan. Cela 2011. godina protekla je u naporima da se izdejstuje podela Kosova i Bosne, destabilizuje Crna Gora, kao i da se onemogući autonomija Vojvodine. Aktivizam antievropskog bloka ipak je na kraju probudio i međunarodnu zajednicu, pre svega, Nemačku i SAD. Angela Merkel je osujetila dobijanje statusa kandidata za članstvo u EU 9. decembra 2011. godine sa ciljem da se najzad završi proces priznavanja Kosova kao nezavisne države i time stabilizuje taj deo Balkana. Srpski stratezi nisu očekivali takav protivudar, ali su ipak shvatili da je to nepremostiva barijera za kandidaturu.

Podrška Rusije, koja je obeležila srbijansku političku scenu tokom prošle godine, bila je ključna u istrajavanju na toj opciji. Aktuelna vlada i predsednik

Srbije (koji ne uživa poverenje Rusije) bili su prinuđeni da naprave izbor između politike "I Kosovo i Evropa" i kandidature za EU. Postavilo se pitanje, kako izaći iz zamke severnog Kosova u kojoj su se našli gotovo svi politički akteri. Dijalog Beograd-Priština je naglo intenziviran i za relativno kratko vreme Srbija je ispunila, sad već minimalne uslove za kandidaturu (slobodno kretanje EULEX i KFOR na celoj teritoriji Kosova, integrisanu kontrolu granica i prisustvo nezavisnog Kosova na regionalnim forumima). Promenu stava prate različite političke dosetke, kako bi se, imajući u vidu da je već počela predizborna kampanja, izbegla činjenica da je politika "I Kosovo i Evropa" završila debaklom.

Antievropski blok je takođe poslednjih meseci, posebno nakon 9. decembra, ofanzivno krenuo protiv kandidature i EU. Posebnu ulogu je imao dr Vojislav Koštunica čija je knjiga "Zašto Srbija a ne Evropska unija" dobila ogromnu medijsku promociju. Knjiga je svojevrsni program tog bloka i naslanja se na ideologiju Dobrice Ćosića i akademika koji polako silaze sa scene. List *Politika* ju je u izvodima objavljivala kao feljton, što navodi na zaključak da su i mediji više naginjali toj opciji, jer nisu bili sigurni u izvesnost kandidature. Svepristnost Vojislava Koštunice u suštini, ukazuje na dubinu antievropskih sentimenata, posebno u nacionalnim institucijama kao što su Akademija, crkva, vojska, Univerzitet. Na to upućuje i činjenica da nedavno imenovani načelnik Generalštaba Vojske Srbije Ljubiša Diković ima ratnu biografiju koja ne može biti prihvatljiva za NATO i EU partnere. Ovo "podmetanje" upereno je pre svega protiv ministra odbrane Dragana Šutanovca i generalno, protiv evroatlantskih integracija.

Na kraju je ipak prevladala racionalnost u opredeljivanju i same Evropske unije: bolje da uključi Srbiju u proces pridruživanja, nego da je ostavi izvan njega kao potencijalno remetilački faktor sa osloncem na Rusiju.

Postignutim dogovorom stvoreni su uslovi za brže uključivanje u evropske integracije i za Kosovo i za Srbiju. Srbija je dobila kandidaturu, a Kosovo pregovore za Šengenski vizni sistem i izradu studije o izvodljivosti. Time se Kosovo stavlja na mapu puta ka EU, koje su druge zemlje Zapadnog Balkana već prešle.

I sam predsednik Boris Tadić je u nedavnim izjavama ukazivao na moguću preorijentaciju. Tako je u intervjuu Nedeljniku *Pressa* rekao, komentarišući ulogu Dobrice Ćosića iz devedesetih: "Oni su (Dobrica Ćosić i Ljubomir Tadić) smatrali da je mnogo važnije izvršiti ustavne promene, pa tek onda demokratizaciju. Mislim da je to bila velika greška, jer su oni tada imali šanse da naprave preokret. Moglo se naći racionalno rešenje u rasformiranju Jugoslavije, mogli smo da se sačuvamo od svega onog zla. Ali, to se jednostavno nije dogodilo".

Ova tvrdnja nije, naravno, uzela u obzir primarnu odgovornost Srbije, ali je ipak važna za sve koji su upoznati sa činjenicom da je Srbija prva secesionistička republika koja je počela sa razbijanjem Jugoslavije. To se uporno prećutkuje i prikriva, jer na delu je svojevrsno konstruisanje memorije na sasvim drugoj interpretaciji. Uostalom, to ilustruju brojni slučajevi poslednjih meseci. Jedan od njih je svakako i film Anđeline Džoli "U zemlji krvi i meda" koji je počeo tek nedavno da se prikazuje u Beogradu. Kampanja koja se mesecima vodi protiv tog filma skrenula je pažnju sveta na rat u Bosni i za očekivati je da će se iz toga izroditi i politička akcija međunarodne zajednice, a to je upravo ono što je beogradska kampanja pokušala sprečiti. Dakle, "stručnjaci" koji su se okupili oko *Međunarodne inicijative za praćenje antisrbizma* utvrdili su da film od prve do poslednje sekunde vrvi od antisrbizma.

„Kolektivnu krivicu Srbima nameću prvenstveno srpski političari i propaganda poput ove. Oni koji negiraju zločin, pre svega su i sami žrtve takve propagande. Oni pak koji o tim zločinima nešto znaju, a ništa ne kažu su jednostavno saučesnici, odnosno i sami zločinci“. Ovo je napisala jedna anonimna Prijedorčanka koja se usudila da u svom stanu organizuje projekciju filma Anđeline Džoli.

Dobijanje kandidature je sve u svemu, značajan pomak za Srbiju. Zato su reakcije dr Vojislava Koštunice i ostalih konzervativaca tako žestoke. To ne znači da ta orijentacija neće biti praćena opstrukcijama i pokušajima osujećivanja. Lutanje Srbije je predugo trajalo da bi taj proces tekao bez teškoća.

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Korak napred, pa korak...

Dogovor sa kosovskim vlastima je nesumnjivo korak napred. Potrebno je razjasniti u kom smeru, da li je reč o prvom od niza koraka i, konačno da li se njime smanjuje raskorak, to jest pokušaj da se jedonom nogom korača u jednom, a drugom u suprotnom pravcu.

Prvo o smeru. Nije neočekivano da se ovaj dogovor propagira kao potvrda politike poznate pod parolom „i Evropa i Kosovo“. Ustvari, reč je o izboru da se teži onome što je ostvarivo, dakle približavanje Evropskoj uniji, a da se odustane od onoga što je neostvarivo. Kad se čita sporazum koji je postignut u Briselu, jasno je da se njime omogućava da Kosovo dobije međunarodni subjektivitet, bar u regionalnim i evropskim institucijama. To se ničim ne uslovljava i to, da se ne uslovljava, zapravo se i kaže razjašnjenjem koje je stavljeno u fusnotu. Dakle, to što neka zemlja priznaje, a neka druga ne priznaje Kosovo kao samostalnu državu ne uslovljava ni međunarodno prisustvo Kosova niti predstavlja prepreku saradnji, regionalnoj ili bilateralnoj. To je veoma dobro izrazio Robert Kuper, posrednik u ovim pregovorima u ime Evropske unije, rekavši da „jedino što ova fusnota stvarno znači je da je ime Kosova u saglasnosti sa međunarodnim pravom“.

Ono što se ovim sporazumom postiže, kada je reč o srpskoj strani, jeste skidanje sa dnevnog reda jednog problema koji je svojom nerešivošću, bar u obliku u kojem je viđen već tri decenije, sputavao politički razvoj Srbije. Kakvi će se odnosi između dve zemlje razviti zavisi od njihove sposobnosti da uoče zajedničke interese i da ih ostvaruju kooperativno. Ti interesi su poznati, kako kad je reč o privrednoj saradnji, tako i kada je reč o individualnim i kolektivnim pravima u obema zemljama. Kako su sada odgovornosti jasno razgraničene, trebalo bi očekivati da

će saradnja napredovati, ako ne bileteralno, bar u početku, onda posredstvom regionalnih ustanova, kako postojećih tako i onih koje bi tek mogle da se ustanove.

Dodatna korist od ovoga sporazuma jeste da se odbacuje politika teritorijalne podele, koja je mogla potencijalno da destabilizuje ne samo Kosovo i Srbiju, već i susedne zemlje. U meri u kojoj će se sporazum poštovati i dobronamerano sprovoditi, rešavanje preostalih etničkih problema i ljudskih prava bi trebalo da se odvija u okviru postojećih država i njihovih teritorija. Ovde valja uočiti da bi svako posezanje za teritorijom Kosova od strane Srbije ili obratno, posezanje Kosova za teritorijom Srbije bilo u neskladu sa međunarodnim pravom i potpadalo bi pod obavezu Ujedinjenih nacija da brani teritorijalnu integritet ako je neophodno i upotrebom sile. Ne bi trebalo, naravno, očekivati takvu eventualnu efikasnost Ujedinjenih nacija, ali to je posledica prihvatanja međunarodnog subjektiviteta Kosova, bez obzira na to da li je ono član Ujedinjenih nacija ili nije. Trebalo bi da to dovede do istog takvog razumevanja o tome da je pitanje granica na Balkanu rešeno.

To je dakle smer koji se ovim korakom utvrđuje. Koji bi koraci mogli i trebalo da slede? Potrebno je uočiti da je ovaj sporazum privremen. Kao takav, trebalo bi da vodi trajnom sporazumu ili nekom trajnom rešenju, koje bi moglo da dođe i preko eventualnog učlanjenja Kosova u Ujedinjene nacije. No, kako je sva prilika da se, bar za sada, ovaj sporazum neće podnositi skupštini na ratifikaciju, jasno je da će biti potrebni naknadni koraci kojim će se eksplicitirati ono što je implicitno sadržano u ovom dogovoru. Ako ne ranije, onda svakako kad proces integracije u Evropsku uniju odmakne, biće potrebno međusobno priznavanje ovih dveju država i uspostavljanje diplomatskih, a

ako bude interesa i partnerskih odnosa. Kako je reč o relativno dugom periodu pregovaranja sa Evropskom unijom i međusobno, recimo o jednoj deceniji, postoje ozbiljni rizici da se stvari mogu vratiti na staro, drugim rečima da se krene unazad političkim ponašanjem jedne ili druge strane.

Ovde su dva rizika verovatno najveća. Jedan jeste da neka buduća srpska vlada odluči da poništi ovaj sporazum, uključujući i sve ono što će u međuvremenu proizvesti, zato što nije u skladu sa ustavom ili sa političkim ciljevima javnosti i stranaka kojima ona poveri vlast. Prvi će test svakako biti predstojeći opšti izbori, a potom i izbori za predsednika države. Ukoliko dođe do smene vlasti, nova vladajuća koalicija će morati da odluči da li je ovaj sporazum, i proces koji je njime pokrenut, obavezuje ili ne. Kako sada stoje stvari, efekat olakšanja da je skinut sa dnevnog reda jedan veoma težak problem, koji je najvećim delom i u dužem periodu vremena određivao ishode političke konkurencije u Srbiji, trebalo bi da obezbedi da bude izabrana vlada koja će se pridržavati ovoga sporazuma i raditi na tome da iskoristi sve one prednosti koje se njime otvaraju. A, one nisu samo u otvaranju pregovora sa Evropskom unijom, već i u značajnom poboljšanju saradnje sa Kosovom. Ta saradnja bi trebalo da dovede do značajne liberalizacije u kretanju unutar i preko granica ovih dveju zemalja, a i do povećanja privredne i kulturne saradnje, što bi sve zajedno značajno poboljšalo bezbednost svake vrste kako na Kosovu, tako i u Srbiji.

Trebalo bi, dakle, očekivati da se ovim sporazumom isključuje formiranje vladajuće koalicije u kojoj bi jedan ili više članova bili za poništavanje dogovora i za ponovno otvaranje sukoba oko statusa Kosova i odnosa prema Evropskoj uniji. No, rizici da se odnosi pogoršaju mogu, međutim, da se povećaju kasnije, jer čitav proces zavisi, kako se to kaže, od dobrih vesti i može da bude dosta nestabilan ukoliko, ne samo da se stvari ne razvijaju dobro, već stalno stižu rđave vesti. Srbija se nalazi u veoma teškom privrednom stanju i socijalni pritisci će se samo povećavati, bar neko vreme. Zbog toga uticaj novih nacionalističkih pokreta i stranaka može da ojača, a kosovska retorika da se povećava. Ako je suditi po iskustvu, relanost na Kosovu nije uvek bila dovoljan razlog da se ne teži političkoj podršci retorikom pozivanja na promenu stanja na Kosovu. Sada stvari stoje drukčije, ne samo zato što postoji proces integracije u Evropsku

uniju, već mnogo više zbog toga što postoji demokratski način odlučivanja. Ukoliko bi se on očuvao, dakle ukoliko se ne bi skliznulo u jednu ili drugu vrstu autokratskog režima, izgledi da se na demokratskim izborima na vlast dovede agresivno nacionalistička stranka bi trebalo da se smanjuju.

Drugi veliki rizik jeste da se kosovska javnost i vlasti ne zadovolje etničkom i nacionalnom saradnjom koje im pruža sloboda i političkih ustanova u Evropskoj uniji i naraste interes da se dve albanske države ujedine. To bi svakako ponovo pokrenulo teritorijalna pitanja i sporove na Balkanu i svakako bi predstavljalo značajan izazov, kako saradnji tako i bezbednosti. Nije realno očekivati da neće jačati svaki oblik saradnje između Kosova i Albanije, pre svega iz privrednih razloga. Poboljšanjem infrastrukture će se približiti izlaz na more i otvoriće se niz novih mogućnosti privredne saradnje. Ovo bi trebalo da bude od koristi svima na širem području Balkana, a trebalo bi, ukoliko bi se učvrstile demokratija i veze sa Evropskom unijom, da osnaži i sve balkanske države. No, rizik postoji, jer se uvek mogu pojaviti interesi za promenom političke karte kako bi se ostvarili neki politički ili ideološki interesi. To nije nešto što je specifično samo za albansku ili srpsku populaciju i samo za Balkan, već je politički problem nacionalizma koji bi upravo trebalo da reši ujedinjena Evropa. No, u političkim stvarima nema garancije i preraspodela moći i vlasti su uvek jaki politički motivi, nezavisno od političkog sistema, te stoga taj rizik teritorijalne rekonfiguracije nije moguće definitivno otkloniti. Demokratsko odlučivanje obično vodi racionalnijem izboru, ali nije nepoznato da demokratije mogu da propadnu pod nacionalističkim pritiscima.

Da li se sada može reći da se krenulo jednim pravcem i da se neće voditi politika da se čas ide u jednu, a čas u drugu stranu? U tom je kontekstu posebno zanimljiva rasprava o koristima i šteti integracije u Evropsku uniju, jer se time pristupa carinskoj uniji i time se uspostavljaju drukčiji odnosi u razmeni sa ostatkom sveta. Upozorenja su već stigla da će to Srbiju koštati ugovora o slobodnoj trgovini sa Rusijom i sa drugim zemljama koje su već, ili će se pridružiti zoni slobodne trgovine koju ona stvara. Slediće prigovor o tome da se približavanjem Evropskoj uniji neminovno povećava i interes za članstvo u Atlantskom savezu (NATO) i time prekidaju posebni preijateljski

odnosi sa Rusijom i drugim zemljama u bližem i daljem susedstvu.

Prigovori o tome da se gube prednosti slobodne trgovine sa Rusijom su uglavnom lišeni ekonomskog smisla, jer su interesi i Rusije i Evropske unije takvi da bi trebalo očekivati značajnu liberalizaciju međusobne trgovine u budućnosti, tako da će nivo carinska zaštite, ako ona uopšte i ostane, biti veoma nizak i daleko od toga da bude bilo kakva prepreka srpskom izvozu. Pogotovo će se smanjiti mogućnosti da zapadne zemlje trguju sa Rusijom preko Srbije, budući da su takve mogućnosti i sada veoma ograničene. No, nema sumnje da će srpski pregovarači imati priliku da traže da Evropska unija povede računa o tom ugovoru o slobodnoj trgovini i da traže da se uspostavi odgovarajući prelazni period ukoliko smatraju da im je to korisno.

Prigovori oko članstva u Atlantskom savezu su uticajnije u srpskoj javnosti, tako da će to svakako zahtevati intenzivniju i dugoročniju javnu raspravu. Ovim sporazumom sa Kosovom, ukoliko se poštuje i ojača saradnjom i konačno uspostavljanjem diplomatskih odnosa, značajno se smanjuju rizici srpskoj bezbednosti. Kada je reč o odbrambenim snagama bezbednosti, one bi mogle da budu veoma bitno smanjenje, jer ozbiljnih pretnji zapravo i nema. Kada je, opet, reč o vojnim snagama koje bi trebalo da prošire teritoriju Srbije, tu je neminovan sukob sa Atlantskim savezom, jer će praktično sve susedne zemlje biti njegove članice ili biti pod zaštitom ovog saveza. Zbog toga, trebalo bi da se oceni da je u interesu Srbije da bude član ove organizacije, kako da bi se moglo uticati na njene odluke, tako i da bi se povećala zaštita od eventualnih rizika bezbednosti koji imaju izvor u nekim udaljenijim, svetskim sukobima interesa. Ideja o tome da se može ostati po strani od njih - Srbija koja je zapad na istoku i istok na zapadu - nije u skladu sa istorijskim iskustvom, a sada je i irelevantna, budući da tog sukoba između zapada i istoka više i nema i ne bi trebalo očekivati njegovo obnavljanje. Ostaju prednosti od kolektivnog sistema zaštite protiv asimetričnih rizika, i tom će se kontekstu raspravljati, ako se to bude činilo racionalno, je li ili nije korisno članstvo u Atlantskom savezu.

Može se dakle reći da je učinjenim prvi korak, da ne bi trebalo očekivati da prvi sledeći bude unazad, ali će tek biti potrebno mobilisati političku volju da se ide gde se krenulo i da se ne teži politici gde se hoda raskorakom.

Evropeizacija susjedstva

PIŠE: DAVOR GJENERO

Specijalno iz Zagreba za Povelju

Kad je na kraju Tuđmanove ere, dakle, u vrijeme kad je stari diktator izgubio i ono malo političke razboritosti i takta, a njegova se politička sljedba počela raspadati i postalo je jasno da je druga smjena vlasti u Hrvatskoj samo pitanje vremena, tadašnji pitoreskni ministar pravosuđa, u kome je već tada bilo teško prepoznati nekoć ozbiljnog profesora krivičnog prava, uspio uvjeriti autoritarnoga vođu kako bi pokretanje procesa zbog genocida pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu (MSP) protiv Srbije moglo u domaćoj javnosti popraviti rejting propadajućeg režima, stvoren je problem iz kojega se Hrvatska do sada nije uspjeala izvući.

Pitoreskni je ministar priču s tužbom započeo na način tipičan za HDZ režim, a ona je bila i odličan medij za pranje javnog novca. Naime, angažirao je američkog odvjetnika Davida Rifkina koji je Hrvatsku zastupao i pred drugim međunarodnim sudovima, i to s poražavajućim učinkom, a ovaj je za basnoslovni honorar napisao nekoliko nesuvislih stranica teksta i pokrenuo postupak pred međunarodnim tribunalom UN. To je sve što je napravljeno u Tuđmanovo vrijeme. MSP nije odbacio nesuvislu Rifkinovu tužbu, nego je Hrvatskoj dao rok da tužbu ozbiljno pripremi i obrazloži.

Nova administracija Ivice Račana, koju su vrlo brzo počeli tresti radikalni nacionalisti, a sam ministar-tužitelj ostat će zapamćen s guskom pod rukom, kao predvodnik demonstracija protiv početka procesa stabilizacije i pridruživanja Zapadno-Balkana. U uvjetima tvrdog nacionalističkog pritiska ministar pravosuđa u Račanovoj vladi, profesor Stjepan Ivanišević, nije mogao niti pomisliti na povlačenje tužbe, nego je formirao novi tim od ponajboljih pravnika što ih je imao na raspolaganju. Okupio je današnjeg predsjednika Republike, Ivu Josipovića, današnjeg zamjenika glavnog tajnika UN Ivana Šimonovića i međunarodnog pravnika iz Ministarstva vanjskih poslova, ambasadora Jakšu Muljačića. Oni su, uz nekoliko odgoda, tužbu tako redefiniirali i utemeljili da ju je Sud na kraju prihvatio kao valjan materijal za raspravu.

Cijelo to vrijeme, a pogotovo nakon što je tužba u Hagu prihvaćena, spomenuta trojica hrvatskih agenata pred Sudom bila su sklona izvansudskom poravnanju, a Hrvatska je tražila zapravo tri stvari: definiranje Miloševićavog režima kao agresora na Hrvatsku, utvrđivanje sudbine nestalih i priznanje odgovornosti za stradanje zatočenih osoba, nasilno odvedenih iz Hrvatske, i povrat arhivskog gradiva i umjetničkog blaga. U međuvremenu Račanovu je administraciju zamijenila Sanaderova, a ona nije imala mnogo sluha za prijedloge hrvatskih agenata, niti je Sanader iskazivao interes za ozbiljan dijalog s Beogradom.

Beograd je, pak, napravio dvostruku grešku. Umjesto ustrajavanja na izvansudskom poravnanju, administracija u Beogradu odlučila se za protutužbu, a njome je poziciju Srbije definirala na način na koji je Beograd i inače ponekad sklon definirati svoj regionalni status. Naime, Srbija se protutužbom postavila kao agent Srba iz Hrvatske, koji su hrvatski državljani, i nije jasno na osnovi čega bi ona mogla zastupati njihove interese. Osim što se Srbija u definiranju protutužbe oslanja na koncept „svi Srbi u jednoj državi“, u nju je upleten i neupitni genocid nad Srbima u Hrvatskoj u vrijeme Drugoga svjetskog rata od strane kvislinške NDH. Iako je tvorcima tužbe moralo biti jasno da niti ne postoji pravni kontinuitet Republike Hrvatske prema NDH, a i da se Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948, na kojoj se zasnivaju i tužba i protutužba, ne može odnositi na zločine iz Drugog svjetskog rata, u javnosti u Srbiji se stvorio utisak kako je pobjeda pred Sudom izvjesna. Neodrživa protutužba postala je argumentom u „diplomatskoj ponudi“, pa kad je s početkom mandata predsjednika Josipovića stvoren preduvjet za ozbiljnije razgovore, Beograd, umjesto pregovora o izvansudskom poravnanju, nudi pregovore o tome da zauzvrat za hrvatsko povlačenje tužbe, on povuče protutužbu.

Početak mandata nove administracije Zorana Milanovića i prvi dani ministarskog mandata Vesne Pusić bili su obilježeni odnosima Zagreba i Beograda i ponudom vezanom uz povlačenje tužbe pred MSP. Činjenica da je ministrica Pusić diplomatski prešutjela protutužbu i da je uopće ne spominje kad govori o mogućem scenariju izvansudskog poravnanja dviju država, dokaz je dobre namjere Hrvatske u odnosu na Srbiju i spremnosti da se spor doista izvansudski riješi. Hrvatska ništa ne

nudi besplatno, konstatirao je dobro upućeni i dobro namjerni srpski diplomat, snažno angažiran na tome da se inicijativa novoizabrane hrvatske administracije i realizira.

Pitanje procesa pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, naravno, nije jedini problem u bilateralnim odnosima Zagreba i Beograda, ali sudski rokovi, što ih stranama u sporu zadaje MSP, čine ga najakutnijim. Još uvijek je teško predvidjeti hoće li izvansudsko poravnanje sa Srbijom biti put rješavanja problema, što ga je Hrvatskoj ostavio Tuđman na samrti, te hoće li administracija u Beogradu naći snage zaboraviti Varadijevu protutužbu i iskoristiti ponudu ministrice Pusić da se pristupi pregovorima, koji su na dnevnom redu mogli biti još prije pet-šest godina. Ako bi se ovaj problem riješio, pogotovo ako bi Beograd preuzeo moralnu odgovornost za agresiju Miloševićevog režima na Hrvatsku, sve bi drugo bilo lakše.

Predsjednik Josipović na Jahorini je početkom februara krenuo „obrnutim smjerom“, predlažući trilateralni dogovor o suradnji u progonu ratnih zločina, i to između Hrvatske, Srbije i BiH. Progon odgovornih za ratne zločine nužno je dio dogovora Hrvatske i Srbije o izvansudskom poravnanju, a odnose Zagreba i Beograda narušavaju činjenica da je Srbija samu sebe proglasila nadležnom za procesuiranje svih ratnih zločina na području bivše Jugoslavije, ali i „ostavština“ JNA-ovskog vojnog kvazipravedu, koje je pokretalo krivične istrage protiv brojnih državljana Hrvatske i drugih postjugoslavenskih država. Iako do trilateralnog dogovora neće doći, Josipović je na Jahorini uspio dogovoriti temelje sporazuma Zagreba i Beograda o suradnji, prema kojem bi se procesi vodili u domicilnim državama osumnjičenih za ratne zločine.

Usklađeno djelovanje predsjednika Josipovića i nove ministrice vanjskih poslova Pusić, koje se najprije pokazalo prema Beogradu, najava je nove hrvatske regionalne politike. Zagovornici izolacije Hrvatske prema Balkanu tvrdili su kako je Hrvatska, završetkom pregovora o članstvu u EU, pobjegla od Balkana i kako prestaje biti dijelom regije. I ministrica i predsjednik, međutim, očito misle drukčije. Misiju Hrvatske doživljavaju kao doprinos europeizaciji susjedstva, a Hrvatska je više-manje formalno definirala što brži napredak susjeda prema članstvu u EU kao svoj politički prioritet. Niti problem spora pred MSP, niti spor oko razgraničenja na Dunavu, niti drugi otvoreni problemi sa

Srbijom, ne mogu biti razlogom zbog kojih bi Hrvatska odlučila opstruirati napredak Srbije prema EU.

Svojim prvim posjetom Beogradu, koji, doduše, nije bila službeno bilateralni, nego sudjelovanje na multilateralnom skupu, Vesna Pusić je pokazala svoje prioritete u odnosima prema Srbiji. „Ugurati“ Srbiju u status kandidatkinje, poduprijeti je u ozbiljnim i relevantnim ambicijama, kao što je predsjedanje OEBS u paru sa Švicarskom, tako da Srbija ne bi došla u iskušenje sukoba interesa i nastojala utjecati na rad misije OEBS na Kosovu (za što bi bila nadležna Švicarska), ali ne podupirati redikulozne ideje o Jeremiću kao predsjedniku Generalne skupštine UN.

I izbor sugovornika u Beogradu bio je znakovit. Osim što je diplomacija Srbije ispravno procijenila značenje posjeta i ministrici, kao ključan, osigurala susret s predsjednikom Tadićem, u tom kratkom boravku naglasak je bio na susretu Vesne Pusić s prvakom europeizacije među političarima u Srbiji, Čedomirom Jovanovićem, te nekima od ključnih ljudi civilnoga društva i *mindleaderima* Srbije. Hrvatska danas Srbiju gleda drukčije nego što je to činila do jučer - jasna je poruka posjeta ministrice Pusić. Naime, dok su uvijek do sada prioritet predstavljali bilateralni odnosi, odabirom sugovornika ministrice Pusić jasno se profilirala kao europska političarka, birajući sugovornike i teme na isti način na koji to čine *policy-makeri* iz zemalja članica EU. Pritom, nastupajući istovremeno i kao potpredsjednica Europskih liberalnih demokrata, ona ne bježi od toga da je Hrvatska dio regije, kojoj pripada i Srbija, i da zemlje imaju zajedničke interese.

Nova administracija u Zagrebu za prvog je sugovornika u regiji, doduše, priželjkivala Sarajevo. Naime, odnose s Beogradom već je ionako u dobroj mjeri „sanirao“ predsjednik Josipović, svojim dobrim odnosima s predsjednikom Tadićem. Međutim, iako nova hrvatska administracija ima velike ambicije u BiH, premda će izrazito snažno naglašavati napredak te države prema članstvu u EU i iako postoji skica prijedloga „*okrugloga stola*“ o konstitucionalnom preuređenju BiH, razgovori sa Sarajevom dosad zapravo nisu bili mogući, jer nova hrvatska administracija nije imala „*counterparta*“ u Sarajevu. Ulazak u BiH, nakon konačnog „završetka rata“, koje bi donijelo sklapanje izvansudskog poravnjenja Hrvatske i Srbije, omogućilo bi Beogradu i Zagrebu da pomognu konsolidaciju odnosa u BiH bez opterećenja, što su ih stvorili Miloševićev i Tuđmanov režim, odnosno da

kroz ustavni dijalog u toj državi pokušaju otkloniti posljedice agresije tih dvaju režima na BiH.

Preduvjeti za takav diskontinuitet u Hrvatskoj su stvoreni. Bez jasnog odricanja od Miloševićeve baštine, bez minimalizacije utjecaja štetnika kakvi su postmiloševićevci u aktualnoj administraciji, bez konsolidacije demokratskih političkih snaga i končano, bez svođenja na pravu mjeru Dodika i njegovih sljedbenika u manjem od BiH entiteta, Beograd neće biti dorastao tom poslu. Bez pozitivne uloge Beograda, teško je pak zamisliti konsolidaciju BiH. Predsjednik Tadić s razlogom se brine neće li problem Kosova postati „zamrznuti sukob“. Doista je nužno napraviti iskorak prema međusobnom priznavanju Srbije i Kosova i uspostavljanju aranžmana međunarodno kontrolirane zaštite manjinskih zajednica, koji će biti pretpostavkom definitivnog prevladavanja opasnosti novog izbijanja spora. Međutim, isto valja napraviti i u BiH, jer je manji od dvaju entiteta u toj državi zapravo izraz „zaleđenoga sukoba“, a bez novoga ustavnog aranžmana, kojim će biti prevladano razgraničenje uspostavljeno ratnim osvajanjima, nema prostora za demokratsku konsolidaciju BiH.

Scenarij optimizma na Balkanu ipak se otvara: najprije bi Srbiji trebalo osigurati status kandidatkinje za EU, na taj način konsolidirati demokratske političke opcije prije izbora. Sljedeći korak može biti izvansudsko poravnanje i političko okončanje „rata“ Beograda i Zagreba. Istovremeno Crna Gora bi mogla početi pregovore o članstvu u EU. BiH je formalno zadovoljila preduvjete za stjecanje statusa kandidatkinje i valja očekivati da će ga relativno brzo, nakon što ga dobije Srbija, a Crna Gora započne pregovore, i dobiti. U takvim se uvjetima, stvaranjem „posebnog, manje zahtjevnog puta pristupanja“ za ovu državu, otvara prostor za ustavni dijalog i ubranu europeizaciju BiH. EU bi mogla nagraditi uspjeh ustavnoga dijaloga povećanim razumijevanjem prema BiH u toku pristupnog procesa, a europeizacija može biti efikasna „mrkva“ pri potiskivanju nacionalizama i zagovora rezultata ratnih osvajanja.

Zagreb je napravio prvi korak, sada perspektiva i Srbije i regije ovise o razboritosti *policy-maker*a u Beogradu, ali i o razboritosti biračkoga tijela u Srbiji.

Vašar veselih antievropejaca

PIŠE: IVAN TOROV

Izborni karneval, nekima pre liči na seoski vašar, uveliko je u toku. Zapravo, parlamentarni izbori u Srbiji još nisu ni raspisani, a već se može naslutiti njihov ishod. Kako sada stvari stoje (bez naznaka da bi se uskoro mogle bitnije promeniti), građani će opet biti u prilici da se opredeljuju za manje zlo (a možda i za veće, ko će ga znati), što će reći, da je asortiman na srpskom političkom i biračkom „švedskom stolu“ toliko osiromašen da ubičajena (pred) izborna dilema šta Srbiju čeka već u maju, kada se saberu sve operacije, spekulacije, matematičke računice i trgovački aranžmani, gubi obeležja nekakve nepoznanice.

U igri su, dakle, iste ili slične opcije, isti akteri, ideologija nesputanog populizma ponovo caruje, pokretački motivi i povodi su nanovo Kosovo, nacionalizam, antisrpske svetske zavere, antievropejstvo, ekonomska i socijalna impotentnost, pa bi bilo pravo čudo kad bi se dogodilo nešto što makar minimalno odudara od već viđenog i proživljenog, nešto što bi uverljivo opovrglo pesimističke prognoze da Srbija ni ovog puta neće moći da izbegne politički poraz.

Šta nam se, zapravo, nudi? Da izaberemo lažni proevropski kurs, koji nam serviraju genetski modifikovani radikali (odmetnutog Tomislava Nikolića) i koji je verodostojan onoliko koliko se može poverovati u tvrdnju da se Dunav uliva u Savu. Ili, pak, da se priklonimo, poslednjih godina dominantnoj političkoj opsesiji (Borisa Tadića), koja nas, uprkos svim mogućim porazima i poniženjima, i dalje uporno, reklo bi se, fanatično uverava da formula „i Kosovo i EU“ nije van vremena i prostora, igranje na davno izgublenu kartu.

Ni jednima ni drugima ne nedostaje valjano populistička „argumentacija“ i podrška njima lojalnih i pouzdanih saveznika. Naprednjacima (tj. radikalima de luks), da Evropska unija nije i ne može biti strateški cilj zbog koga bismo morali se odrekne mo u obliku ustavne preambule, što će ih uskoro, možda već u maju, čvršće uvezati sa njihovim ideološkim saputnikom Vojislavom Koštunicom i njegovim „naučnim otkrićem“ da je EU zlo koga se moramo bezuslovno kloniti. Demokratama, opet, puna su usta zalaganja za Evropu s kojom se, međutim, već neko vreme (bleferski) poigravaju, već prema svojim kratkoročnim ciljevima da im srpsko biračko telo ne okrene leđa, pre svega, zbog apsolutne nesposobnosti da Srbiju reformišu i tako reformisanu pokrenu iz višegodišnje duboke krize, ili, pak, njihove dugoročne ambicije da vladaju državom sve dok se ima čime vladati i raspolagati. I, kako nije teško primetiti, dok se njihov model evropejstva ne ogadi i narodu i bogu, naravno, i Briselu. U tome su poslednjih godina imali (a imaće je najverovatnije i dalje), nesebičnu, drugarsku ispomoc Dačićevih „reformisanih“ socijalista, kojima je Tadićeva sklonost „istorijskim pomirenjima i kompromisima“ takoreći idealna prilika da „veselim devedesetim“ valja uliti novu snagu, još jače impulse. Ako će to značiti i da će možda Milutin Mrkonjić uspeti da izdejtstvuje da se „DOS-manlije“ izvine socijalistima zbog 5. oktobra, ili, pak, trijumfalni povratak Mirjane Marković i sina joj Marka iz Rusije u Požarevac, Srbiji će dokazati da smo pune dve decenije živeli u apsolutnoj zabludi oko prave prirode Miloševićeve vladavine. Drugim rečima, već uspostavljeni kontinuitet sa politikom,

koja je isforsirala ratove i etničke progone, strahovladu ideologije naci-socijalizma u srpskoj varijanti, mogao bi poslužiti i kao svojevrsan most na putu ka Evropi. Most koji bi da spoji nespojivo: Evropsku uniju i politiku koja još nije učinila opipljiviji otklon od katastrofalnih devedesetih i koja smatra da se ponovnim podizanjem tenzija oko Kosova, upotrebom Republike Srpske u sve otvorenije ucenjivačke svrhe, podrivanjem odnosa sa Crnom Gorom, koketiranjem sa sve ekstremnijim oblicima srpskog nacionalizma, može bez ikakvih reperkusija ići u Evropu.

U tome, zapravo, i leži pravi odgovor zašto se Srbija, upravo sada kad se očekivalo da načini presudne pomake u evrointegracijama, suočava sa činjenicom da je suspendovana, odnosno zaustavljena. I što evroentuzijazam ubrzano ustupa primat evroskepticizmu, čak i otvorenoj konfrontaciji sa Briselom. Sa sve većom izvesnošću da taj proces - pošto nema ubedljivih najava da bi se srpska državna politika bitnije izmenila - posle (najverovatnije) majskih izbora i konačno završi u arhivi kao još jedan od neuspešnih istorijskih pokušaja da se Srbija jednom za svagda izvuče iz košmara balkanske krčme i prestroji na neki drugačiji, moderniji kolosek. Bez obzira hoće li vlast zadržati poražavajuća koalicija demokrata i socijalista, ili će ih, po logici, „sjaši Kurta da uzjaši Murta“, zameniti osokoljeni naprednjački nazadnjaci. Ili će možda završnu stranicu ispisati akteri moguće „velike“ i „istorijske“ koalicije Tadića i Nikolića.

Dakle, znamo dobro šta nam se nudi, a znamo još bolje šta nas sve može i zadesiti.

Gde živite, alo!

PIŠE: SLOBODANKA AST

Na jednoj konferenciji za štampu Ivica Dačić, ministar policije je novinarima bahato, uličarski poručio: „Gde živite, alo!“

Sretenu Ugričiću, upravniku Narodne biblioteke koji je potpisao peticiju Foruma pisaca, zalažući se za slobodu govora ista persona je javno poručila da će tražiti njegovu smenu i da može da potpisuje slične stvari, ali iz zatvora! A onda je, po scenariju „24 časa smena“, na telefonskoj sednici vlade smenjen cenjeni upravnik ove nacionalne institucije! Možda je mlađe kolege iznenadio i uplašio ovaj način javne komunikacije, starijima su ovi tonovi *deja vu*: u devedesetim su se vlastodršci obraćali našoj javnosti, ali i svetu, tako arogantno, tako bahato i tako samouvereno.

Ovo društvo kao da zapljuskuje talas mračne nostalgije: počelo je amnezijom deset krvavih godina i u svakom pogledu užasne decenije, portparol tadašnjeg režima je najpopularniji političar, da bi se čak i estrada gromoglasno i razdragano oglasila koncertima „Volim devedesete“, sa pretećim sloganom „Devedesete su tu“.

ZLA VREMENA

Mnogo toga što se dešava zapravo je povratak u opake devedesete: govor mržnje na javnoj sceni, proglašavanje teroristima, državnim neprijateljima, pa čak i ubicama, onih koji drugačije misle, vredanje Hrvatske i Hrvata posle rukometne utakmice u Novom Sadu čiji je finale bilo uništavanje, paljenje i razbijanje sekirama(!) četrdesetak automobila u kojima su bili putnici, među kojima je bilo i dece. I na kraju, neverovatana poruka ministra policije Dačića domaćim nasilnicima da ne treba da napadaju goste-navijače - da se ne ponašaju kao Hrvati prema nama!

Takav zamenik premijera upravo se sjajno uklapa u ocenu predsednika Lige socijaldemokrata Vojvodine Nenada Čanka, koji je na svom twitteru objavio da Srbija sve više podseća na onu Srbiju iz devedesetih godina. „Sve počinje da liči na ona zla vremena“, piše Čanak.

Ubicama Brisa Tatona beogradski Apelacioni sud je prepolovio kazne za surovo ubistvo francuskog navijača u centru Beograda. Da li je to poruka huliganima da mogu da biju, pale automobile, ruše, pa i ubijaju Francuze, Srbe, Hrvate, Rome, navijače supraničkih timova, „gejove i gejke“, grupe i pojedince koji se zalažu za suočavanje sa prošlošću, pa eto, čak i glumce koji se prihvataju da igraju u filmovima čiji im se diskurs ne dopada? Zvanična saopštenja policije su neverovatna: maltene svi su poznati policiji, ali se tvrdi da „iza njih ne stoji niko“!? Da li su osnovano prestrašeni ne samo građani već i sudije?

Indikativno je da je Ivica Dačić, kad je javnost počela da bruji da se famozna braća Veselinović koja su se istakla u „balvanizaciji“ severa Kosova, bave sumnjivim, kriminalnim radnjama i da su tako stekla ogromno bogatstvo, otvoreno poručio da oni nisu kriminalci, e, da bi braća posle samo nekoliko nedelja bila ipak pritvorena zbog protivzakonitih radnji. Dačiću niko nije prigovorio na kategoričnoj i arogantnoj odbrani braće Veselinović. Njemu se ni oko krupnijih stvari niko nikad, uostalom nije suprotstavio, Demokratska stranka ćuti, a Dačić meri dokle može da ide. Baš je ministru policije palo na pamet da bi trebalo aktuelizovati ideju o podeli Kosova! A, eno ga u Vašingtonu gde se pojavljuje u ulozi strateški važnog igrača?! Sad se već hvali da je najpopularniji političar. Uostalom, u Srbiji su policajci uvek bili na ceni.

Ima toga još: Crkva uzurpira odavanje počasti nastradalima povodom pomena žrtvama mađarske fašističke racije u Novom Sadu za vreme Drugog svetskog ratu: sa tužnog događaja crkveno „obezbeđenje“ (!?)iskuljučuje gradske vlasti, ali i ambasadore Izraela i Mađarske!

Alavi populizam ne posustaje; film Anđeline Džoli, koji ovde niko još nije video, medijski se pokopava, a onima koji su u njemu učestvovali stižu pretnje (pogledati okvir: Anđelina i žrtve).

Ministar Mrkonjić u svakoj prilici osiono brani svoje pravo da na zidu drži sliku Slobodana Miloševića, hvališući se redovno da se čuje sa njegovom suprugom i novinarima služi kao veza sa njom. A ona, sirota, „proterana“ u Rusiju, rado bi se vratila u svoju zemlju, pa nam preko Pressa poručuje da je presrećna i oduševljena svojom novom knjigom „Destierrada e imperdida“ („Progna i neizgubljena“).

Yutubom kruži snimak na kome se predsednik Srbije u ženevskom CERN slikao sa podignuta

tri prsta. Kakava je to poruka našim naučnicima, pa i najširoj javnosti povodom našeg povratka u Evropsku organizaciju za nuklearna istraživanja? Na sahrani Miljana Miljanića naš predsednik ćaska sa nasmešenim Šljivančaninom (pogledati fotografiju u dokumentaciji Danasa).

Listajući hrvatske medije zapažamo da je u susednoj republici registrovana i nedavna izjava predsednika Tadića da je Ruđer Bošković Srbin katoličke vere. Doista, teško je reći da je takva napomena doista bitna u XXI veku. U susednoj republici komentatori ocenjuju da su međunarodne poternice raspisane na osnovu spisa nekadašnjih vojnih sudova nekadašnje JNA i doslovan povratak na početak devedesetih.

U međuvremenu, ovde se sa najvišeg mesta upućuju pohvale i divljenja čoveku koji je odobrio pakt sa Hitlerom, antifašisti su odavno i po pravima izjednačeni sa saradnicima okupatora, a kako Đorđe Balašević peva „u udžbenike i čitanke ušle su neke bitange..“

POZADINSKI MULJ

Povodom ekspresne, telefonske smene upravnika Narodne biblioteke isplivao je u javnost sav taj „pozadinski mulj“, pa se belodano vidi da je Cvetkovićeva vlada nepostojeća i zloupotrebljena institucija koja se vrlo retko sastaje, gde se sve, pa i važni i delikatni državni i društveni poslovi, završavaju na fantomskim telefonskim sednicama. Mnogi politički analitičari tvrde da se odluke donose na drugom mestu, na Anđrićevom vencu.

Profesor dr Vesna Rakić-Vodinelić poručuje u Blicu da su nam od pravne države ostali samo otpaci i da smo umesto jednopartijskog sistema posle 2000. godine dobili – partokratiju.

Treba li uopšte ponavljati da je stepen institucionalnog haosa veći nego ikad, da većinska DS ne preduzima ništa da zaustavi ovaj izgleda nezauzavivi povratak u prošlost. Tako, na primer, Ministarstvo pravde koje je jedan od glavnih vinovnika

haosa, traži da se Nacrtom zakona o izmenama i dopinama zakona o zaštitniku građana smanje ovlašćenja ombudsmana, tako da on više ne bi kontrolisao rad Visokog saveta sudstva (VSS) i Državnog veća tužilaca (DVT). Ako je ovoj državi stvarno stalo do civilnog društva i vladavine prava, a dodajmo i ulaska u Evropu, onda se u instituciju ombudsmana ne bi smelo dirati. Da li je do predloga da se njegova prava „potkrešu“ došlo zato što se zaštitnik prava građana drznuo da iznese primedbe na rad VSS? Podsetimo, Društvo sudija Srbije smatra da je ombudsman „jedna od retkih institucija u Srbiji koja stručno, savešno i sa integritetom obavlja svoju ustavnu funkciju“. Uostalom, kao da su sasvim utihnuli oni poletni glasovi o našem putu ka Evropskoj uniji.

Institucija zaštitnika građana je izgleda, izuzetak koji narušava „sistematizaciju haosa“. Opet je najbolji primer Ivica Dacić: jeste, građani se mesecima mrcvare u redovima za lične karte, za pasoše, kaos je bio i oko automobiskih tablica, pa onda za registraciju vozila, ali zato on po svetu priča o strateškim pitanjima Srbije, pa za vreme svog kratkog vašingtonskog izleta (molitveni doručak plus pasoš za Lauševića) nadobudno diletantski lansira ideju o maltene reviziji Jalte!?

PODRIVANJE BOSNE

Odnosi sa susedima nisu dobri, tome su svaka-ko doprinele „jeremićijade“, ali konkretno, na primeru Bosne i Hercegovine i sam predsednik Boris Tadić koji tretira Milorada Dodika kao da mu je voljeni brat blizanac: malo-malo, pa eno ga u Republici Srpskoj, a Dodik je ovde uz predsednika maltene u svakoj prilici, od sportskih, do one na kojima se dele odlikovanja. Grle se, ljube, oduševljeno osmehuju očigledno šaljući poruku da su oni sad ona dva oka u glavi... Mediji uredno ovevekovečju ovu idilu. Tekstovi o Srpskoj uvek imaju istu intonaciju i zapravo su samo podrška razbijanju Bosne, stanje se prikazuje kao da je BiH zaista na samoj ivici pucanja. Neki će reći, pa zar na devedesete (prisetite afere „Pauk“) ne liči i afera oko

O ANDELINI I ŽRTVAMA

Najstariji dnevni list na Balkanu, kao uostalom i svi drugi mediji, danima na prvim stranama i u udarnim informativnim emisijama opširno izveštava, o svim detaljima oko filma „U zemlji krvi i meda“ Andeline Džoli: o navodnom falsifikovanju istorije, o brojnim nedostacima filma, o aplauzima u Sarajevu i mlakom prijemu u Zagrebu, o Anđelininoj deci i Bred Pitu, o dadiljama, toaletama i drugim bedastoćama. Zamislite, bivši gradonačelnik Zagreba oduševljen filmom, a ne zna ni naziv, pa reče da mu se mnogo dopada film „Zermlja krvi i mesa“! (RTS, Dnevnik, 17. februar 2012.)

U isto vreme niko od *main-stream* medija - izuzetak je B92 - nije zabeležio strašnu vest da su iz jezera Perućac izvađena i identifikovana 162 tela Bošnjaka pobijenih u poslednjem ratu: u jezeru, u hladnjači, su još ranije pronađena tela kosovskih Albana, a posle toga još i 162 žrtve rata u Bosni: 160 Bošnjaka i dva vojnika srpske nacionalnosti. Među pronađenim žrtvama bilo je 40 žena i devetoro dece. Najmlađa žrtva je imala tri godine, najstarija žrtva je žena rođena 1906...

„Nažalost, u jezeru Perućac nađene su žrtve iz Štrbaca i Sjeverina i ja bih to nazvao krvavim tragom braće Lukić kojima se sada sudi u Hagu. U prvom stepenu su dobili doživotne životne kazne - Milan je dobio doživotnu, sada se čeka drugostepena presuda u junu. Mada još svi odgovorni nisu nađeni, pravda sustiže zlikovce...“ rekao je ovim povodom Bruno Vekarć, zamenik tužioca za ratne zločine.

proslave rođendana Republike Srpske i afere sa skrivenim oružjem u hali Borik i različitim scenarijima mogućeg atentata na „najumnije srpske glave“?

Ovom prilikom Milorad Dodik je dodelio Borisu Tadiću Orden Republike Srpske na lenti. Mediji su uglavnom prećutali da je orden kojim je Dodik odlikovao predsednika Srbije isto znamenje koje krase grudi pola Ševeningena, od Biljane Plavšić i Radovana Karadžića do Ratka Mladića, ali kojim su odlikovani i onaj Kačavenda što je svoje bjeljinske dvore nakitio stilskim nameštajem, ili episkop Nikolaj, čija je zasluga što je 1994, nakon što je Arkan 'očistio' Foču, u tom gradu otvorio duhovnu akademiju gde je učio pravoslavnu decu da smerno pevaju. Prihvatanjem ovog ordena predsednik Srbije je obesmislio svoje prisustvo na komemoraciji žrtvama genocida u Srebrenici, pa i sve druge svoje aktivnosti u cilju

uspostavljanja poverenja u regionu i suočavanja sa prošlošću.

Službeni Beograd deklarativno podupire jedinstvenu BiH, ali je istovremeno vrlo angažovan da u svakoj prilici u i svakom pogledu pokaže specijalne odnose sa Miloradom Dodikom i Republikom Srpskom. To najbolje ilustruje obeležavanje godišnjice poduhvata Radovana Karadžića, Ratka Mladića i Slobodana Miloševića te očuvanja „tekovina“ njihovog ratnog delovanja. Uostalom, veći deo naše takozvane intelektualne elite, a o političkoj da i ne govorimo, odobrava ovakav stav prema Republici Srpskoj, kao što je uostalom odobravao i rat u Bosni. Podsetimo da je bivši hrvatski predsednik Stjepan Mesić nekoliko puta otvoreno apelovao na političare u Beogradu da, onako kako je on, Mesić, Hrvate u BiH pozvao da se okrenu Sarajevu, pozovu Srbe u BiH da „svoju sreću i budućnost treba da traže u toj državi“. Njegove reči su, kao što se vidi, pale na debelo uvo.

GOLA VLAST I GOLI ŽIVOT

Neko je duhovito primetio, da nije Ivica toliko prizivao „maricu“ ne bi se sada toliko govorilo o „povratku u devedesete“, u svetu realne politike, posebno u izbornoj godini, niko nije hteo da zaostane za Dačićem i pokazalo se da nije bilo teško postići jedinstvo oko ovog pitanja. Malobrojni disonantni glasovi su vešto gušeni (pogledati okvir „Ušutkana Vida“).

Mediji, pa i javnost, uključujući i udruženja književnika, pa i veliki deo inteligencije, podržali su hajku na Sretena Ugričića po onoj narodnoj „veži konja gde ti gazda kaže“, svodeći njegov postupak, potpisivanje peticije kojom se traži sloboda mišljenja, na nedozvoljivo rušenje državne politike. „Skidanje glave“ Ugričiću po kratkom postupku bio je nedvosmišlen signal da nema šale sa teroristima!

Da li je onda čudno što naši političari demonstriraju „osećanje bezgranične moći, pa i prezir

UŠUTKANA VIDA

Da nije bilo E-novina ne bi domaća javnost saznala krajem prve nedelje februara da se Vida Ognjenović, književnica i ambasadorica Srbije u Danskoj oglasila u ime Upravnog odbora Srpskog PEN centra i uzela u zaštitu Sretena Ugričića.

Saopštenje je na sajtu Srpskog PEN centra datirano 24. januara, pod naslovom „Stav Srpskog PEN Centra povodom smene Sretena Ugričića“.

„Srpski PEN Centar smatra da Vlada Srbije treba da preispita svoju odluku o smeni upravnika Narodne biblioteke Srbije, Sretena Ugričića, književnika i člana PEN povodom njegovog potpisa na proglašenju Foruma pisaca u vezi sa istupanjem crnogorskog književnika A. Nikolaidisa. Ta smena bi nanela štetu našoj kulturi, jer je Ugričić kao upravnik NBS značajno unapredio njen rad i postigao da ona postane vrhunski opremljena i efikasna biblioteka ustanova, relevantna na svetskom nivou u svojoj vrsti.

Budući da je u nekoliko mahova istakao svoje neslaganje sa spornim tekstom i svoje učešće u celoj stvari nazvao nesmotrenim, treba razumeti da je Ugričić svoj potpis stavio u cilju odbrane slobode reči, a ne u znak podrške porukama iz napisa. Stoga smo mišljenja da je odluka ishitrena i zaslužuje ozbiljno preispitivanje“.

Nijedan medij nije preneo ovo saopštenje, što je zaista neobično, s obzirom na to do koje se mere tema usijala u javnosti. O tekstu Andreja Nikolaidisa, istupanju Foruma pisaca, Ugričićevoj smeni, komentari i reakcijama pričalo se svuda, od Politike do Utiska nedelje, od tzv. društvenih mreža do pijace. Pojedini pisci čak su javno protestovali, jer se Srpski PEN, čiji je Ugričić član, uporno ne oglašava.

„Književnica Vida Ognjenović ovogodišnja je dobitnica Svetske nagrade za humanizam koju dodeljuje Ohridska akademija za humanizam, odlučio je sedmočlani međunarodni žiri“, glasi vest koju je državna agencija Tanjug emitovala u ponedeljak 6. februara, a istog trena preneli razni paradržavni repetitori. Vest je do srbijanske javnosti putovala iznenađujuće dugo. Odluka je, naime, doneta u novembru prošle godine (!) dok je priznanje laureatkinji uručeno u Ohridu još 19. januara. Do sada su svakako već i buketi uvenuli.

Pokazalo se, međutim, da je ovo saopštenje Srpskog PEN centra dobio Erland Nilsen, direktor danske Kraljevske biblioteke i to kao odgovor Vide Ognjenović u ulozi ambasadorke kojoj je Nilsen dan ranije pisao protestno pismo zbog smene „jednog od najuglednijih evropskih bibliotekara i najboljih pisaca savremene demokratske Srbije“. Svoj zvaničan protest ambasadorke Srbije kao i njen odgovor, direktor nacionalne biblioteke Danske prosledio je potom kolegama u Srbiji kao svedočanstvo podrške.

Veliki pad malih ministara sile

PIŠE: STIPE SIKAVICA

kombinovan sa sadizmom prema narodu“, kako je to rekao sociolog Nebojša Popov u jednoj radio-emisiji. On je govoreći o našim vlastodršcima upotrebio jednu novu sintagmu - hedonistički totalitarizam. Popov kaže da se naše društvo opasno polarizovalo: na jednoj strtni gola vlast, na drugoj - goli život.

Očigledno, Dačićevo upozorenje, praćeno terciranjem medija, da je država maltene zabranjena zona za sve osim za političku elitu, da državni službenici ne smeju da slobodno iznose svoje mišljenje, grdno je zaplašila mnoge. Neki analitičari su izračunali da to zapravo znači da trećina zaposlenih u zemlji, dakle oko 600.000 ljudi zaposlenih u javnom sektoru, nema pravo na svoj stav!? Kakva je to država, kakva je to demokratija?

Sve pokazuje da je u pravu istoričarka Dubravka Stojanović koja je za Radio Slobodna Evropa rekla: „Ja mislim da Srbija nije ni izašla iz devedesetih. Površno gledano, po mnogočemu - jeste, ali u nekim suštinskim stvarima ona nije promenila matricu. Nije došlo do promene u bitnim stvarima koje određuju našu sadašnjost i našu budućnost. Mislim, pre svega, na nacionalni program, na ekonomski program i na spoljnu politiku“.

Dubravka Stojanović svoju tvrdnju da Srbija nije izašla iz devedesetih vidi u ponašanju prema Republici Srpskoj i prema Kosovu. Ona vidi podršku razbijanju Bosne, podeli Kosova, što jasno pokazuje da program širenja teritorije Srbije zapravo nikada nije napušten. Nema, kako kaže profesorka Stojanović, kopernikanskog obrta da se sa širenja teritorija, koje uvek uključuje rat i nasilje, pređe na ono čime se bave moderna društva: razvoj, životni standard, školstvo, zdravstvo.“

Da li se samo nepopravljivi optimisti mogu nadati da su sastanci predsednika Tadića sa vrhom BiH i Hrvatske na Jahorini, i nedavno u dvorcu Lani kraj Praga, prilika za povratak u sadašnjost i okretanje prema budućnosti? Srbija na žalost, do sada nikad nije propustila da upropasti priliku koja joj se pružala da raskine sa prošlošću.

Najpre se ministar unutrašnjih poslova Republike Srbije Ivica Dačić proslavio izjavom koja se poput strele zarila u samo središte osnovnih sloboda i prava građana, prava na slobodno javno izražavanje stavova, dakle mišljenja. Gotovo ceo ovogodišnji januar domaća je javnost (ili makar njen obrazovaniji i informisaniji deo) bila zaokupljena tzv. slučajem Ugrčić. Izvan je opsega ovog teksta vanserijski učinak Sretena Ugrčića kao upravnika Narodne biblioteke Srbije na sređivanju te institucije od prvorazrednog nacionalnog i opštenarodnog kulturnog značaja, za ovaj je tekst relevantan samo način na koji je S. Ugrčić, kao državni činovnik koji se ni najmanje nije ponašao činovnički, po hitnom postupku - smenjen sa mesta upravnika Biblioteke!

Ministar Dačić ne bi bio ni pomenut na ovom mestu da inicijativa za smenu upravnika Ugrčića nije potekla baš od njega, i to na kakav način! Pošto je i S. Ugrčić, kao član Foruma pisaca, svojim potpisom podržao javni protest protiv aktera tabloidno-medijske halabuke koja se iz Beograda ustremila na crnogorskog pisca A. Nikolaidisa - zato što je Nikolaidis, po zvaničnom a krivom ili neznačajkom tumačenju dveju rečenica iz jednog njegovog teksta, zagovarao likvidaciju državnog i paradržavnog vrha ovostranih i prekodrinskih Srba - Ivica Dačić je sa pozicije ministra sile poručio Ugrčiću da on „iz zatvora“ može podržavati crnogorskog pisca koji je trenutno i savetnik predsednika Skupštine Crne Gore! Nije to jedini Dačićev „biser“ koji je bačen javnosti u lice tokom prošle godine, ali ova izjava predstavlja veoma ozbiljnu pretnju građanima koja se, pojednostavljeno rečeno, svodi na ovo: pazite šta govorite, naročito kad je vlast na udaru kritike, koga i šta podržavate, jer možete proći lošije nego Ugrčić! Gora od te pretnje jeste inertnost građana, njihova nesposobnost da se na iole organizovan način suprotstave akteru ugrožavanja njihove slobode! Dačićevu pretnju ovdašnji politički analitičari, među kojima i neki univerzitetski profesori, bez zadržke

svrstavaju u predizbornu predstavu. Sve kad bi se i prihvatilo takvo tumačenje Dačićevog zastrašivanja ono, po mišljenju potpisnika ovih redaka, nije manje problematično.

Drugi srpski ministar sile, Dragan Šutanovac, proslavio se u istom periodu, ne manje od kolege Dačića tako što je otvorio žestoku paljbu na direktorku Fonda za humanitarno pravo Natašu Kandić nakon što je Fond javno optužio generala Ljubišu Dikovića, tek ustoličenog na mestu načelnika Generalštaba Vojske Srbije, da kao komandant 37. Motorizovane brigade ovdašnje vojne sile u kosovskom ratnom kovitlacu 1999. godine nije učinio ništa da spreči pripadnike jedinice u njegovoj zoni odgovornosti da ne krvave ruke nad nedužnim civilima na području Drenice. Pa čak da je i sumnjive činjeničke vrednosti ono što je Fond za humanitarno pravo obznanio u dosijeu Diković, nedostojno je jednog ministra odbrane, ma bio on i srbijanski, da jednoj dami istrese na glavu korpu smeća u kojoj su „laž“, „monstruoznost“ „neprimećenost“, „nedostojnost“ i slični otpaci. No, to ipak spada u domen osobne časti i osobne kultiviranosti, i manje je društveno opasno.

Međutim, kad Dragan Šutanovac „očekuje“ da će državni organi „adekvatno delovati“ – a kakvi su ovdašnji državni organi pokazalo je državno Tužilaštvo za ratne zločine i svojim saopštenjem u „slučaju Diković“ – to nije „očekivanje“, već to bezmalo ima snagu vojničkog naređenja, i jednako je štetno i ne manje društveno opasno od Dačićeve pretnje da Sreten Ugričić može potpisivati peticije do mile volje, ali – iz zatvora! Dakle, i ministar umutrašnjih poslova Ivica Dačić i ministar odbrane Dragan Šutanovac žestoko su atakovali na slobodu građana, na njihovo pravo da slobodno javno izražavaju stavove, što je temelj, ne samo osnovne sigurnosti svakog građanina pojedinačno, nego je i temelj bezbednosti države i društva.

Brecht i Nikolaidis – jedna paralela

PIŠE: DRAGOLJUB TODORVIĆ

U dosadašnjoj istoriji čovečanstva pravo-ius često se nalazilo u antinomskoj poziciji u odnosu na pravdu. Inače su pravo i pravda vrlo različite kategorije, ponekad prilično suprotsavljene, podrazumevaju i u sebi sadrže izrazito drugačije komponente. Pravo je skup pravnih normi koji uspostavlja država u regulisanju ljudskih odnosa, pravda je ideal kojem se teži, a koji nije uvek dostižan; pravo je konkretna institucija, deluje na konkretne ljude i događaje, pravda je apstraktna, takoreći virtuelna i simboliše etičke vrednosti; pravo se razmatra u naučnim, pravnim, istorijskim, sociološkim i drugim knjigama, a pravda je tema umetnosti i literature.

Imajući u vidu karakteristike pojmova pravo i pravda, analiziraćemo i uporediti dramu klasika svetske književnosti Bertolda Brehta i esej mladog i talentovanog pisca sa prostora bivše Jugoslavije Andreja Nikolaidisa.

Veliki nemački i svetski pisac, antifašista, prognanik i humanista Bertold Breht koji je između dva rata morao da beži iz fašističke Nemačke, a posle Drugog

svetskog rata iz demokratske Amerike, napisao je dramu „Kavkaski krug kredom“ u kojoj umetničkim načinom varira temu dubokog raskola i suprotsavljenosti između prava i pravde. U Brehtovom komadu kraljica mora, zbog rata da napusti zemlju, svoje kraljevstvo. Pre odlaska u emigraciju svoje malo muško dete poverava služavki da ga čuva. Emigracija je potrajala, a služavka je u međuvremenu čuvala dete, zavolela ga, tepala mu, grdila ga, patili su zajedno i tako stvarali ljubav. Kad se vratila u zemlju, kraljica je tražila dete, pogotov zato što je muško i naslednik prestola, a i ona ga je rodila. Bez obzira na apsolutno očiglednu činjenicu da je dete kraljičino, služavka ga ne da, jer se oseća majčinski i veruje da je dete njeno. Spor između kraljice i služavke čije je dete rešava mudri narodni sudija Azdak. Povlačeći krug kredom sudija stavlja dete u sredinu i naređuje ženama da ga svaka vuče za ruku na svoju stranu, koja snažnije povuče, snažnija je i ljubav, njeno je dete. I kraljica i služavka vuku snažno. U jednom trenutku preti opasnost da rastrgnu dete. Služavka sa krikom pada i

Veoma nervozna, gotovo panična reakcija države (u ovom slučaju personifikovane u liku ministra odbrane, u liku portparola Tužilaštva za ratne zločine i u liku samog načelnika Generalšta) na dosije Diković koga je u javni optičaj pustio Fond za humanitarno pravo, u startu nas upućuje na zaključak da tu ipak nešto nije u redu. Oslanjajući se na bazu podataka Haškog tribunala, na iskaze samog Ljubiše Dikovića kao svedoka odbrane na suđenju Milanu Milutinoviću i na podatke „sa lica mesta“ što su ih prikupili delatnici Fonda, u pomenutom dosijeu stoji da su baš pripadnici 37. motorizovane brigade, kojom je komandovao L.J. Diković, u nekim selima na području Drenice na Kosovu (Izbica, Gornja Klina, Staro Čikatovo, Čirez, Šavarine...) između 10. i 15. aprila 1999, „učestvovali u ubijanju muškaraca, kosovskih Albanaca“ ...“nakon čega su se lišavali leševa bacajući ih u bunare“; da su izdvajali žene iz izbegličkih kolona i izvičjavali se nad njima; da su pljačkali imovinu albanskih zlosrećnika, najviše automobile, pa čak „sitnu i krupnu stoku“ – a da pomenuti komandant „proslavljene jedinice“, kojoj je Miloševićeva vlast na ratnu zastavu okačila

Orden narodnog heroja, nije ni prstom mrdnuo da spreči te užasne zločine!

Mada je (bar u času pisanja ovog teksta) ostalo nejasno na koje se činjenice oslanjao ministar odbrane, on nije birao reči u poricanju navoda Fonda, ističući da Diković i njegova jedinica čak nisu ni bili na pomenutim lokacijama u vreme kada su na njima, po navodima Fonda, izvršeni zločini. Međutim, ministrove reči, bačene na medijsku pozornicu, a bez i jednog jedinog argumenta – delovale su isprazno. Ni u saopštenju Tužilaštva za ratne zločine nije bilo ni zrnca činjeničkog materijala: „Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije izvršilo je proveru navoda Fonda za humanitarno pravo uvidom u sve predmete ratnih zločina koje je Fond naveo u ‘Dosijeu Ljubiša Diković’ i utvrdilo da ne postoji bilo kakav osnov za sumnju za krivičnu odgovornost načelnika Generalštaba VS generala Ljubiše Dikovića za ratne zločine...“

Najzad, sam general Diković u prvofebruarском broju magazina Odbrana ne demantuje Fond i njegovu direktorku čvrstom argumentacijom nego marginalnim podacima i neuverljivim

pušta detinju ruku, nema srca da ga rastrgne, kraljica vuče i dalje i izvlači dete iz kruga radujući se, jer dobija dete. Međutim, sudija Azdak donosi presudu da je dete služavkino pošto ona nije mogla da ga rastrgne, pa je zato prava majka. U Brehtovoj paraboli trijumfovala je pravda, za koju se inače Breht zalagao i u životu i u svom velikom i raznolikom književnom opusu.

Crnogorski pisac Andrej Nikolaidis u svom eseju „Šminkanje političkog monstruma“ na svoj način, drugačijim stilskim figurama, pre svega ironijom, tretira pitanje prava i pravde i njihov međusobni odnos. I Breht i Nikolaidis su za pravdu koju Nikolaidis zove poetska pravda. Osim toga obojica su izgnanici i humanisti. Povod za Nikolaidisov esej je događaj iz hale „Borik“ u Banja Luci u kojoj su 9. januara bili najviši politički i verski funkcioneri učesnici proslave, a u nekoj od prostorija hale pronađena su eksplozivna sredstva. Uhapšen je Božidar Stanišljević domar hale. Niko nije ubijen, niko nije povređen, nema nikakve štete, nije bilo ni pokušaja nasilja niti se zna otkud taj eksploziv u hali. S obzirom na izostanak bilo kakvih posledica, čak ni neprijatnosti za bilo koga, taj događaj bio je povod za Nikolaidisov esej. Sam Nikolaidis izjavio je da on kao čovek, pisac i humanista ne bi ironisao nad bilo čijom nesrećom,

patnjom, čak i neprijatnostima koje su doživeli bez svoje krivice. Nikolaidisov esej je, bez ikakve sumnje i bilo kakve dileme, književnost. Tema eseja je da je civilizacija nastala varvarstvom. Iz eseja navodimo samo jedan dokaz za takav stav. Naime, evropski doseljenici u Americi izvršili su genocid nad domorcima druge boje kože i stvorili do sada najbogatiju i najpoznatiju civilizaciju. Vekovima kasnije islamski teroristi – samoubice srušili su simbol američke civilizacije, trgovinski centar u Njujorku i prouzrokovali smrt 3000 ljudi. Doseljenici su to radili u ime bele rase, a islamisti u ime islama i alaha. Svi varvari u istoriji nastupali su u ime rase, nacije, vere... Iza njih su uvek stajale moćne sile, velike ideje i ogroman novac.

Božidar Stanišljević je radnik, domar, hoda uz pomoć štaka, stariji je čovek. Iza njega niko ne stoji. On je apsolutno sam, pojedinac. Nikolaidis zatim koristi kondicional i piše, kad bi takav autsajder i luzer, kome tepa Bole, počinio varvarstvo to bi bio civilizacijski iskorak. Na kraju Nikolaidis, opet u kondicionalu, poentira i piše da bi to bila i poetska pravda.

Dakle, pravda je nedostižna, ali pobeđuje u literaturi Bertolda Brehta i Andreja Nikolaidisa i to je povod za paralelu Breht – Nikolaidis.

tvrdnjama koje čak nisu lišene ni besmislica. Evo, uostalom, celovitog generalovog odgovora na pitanje koje se odnosilo na optužbe na njegov račun: „Ovih dana mnogo se govorilo o tvrdnjama Fonda za humanitarno pravo iznetim u takozvanom dosijeu Ljubiša Diković. Napisan je niz neistina i mislim da je to udar na Vojsku Srbije kao stabilnu i uglednu instituciju i udar na funkciju načelnika Generalštaba. Primera radi, kaže se da sam 1994. i 1995. godine, na dužnosti komandanta 16. graničnog bataljona počinio neka nedela, a ja sam dužnost komandanta predao 30. augusta 1994, tako da 1995. nisam ni bio na dužnosti. Napisano je da sam 1998. naredio da se neki bager odveze iz Belačevca u Rašku i tamo proda, a te godine 37. motorizovana brigada nije ni bila na prostoru Kosova i Metohije, tamo je upućena tek 1999. godine.

Paradoksalno je mišljenje Fonda za humanitarno pravo da sam za pogibiju pripadnika Vojske u svojoj državi 1999. godine kriv ja, a ne teroristička organizacija koja je izvela napad i ubila ljude. Istupanjima poput ovog produbljuje se mržnja na prostorima bivše Jugoslavije. Kao da je nekome stalo da se rane nastale u sukobima nikad ne zaleče, nego da stalno budu izvor nestabilnosti i da neko na tome profitira“.

Svaki komentar o ovoj jalovini je bespredmetan! Iz vojnih je struktura na sva zvona najavljeno da će Ljubiša Diković koliko već sutradan podneti tužbu protiv Nataše Kandić zbog, kako se tvrdi, lažnih optužbi i povreda časti i dostojanstva dotičnog generala. Uprkos tome, potpisnik ovog teksta, pak, nije uveren da će se tako brzo i bez zazora izaći pred sud pre nego što se u vladajućim krugovima precizno proceni može li se (i koji to sudija može izvesti) Diković provući u sudskom procesu (a time i Ministarstvo odbrane i Vrhovna komanda) bez ogrebotina i spoticanja o činjenice koje neće moći

da izmanevriše ni jedan sudija budu li se u reformisanom pravosuđu Srbije poštovali samo najosnovniji postulati profesije.

Nataša Kandić i njeni saradnici ostaju čvrsto pri stavovima i ocenama koji su publikovani u dosijeu. Direktorica Fonda i njen tim su - izjavila je ona - verovali da će „Dosije o Dikoviću Tužilaštvo za ratne zločine uzeti u razmatranje i poneti se veoma odgovorno prema njemu umesto što su saopštili da su ekspresno obavili sve provere i utvrdili da nema podataka o krivičnoj odgovornosti Dikovića“. Naglašavajući da saopštenje Tužilaštva „predstavlja sramotu za ovu državnu instituciju“, direktorica Kandić je takođe istakla da Fond neće podnositi krivičnu prijavu protiv Dikovića „za odgovornost za ratne zločine zato što je Tužilaštvo moglo da reaguje da je htelo, jer je za to imalo dovoljno elemenata u Dosijeu“.

Naravno da ni Nataša Kandić i njeni saradnici nisu nepogrešivi, ali nema dokaza da je Fond za humanitarno pravo ikome stavljao na teret bilo kakav zločin bez jake argumentacije, niti je iznosio u javnost neproverljive činjenice, a one su, kako je poznato, neumoljive. Hoćemo reći, istina i u ovom slučaju može da se poriče, ali ne može da se dugo skriva od javnosti. Ispostavi li se da su Fond i Nataša Kandić zaista omanuli, ili, kako tvrdi ministar Šutanovac, lagali - država će lako izaći na kraj i sa Fondom i sa Natašom. Ali, ako se ispostavi da su bili u pravu, šta ćemo onda? Ne bude li se i „slučaj Diković“ čušnuo pod tepih, ili, još gore, ne bude li se skrajnuo u budžak zaborava - gde se po običaju lageruju svi tzv. nerešeni slučajevi i druge velike brljotine i gresi državnih organa - onda ne samo da će biti dovedena u pitanje kadrovska politika u Vojsci i Ministarstvu odbrane, nego će biti upitna čitava Tadić-Potemkinova državna skalamerija!

Monopolizacija sećanja i degradacija državnog suvereniteta

PIŠE: SRĐAN BARIŠIĆ

Ovogodišnje obeležavanje godišnjice Novosadske racije predstavlja još jedan u nizu dokaza krize sekularizma u Republici Srbiji. Moglo bi se reći da je to dokaz ne samo krize sekularizma, nego i krize državnog suvereniteta, pa i ideje antifašizma.

U januaru 2011. godine, godišnjicu ovog strašnog događaja obeležili su odvojeno gradske vlasti Novog Sada i Srpska pravoslavna crkva, tačnije Eparhija bačka, a čitav događaj komemoracije novosadskim žrtvama odvijao se u senci međusobnog optuživanja gradskih čelnika, sa jedne, i episkopa bačkog Irineja Bulovića, sa druge strane. Godinu dana kasnije, nakon nastavka međusobnih prozivki i optuživanja, jedinstven, zvanični program 70-ogodišnjice Novosadske racije odvijao se u senci incident(a)ta, koji samo na prvi pogled izgleda banalan.

Nakon ponovnog neuspeha u usaglašavanju datuma i programa, zatim prvobitnog medijskog obaveštavanja o ponovo odvojenim ceremonijama, gradonačelnik Novog Sada ipak je najavio da ove godine gradske vlasti neće organizovati svoju komemoraciju, već će se ona koju tradicionalno organizuje Srpska pravoslavna crkva smatrati i zvaničnim programom obeležavanja. Međutim, u najavama planiranog prigodnog programa, episkop bački Irinej poručio je predstavnicima gradskih vlasti da na pomen žrtva mogu doći samo kao obični građani, a ne kao zvanice, što je na kraju, bar površno gledano, bio i uzrok incidenta, odnosno izbegavanja istog, ako se posmatra iz ugla episkopa.

Prilikom pokušaja da uđu u prostor predviđen za zvanice tokom pomena žrtvama, gradonačelnika i predsednika Skupštine grada Novog Sada, predsednika i potpredsednicu Skupštine Vojvodine, kao i ambasadore Mađarske i Izraela, zaustavio je

„crkveni protokol“, odnosno, prema svedočenju predsednika Skupštine grada Novog Sada, tridesetak mladića u belim mantijama.¹ Kako su pomenuti zvaničnici pokušali da „mimo protokola i bez poziva organizatora uzmu učešća u zvaničnom programu“, prema rečima episkopa Irineja, sprečeni su da prekinu molitveni pomen.²

Tako se interni spor između državnih i crkvenih vlasti, prelio i na međunarodni nivo. Zbog izjave mađarskog ambasadora da nije dobio zvaničan poziv Eparhije bačke (iako ga je očekivao), te da je prisustvovao pomenu, ali mu nije bilo omogućeno zvanično učestvovanje, Eparhija bačka je bila prinuđena da objavi saopštenje u kome se iskazuje žaljenje zbog nesporazuma sa ambasadorom Mađarske i ovaj organizacioni propust (ne)pozivanja zvanica opravdala nesporazumom između Eparhije i Jevrejske opštine Novi Sad.³ Izraelski ambasador nije hteo da komentariše činjenicu da je pomen žrtvama Novosadske racije posmatrao sa travnjaka pored spomenika „Porodica“.

Usledila su brojna međusobna optuživanja gradskih vlasti i Eparhije bačke za pomenut(e) incident(e), podsećanja na ranije zloupotrebe i nekorektnosti, obraćanja višim instancama za potvrdu da li su izrečene optužbe zvanični stavovi institucija ili afektivni izleti pojedinaca... Međutim, postavlja se pitanje da li i ko ima ekskluzivno pravo organizacije obeležavanja ovog tragičnog događaja, kao i pitanje do koje granice se protežu suvereniteti i nadležnosti državnih i crkvenih institucija? Nije li organizacija obeležavanja stradanja Novosađana, među kojima nisu svi bili (samo) pravoslavci i Jevreji, u intersu svih građana Novog Sada, Vojvodine i Srbije, a ne ekskluzivno pravo samo verskih organizacija, te nisu li državni organi ponovo poklekli pred žustrom i odlučnom crkvom?

Episkop bački Irinej kao da uspeva da suverenitet koji ima u svojoj episkopskoj jurisdikciji postepeno pretače u građansku, pa i u državnu sferu javnog života. Naravno, ovde je više reč o slabosti nedovoljno suverenih državnih, no o realnoj snazi crkvenih institucija, ali svojevremeno međusobno legitimisnje države i crkve, naročito od 2000. godine naovamo,

1 „Ko je obezbeđivao pomen žrtvama Racije?“, *Tanjug*, 23. januar 2012.

2 „SPC odbacila optužbe predsednika Skupštine Novog Sada“, *Politika*, 23. januar 2012.

3 „Bačka eparhija žali zbog nesporazuma sa ambasadorom Mađarske“, *Blic*, 26. januar 2012.

polako uzima svoj danak. Država već tradicionalno posustaje pred sve većim zahtevima crkve,¹ a pojedini crkveni zvaničnici sve lakše „nadigravaju“ državne službenike na lokalnom nivou.

Tako je pomenuti episkop pokretao čitav niz inicijativa koje su znatno prevazilazile njegova ovlašćenja i prodirale duboko u profanu sferu: zahtev da se ispred zgrade Vladičanskog dvora u centru Novog Sada izmeste programi Zmajevih dečjih igara, zbog buke (2003. godine); zahtev da se ne održi tradicionalna „Kobasicijada“ u selu Turija kod Srbobrana, jer je u toku uskršnjeg posta (2004. godine); uspešna intervencija da se prekine performans umetničke trupe iz Modene u centru Novog Sada, optužujući ih da su „satanisti“ (2006. godine); zahtev za uklanjanjem letnjih bašti iz Zmaj Jovine ulice u Novom Sadu, jer se nalze u blizini Vladičanskog dvora, koji spada u zaštićene spomenike kulture (2008. godine)... Naravno, svaka od pomenutih inicijativa zaslužuje posebnu elaboraciju, ali ovde nije reč o episkopu Irineju, već o slabosti državnih institucija, koje nisu u stanju da zaštite granice sopstvene nadležnosti i odgovornosti.

Kao i godinu dana ranije, prilikom odvojenih obeležavanja godišnjice Novosadske racije, episkop Irinej je ponovio da je, otkako se obeležava Racija, crkva bila jedini organizator obeležavanja stradanja kao molitvenog pomena, te optužio gradsku vlast da je „samovoljnom intervencijom“ pokušala da se umeša u organizaciju. Episkop je tada zamerao gradskoj vlasti da ne poštuje molitveni način obeležavanja, da je jednostrano ukinula Komisiju za obeležavanje Racije, te da samovoljno i postepeno ukida gradsku slavu Novog Sada.² Ove godine, osim već pomenutih kritika, episkop

je ponovio svoje nezadovoljstvo ponašanjem gradske vlasti prema sveštenstvu. Ako je suditi po reči predsednika Skupštine grada, ovaj spor između gradskih vlasti i Eparhije bačke proteže se na nekoliko nivoa, te je, između ostalog, i u Komisiji za odnose sa verskim zajednicama još uvek upražnjeno mesto predstavnika Srpske pravoslavne crkve, jer na brojne pozive Skupštine grada upućene Eparhiji da odrede člana i uzmu učešće u radu Komisije, nikada nikakav odgovor nije stigao.

Monopol nad organizacijom obeležavanja Novosadske racije podrazumevao je i monopolizaciju liste zvanica i učesnika programa, ali i zaštitu te privilegije u vidu „crkvenog protokola“,³ koji je savesno štiti episkopski suverenitet. Insistiranje na „protokolu“ Srpsku pravoslavnu crkvu koštalo je ugrožavanja tradicionalno dobrih odnosa sa ambasadama Mađarske i Izraela, dugoročnim odlaganjem prevazilaženja sukoba sa lokalnim vlastima, sramotom nad žrtvama Novosadske racije i pred njihovim srodnicima i potomcima. No, opet nije pitanje da li će iko u Srpskoj pravoslavnoj crkvi i oko nje pomenuto tumačiti na sličan način, te osvrtni se za posledicama, već je problem šta su učinile i šta će učiniti državne institucije povodom ovog događaja.

Ukoliko i ubuduće organizacija obeležavanja ovako važnih sećanja budu van domašaja nadležnosti državnih institucija može se u potpunosti obesmisлити kultura sećanja ukoliko je ona determinisana monopolskom pozicijom institucija od kojih država nije u stanju da zaštiti sopstveni suverenitet. Da li je prihvatljivo da država ugrožava svoje diplomatske odnose zbog „crkvenog protokola“, te da po cenu održavanja populističkog (kvazi)legimiteta oličenog u duhovnoj vlasti bude izopštena iz sopstvene nadležnosti i odgovornosti? Možda je po sredi samo nedostatak istinskog antifašizma.

1 Postoji čitav niz ustupaka koje država načinila u korist crkve, neretko čak i kad ona to nije ni zahtevala. Najdrastičniji su slučajevi zadiranja crkve u zakonodavni proces tokom 2009. godine: pismo Sinoda SPC upućeno predsednici Narodne skupštine povodom stavljanja Statuta AP Vojvodine na dnevni red Narodne skupštine Republike Srbije, koje je dovelo do višemesečnog opstruiranja donošenja Zakona o nadležnosti Vojvodine, kao i Apel za preispitivanje Predloga zakona o zabrani diskriminacije koji je doveo do povlačenja Predloga zakona manje od 24 sata pre nego što su poslanici Narodne skupštine trebali o njemu da se izjasne.

2 Ta kritika se odnosi na odluku Gradskog veća, iz novembra 2008. godine, da pokrene javnu raspravu o tome treba li grad Novi Sad treba da ima gradsku slavu i koji svetac će se obeležavati. Gradska slava je tada imala „dvogodišnju tradiciju“ koju je započela Srpska radikalna stranka.

3 Objavljena fotografija sa molitvenog pomena žrtvama Novosadske racije na kojoj se jasno vidi da jedan od „pripadnika“ „crkvenog protokola“ ispod odežde nosi vojničke maskirne pantalone mogla bi biti predmet zasebne analize. U svakom slučaju, ova fotografija dodaje onu notu tragikomičnosti ovom neveselom događaju.

Spomenik sa sjenkom zločina

PIŠE: IRENA ANTIĆ

Specijalno za Povelju iz Sarajeva

Ovogodišnje Ljetne olimpijske igre u Londonu zasjenit će jedan spomenik izgrađen u njihovu čast u britanskoj prijestolnici, odnosno sredstva uložena u njegovu gradnju i dvostruki aršini finansijera, firme Arcelor Mital. Naime, ova firma privatizirala je prostor nekadašnjeg rudnika Omarska, koji je tokom 1992. godine bio koncentracioni logor za nesrpsko stanovništvo prijedorskog kraja. I dok za gradnju olimpijskog spomenika, koji košta 19 miliona funti, izdvaja 16 miliona, firma Mital, kao produžena ruka lokalnih vlasti Prijedora, ne dozvoljava izgradnju spomen-obilježja žrtvama u krugu nekadašnjeg logora. Ovi dvostruki aršini izazvali su nezadovoljstvo i protest preživjelih žrtava, bivših logoraša, koji će, sva je prilika, 20-godišnjicu agresije na BiH, etničkog čišćenja, progona, masovnih zločina i zatočenja, kako u Omarskoj, tako i u drugim logorima, poput Keraterma, Trnopolja, Manjače i drugih, obilježiti bez spomen-obilježja, bez podrške i razumjevanja lokalne zajednice, u granicama koje im odobre oni, koji osporavaju njihova osnovna ljudska prava, koji braneći im gradnju memorijala, skrivaju istinu o prošlosti i svoju ulogu u njoj. A sve to pod budnim okom DNS načelnika Marka Pavića.

Gradnju memorijala i lokalne vlasti i Arcelor Mital brane uprkos činjenici da postoji na hiljade dokumenata i svjedočenja, i u Tribunalu i u domaćim sudovima o tome da je Omarska bio najveći i najzloglasniji logor nakon Drugog svjetskog rata u Evropi. Logor za koji su čak i preživjeli Holokausta rekli da je „eho Aušvica“. Logoraši su ga zvali „ovozemaljski džehenem“.

Kroz logor Omarska, od maja do avgusta 1992. godine prošlo je oko 8000 ljudi. Njih oko 1000 je ubijeno. Za sve ove godine među predstavnicima lokalne vlasti nema glasa razuma, empatije za žrve, niti shvaćanja važnosti kolektivnog sjećanja, kako bi dozvolili i pomogli gradnju spomenika, u znak sjećanja na ubijene i znak poštovanja za patnju i muke, koje su logoraši preživjeli. Bivše zatočenike najviše boli neko-
rektan odnos firme Mital, koja je, nakon privatizacije

rudnika, 1. decembra 2005. godine obećala da će finansirati i pomoći gradnju memorijalnog centra u Omarskoj. Već je bio urađen i projekat, a onda je Arcelor Mital digao ruke od obećanja, pravdajući to, navodno time da ni lokalna zajednica, ni sami logoraši nisu zainteresirani. A osim prostori-
ja rudnika, odnosno logora, u kojima su zatočeni-
ci držani u najnehumanijim uslovima, osim kopo-
va, u kojima su pronalazeni njihovi posmrtni osta-
ci, Mital je privatizacijom postao vlasnik i mašina
rudnika, koje su nekad otkopavale, mrtvim tijelima
punile, a potom zakopavali masovne grobnice sa
ubijenim logorašima Omarske. Jedna od tih grobni-
ca, skrivala je posmrtne ostatke 363 ubijena logo-
raša. Riječ je o sekundarnoj masovnoj grobnici
Stari kevljani, koja je pronađena u neposrednoj bli-
zini ovog logora.

„Uznemirava i sama pomisao na to da je za gradnju spomenika u Londonu Arcelor Mital izdvo-
jio novac zarađen nakon privatizacije Omarske“.
Kaže bivši logoraš i povratnik u Prijedor, Sudbin
Musić: „To su sredstva zarađena privatizacijom
klaonice za ljude iz koncentracionog logora Omar-
ska. Grozimo se i od same pomisli da je ruda, kori-
štena za čelik, kojim je građen spomenik, da je to
ruda sa prostora Omarske, jer se plašimo da su
se prilikom topljenja te rude, topile i kosti naših
najmilijih.“

„Sa jedne strane, firma Arcelor Mital želi da se predstavi u Evropi kao društveno i socijalno odgovor-
na kompanija koja pomaže i podržava razvoj lokalnih
zajednica, a u Prijedoru pokazuje jedno sasvim dru-
go lice. Mi nemamo čak ni slobodan pristup prostori-
jama nekadašnjeg logora. Uvijek kad želimo obilježiti
godišnjicu njegovog formiranja ili zatvaranja, moramo
tražiti posebna odobrenja. Uglavnom, odobrenja dobi-
jemo, ali uz određene uslove. Kad tamo i uđemo, ima-
mo brojna ograničenja. Često iz nekih razloga mora-
mo nosti šljemove, prsluke, nemamo pristup nekim
prostorijama...“ kaže predsjednik udruženja logoraša
„Prijedor 92“, Mirsad Duratović.

Apsurdno je da u gradu, čiji se ubijeni broje hilja-
dama, u kojem su postojala tri koncentraciona logo-
ra, nema nijednog spomenika žrtvama. Opasno je to
i zbog budućnosti, jer generacije koje dolaze, mora-
ju čuti, vidjeti, pročitati, šta se to dešavalo u Prijedo-
ru, u gradu u kojem, kakvog li apsurdna, baš pred tim
kazamatima, u kojima su ubijani Bošnjaci i Hrvati,
(a na mjestu jednog od njih danas je i škola), može-
mo vidjeti samo spomenike u čast srpskih vojnika,

poginulih tokom „otadžbinskog, odbrambeno-oslobodilačkog rata“. Neko ko, možda, ne poznaje blisku ratnu prošlost BiH i ovog grada, sigurno iz viđenog ne bi saznao mnogo o tome ko je u Prijedoru digao ruku na komšije, a ko je goloruk prošao pakao proljeća i ljeta 1992, u tom gradu. Ko je želio znati, čuti, ko je u sebi pronašao suosjećanje za bol majki koje su preko noći gubile svoje sinove, djece koja su ostajala sama, suosjećanje za nepojmljive ispovijesti logoraša o stravičnim torturama, dok su iščekivali smrt metkom ili u mukama, upitao se davno: od koga su se tada branili ti do zuba naoružani srpski vojnici i dobrovoljci?

Sa prvim danima maja 1992. godine, srpske snage, dojučerašnje komšije, pomognute dobrovoljcima iz drugih mjesta i JNA, ulazili su u kuće Bošnjaka i Hrvata, pljačkali, zastrašivali, premlaćivali, odvodili, strijeljali na kućnom pragu djecu, žene, starce, vojno sposobne muškarce. Svaka od tih kuća morala je izbaciti na prozor bijelu zastavicu ili neku drugu tkaninu, kojom je potvrđivala svoju lojalnost, ali to nije značilo mnogo. Ljudi su noći provodili van svojih kuća, u šumama, stogovima sijena. Sa prvim danima ljeta ni to više nije bilo moguće. Svo nesrpsko stanovništvo bilo je, ili pobijeno, ili satjerano u koncentracione logore. Etničko čišćenje nesrpskog stanovništva u osam prijedorskih sela, na lijevoj obali rijeke Sane, od 20. do 25. jula imalo je svoj najbrutalniji, najkrvaviji, završni čin. Šapatom, stihijski, pronosile su se vijesti o mučkim likvidacijama. Strijeljanje su čitave porodice, cijeli komšiluci. Strijeljanje 36 članova porodice Bačić, 25. jula 1992. godine u selu Zecovi preživjelo je troje djece. Fikret Bačić u samo jednom danu izgubio je 33 člana porodice. Među njima ubijeni su mu majka, supruga i dvoje djece, Nermin (13) i Nermina (6). Pokušavao je Fikret, čak i sam da pronađe njihove posmrtno ostatke. Prekopavao je obližnje bunare, sumnjiva uzvišenja na zemlji ali bez rezultata. Saznao je kasnije da je nakon njihove likvidacije uviđaj izvršila prijedorska policija i da su zatim vozilom Komunalnog preduzeća njihova tijela odvezena na nepoznato mjesto.

Adresa: logor Omarska, značila je gotovo sigurnu smrt, ili u najboljem slučaju, agoniju, neizrecivu patnju i neizvjesnost. Ovaj logor formiran je odlukom Kriznog štaba Opštine Prijedor. U presudama Haškog tribunala, koje su se odnosile na ovaj logor, izvan svake razumne sumnje utvrđeno je da su tu počinjeni stravični zločini. To potvrđuje i presuda u predmetu „Kvočka i ostali“, citiramo: „Niko

nije mogao biti u zabludi da je Omarska samo loše vođen zatvor. Ona je bila zločinački poduhvat, koji je smišljeno funkcionisao, na način, kojim se uništavao um, tijelo i duh ljud, koji su tu bili zatočeni“. Human Rights Watch okarakterizirao je Omarsku kao koncentracioni logor.

Sadik Pašić je u Omarskoj boravio od osnivanja logora, pa sve do zvaničnog raspuštanja „sabirnog centra“, kako su nasilno uspostavljene vlasti bosanskih Srba u Prijedoru 1992. godine nazivale taj logor. „U logor sam ušao sa 105, a izašao sa 70 kilograma. Eto, kako je bilo... Gledao sam kako ljude muče i ubijaju, gledao sam kako jedan po jedan nestaju prijedorski intelektualci, profesori, doktori, imućni ljudi... I sâm sam čekao njihovu sudbinu. Mi smo uglavnom bili zatvoreni u hangaru, tako da nismo uvijek imali prilike gledati šta se dešava, ali su krici i hropci žrtava iz zloglasnih 'bijeke kuće' i 'crvene kuće' dopirali do nas. Znali smo šta se dešava. Nisam znao šta mi je sa ženom i djecom, koje su odveli u Trnopolje, sve dok i mene nisu prebacili tamo, nakon zatvaranja Omarske. Sina nisam prepoznao kad sam ga vidio tamo“.

Fuad Dizdarević, bio je zatočenik u Omarskoj. Svjedočio je da je u njemu ubijeno oko hiljadu ljudi. „Sve smo gledali, ko je radio, šta je radio. Na pisti ispred logora, dva mjeseca smo proveli, gladni, žedni, spavali pod vedrim nebom iza žice...“

U logoru je bilo zatočeno 28 maloljetnika i 37 žena, koje su bile izložene mučenju, seksualnom zlostavljanju i silovanju. Neki od tih slučajeva navedeni su u haškoj presudi Milomiru Stakiću, ratnom predsjedniku Opštine Prijedor.

„Muke logoraša se ne mogu opisati“, sjeća se Sabiha Turkanović, jedna od logorašica, koja je, reći će, „u Omarskoj preživjela ono najstrašnije što se ženi može dogoditi“.

Sabiha je bila zatvorena najprije u Keratermu, pa u Omarskoj, dok nije prebačena u Trnopolje. Često kaže da je „otvorila i zatvorila logore Omarsku i Keraterm“, a među zadnjima je napustila i Trnopolje. „Kroz logore je prošlo i moje troje djece, moj muž i unuka od tri godine. Nakon što smo deportovani iz logora na slobodnu teritoriju, sa mojom porodicom otišla sam u Njemačku. Dugo sam ćutala o nasilju i zlostavljanju koje sam pretrpjela kao zatočenica logora. A, onda je jednom iz mene sve krenulo, progovorila sam i mojim najbližim rekla bolnu istinu...“ Ukupno pet žena iz logora Omarska je ubijeno. Na dan raspuštanja logora, 21. avgusta,

ubijeni su Faiz Mujkanović i Mato Tadić. Od planirane likvidacije spašena su 173 muškarca, koja je u međuvremenu popisao Crveni križ iz Ženeve. Među njima je bio i Satko Mujagić. U logoru je proveo 84 dana. Zbog pretrpljenih tortura, nehumanih i nehigijenskih uslova u kojima su logoraši držani te ishrane, koja se svodila na jedan obrok dnevno, obolio je od dizenterije, a za to vrijeme izgubio je 25 kilograma. Sa ovom grupom bilo je i pet žena, koje nisu bile na spisku Crvenog križa. Tri su ubijene. Sabiha Turkanović i Zdenka Rajković posljednje su napustile Omarsku, 22. avgusta, kada su prebačene u Trnopolje.

Kad su strani novinari otkrili i svijetu prezentirali prve snimke iz Omarske, u tom logoru bilo je zatočeno približno tri i po hiljade izgladnelih, izmučenih civila. Nije bila rijetskost da se izdvajaju i na strijeljanje odvođe velike grupe zatočenika. Posljednja takva izvedena je u noći 5-6. avgust 1992, odmah nakon što je svjetska javnost ostala zgrožena snimcima iz Trnopolja i Omarske. Strijeljana su 124 zatočenika. Jedan je preživio. Posmrtni ostaci ubijenih pronađeni su u masovnoj grobnici Hrastova glavica. I više od 200 ljudi, koje su na Korićanskim stijenama, 21. avgusta 1992. godine ubili pripadnici rezervnog sastava prijedorske policije, odvedeni su iz logora Omarska.

U Haškom tribunalu i Sudu BiH do sada je izrečeno devet presuda za zločine počinjene u Omarskoj. Duško Knežević osuđen je na 31 godinu, Zoran Žigić na 25 godina, Željko Mejakić, nekadašnji upravnik logora Omarska na 21 godinu, šef Kriznog štaba Prijedora, Milomir Stakić na 40 godina zatvora...

Slike iz koncentracionog logora Omarska su slike koje su skrenule pažnju svjetske javnosti na ono što se tokom 1992. godine dešavalo u BiH. Zahvaljujući tim dokumentima, Prijedor je postao paradigma stradanja nesrpskog stanovništva tokom agresije i genocida. Zahvaljujući hrabrosti novinara ITN i Gardijana, istina o prijedorskim logorima je u ljeto 1992. obišla svijet. Novinar Ed Vuliamy u nekoliko navrata apelirao je da bivši logoraši moraju dobiti memorijalni prostor u okviru nekadašnjeg logora.

Mnogo je adresa na koje su upućena protestna pisma bivših logoraša zbog dvoličnog odnosa firme Arcelor Mital; Zvaničnicima Londona i Velike Britanije, diplomatskom koru u BiH, članovima državnog Predsjedništva, čelnim ljudima olimpijskog grada Sarajeva, OHR, Olimpijskom komitetu. Odgovor, niti glas razumijevanja nije stigao ni od koga.

„U međuvremenu, kao ulje na vatru, ili bolje reći sol na ranu, koja još krvvari, kaže Sudbin Musić, „britanske vlasti podigle su olimpijsku zastavu pred ambasadam u Sarajevu. Ne znam koliko građani Sarajeva o ovome uopšte znaju, ali sam siguran da će na dan otvorenja Olimpijade, zbog ovakvih okolnosti, sigurno biti tužni, jer, pisali smo gradonačelnicima olimpijskih gradova Sarajeva i Londona, pokušavajući da tako skrenemo pažnju na našu bol i sramnu činjenicu. Nesrećni smo zbog izostanka reakcije gradonačelnika Sarajeva Alije Behmena, grada u kojem će se uskoro graditi spomenik srpskim civilima ubijenim u tom gradu. Mi logoraši pozdravljamo takav potez. Nažalost, logorašima Omarske to će izgleda, biti uskraćivano u nedogled, sudeći po stanju u državi, vlastodršcima u RS i dvoličnosti međunarodne zajednice“. Svojevremeno, i OHR i međunarodni zvaničnici bili su upoznati sa zahtjevima logoraša Omarske. Tada su iznijeli jasan stav: spomen obilježja moraju biti podignuta na svim mjestima zatočenja, stratišta i stradanja ljudi. Do danas je sve ostalo na toj rečenici.

„Bez jasnog sećanja, javnog, istorijskog, na ovo što se dogodilo, apsolutno nema budućnosti. Nema je ni za mene, ni za moje dete“, kazala je prilikom jedne od posjeta Omarskoj beogradska umjetnica Milica Tomić, koja je sa kolegama uradila umjetnički performans „Četiri lica Omarske“.

Nažalost, apetiti firme Arcelor Mital ne završavaju na tijelima i krvlju obilježenom prostoru logora Omarska. Već se najavljuju i nove privatizacije. Za dan rudara, menadžment Mitala uputio je ponudu Vladi RS i resornom Ministarstvu za privatizaciju ostatka bivšeg rudnika željezne rude, Ljubija.

U periodu od 1999, do 2001. godine, na prostoru tog rudnika su ekshumirane tri masovne grobnice: Redak 1, Redak 2 i Jakarina kosa, sa oko 400 posmrtnih ostataka. Udruženja logoraša i porodica nestalih od nadležnih zahtijevaju da se ugovorom o privatizaciji budući kupci obavežu da porodicama ubijenih omoguće nesmetan pristup lokacijama masovnih grobnica, obilježavanje stratišta i povratak nezakonito otpuštenih prijeratnih uposlenika, Bošnjaka i Hrvata na njihova radna mjesta u rudniku.

Težinu cijeloj priči o privatizaciji rudnika Omarska i Ljubija daju saznanja da se neke od grobnica sa tijelima još oko 1000 Bošnjaka i Hrvata ubijenih u prijedorskim logorima, a za kojima se još traga, nalaze upravo u kopovima ova dva rudnika.

Tragični put raspada JNA

PIŠE: SEAD HADŽOVIĆ

U vrijeme transformacije našeg društva, dubokih podjela na etnonacionalnoj osnovi, pojava hegemonizma i separatizma, bilo je veoma značajno da se JNA, koja je počivala na kohezivnom jedinstvu svih jugoslavenskih naroda i narodnosti, izdigne iznad tih podjela, da se sačuva kao jedinstvena tvorevina i da time bude jedan od značajnih faktora očuvanja Jugoslavije.

Praksa je pokazala da ona to nije uspjela i da je i ona podlegla navedenim podjelama. Budući da je riječ o oružanoj sili, čak je iskorišćena da se, umjesto mirnim putem, Jugoslavija pocijepa putem unutrašnjih oružanih sukoba i krvavih masovnih zločina.

Još u početnoj fazi destabilizacije Jugoslavije (1985-1990), počela su neslaganja oko suštinskih pitanja koncepcije opštenarodne odbrane (ONO) i organizacije oružanih snaga. Tako, na primjer, kada se pristupilo stvaranju nove organizacije JNA, i tom prilikom ukinule komande armijskih oblasti u Ljubljani i Sarajevu, slovenačko rukovodstvo se tome usprotivilo, tumačeći to kao znak nepovjerenja prema Sloveniji. U BiH ta odluka je formalno prihvaćena, mada je bilo prigovora od pojedinih rukovoditeljskih kadrova.

Naročito su ispoljena neslaganja u pogledu izmjene statusa Teritorijalne odbrane (TO), koja je, kao ravnopravna komponenta oružanih snaga (OS), bila u nadležnosti republičkih rukovodstava. Donošenjem odluke (1988), o pretvaranju GŠ JNA u GŠ oružanih snaga u cjelini, štabovi TO u republikama potčinjeni su tom štabu, čime su republička rukovodstva lišena svojstva subjekta odbrane. Osim toga, odluka o premještanju naoružanja i opreme TO u skladišta JNA (1990), najveći broj republičkih kadrova protumačio je kao znak nepovjerenja u republička rukovodstva u oblasti odbrane. Inače, ministar odbrane, general Veljko Kadijević, čak je izjavio da je Teritorijalna odbrana podvala, da služi kao baza i okosnica stvaranja republičkih armija. A nekoliko godina ranije (1983), najpohvalnije je pisao o jugoslavenskoj koncepciji ONO i TO kao najdosljednijoj stvaralačkoj primjeni Marksove teorije o naoružanom narodu.

U drugoj fazi destabilizacije (od 1991. godine) vojni vrh, umjesto političkog rješenja krize, tražio je razrješenje upotrebom vojske. S tim u vezi, od Predsjedništva SFRJ, kao Vrhovne komande OS, u martu 1991, traženo je da se u zemlji uvede vanredno stanje, podigne borbena gotovost JNA i mobilise rezervni sastav JNA, a u cilju izvršenja državnog udara. Pošto Predsjedništvo nije prihvatilo taj zahtjev, vojni vrh na čelu sa ministrom odbrane, generalom Kadijevićem namjeravao je da JNA samostalno izvrši vojni udar i uspostavi vojnu upravu u cijeloj zemlji.

Međutim, general Kadijević, valjda uviđajući u kakav se rizik upušta i shvatajući da kao najodgovorniji na sebe prima odgovornost za njen ishod, a pošto od Rusije nije dobio traženu podršku, odustao je od izvođenja vojnog udara. Umjesto toga, stavio je JNA u funkciju srpske vojske, tačnije u funkciju sprovođenja velikosrpske politike Slobodana Miloševića.

Tim činom JNA, koja je predstavljala zajedničku vojsku svih jugoslavenskih naroda i narodnosti, izgubila je opštejugoslavensko svojstvo i, de facto, ona više nije mogla biti niti se zvati ni jugoslavenska ni narodna.

Inače, priklanjanje JNA velikosrpskoj Miloševićovoj politici počelo je nešto ranije. Bivši savezni sekretar za narodnu odbranu, admiral Branko Mamula iznio je da su se: predsjednik Srbije, Slobodan Milošević, potpredsjednik Predsjedništva SFRJ, Borislav Jović i savezni sekretar za narodnu odbranu, general Veljko Kadijević, u vojnom odmaralištu Kupari, u prvoj polovini avgusta 1989, dogovarali o angažovanju JNA u raspletu jugoslavenske krize i da se, tom prilikom general Kadijević priklonio Miloševiću¹. Kasnije se pokazalo da je upravo taj trijumvirat, upotrebom JNA, pripremao državni udar.

Osim ključnog političkog opredjeljenja, kriza finansiranja vojske imala je takođe uticaj na to da se vojni vrh, na čelu sa generalom Kadijevićem, priklonio politici srpskog rukovodstva.

S obzirom na to da je JNA po svom sastavu bila višenacionalna, prišlo se čišćenju njenih redova i pretvaranju u jednonacionalnu (srpsku) vojsku, posebno kad je riječ o starješinskom kadru.

Krajem osamdesetih godina, među starješinama JNA bilo je 45 odsto onih koji nisu bili srpsko-crnogorskog porijekla, ali ih je poslije čišćenja ostalo manje od 10 odsto. Čišćenje je zahvatilo

1 Branko Mamula, „Slučaj Jugoslavije“, str.158.

i srpsko-crnogorske kadrove u koje režim nije imao dovoljno povjerenja, a dovodio na njihova mjesta provjerene, nacionalistički orijentisane kadrove.

Tako je krajem 1991. godine penzionisano 40 generala i admirala, a u maju 1992. godine još 35.

Zastupajući samo srpske interese, JNA je izgubila povjerenje drugih naroda, posebno onih koji su bili meta napada, pa je bilo logično da dođe do napuštanja njenih redova pripadnika tih naroda i njihovog priključenja vojnim snagama svog naciona. Vojska je gubila motivaciju za ratovanje, pogotovo u početnom periodu, kad su u njenim redovima bili i pripadnici iz nacionalnih zajednica koje su bile meta napada JNA. Za vrijeme borbi u Hrvatskoj dolazilo je do masovnog napuštanja jedinica, pa i njihovog kompletnog osipanja². Samo u prvih 20 dana rata u BiH, u aprilu 1992. godine JNA je napustilo 148 bošnjačkih oficira, što se moglo i očekivati, budući da je u njenom osvajačkom pohodu u to vrijeme napadnuta teritorija BiH sa pretežno većinskim bošnjačkim stanovništvom.

Upućivanje regruta i rezervista u JNA iz Slovenije, Hrvatske, i BiH prestajalo je srazmjerno stepenu neposredne opasnosti i upotrebe JNA na njihovim teritorijama.

Odziv na pozive za mobilizaciju u Srbiji bio je poražavajući, jer je izostala motivacija, budući da je riječ bila o učešću u ratu protiv svojih susjeda sa kojima su decenijama živili zajedno u Jugoslaviji. Mnogi vojni obveznici iz Srbije, da bi izbjegli mobilizaciju, emigrirali su u inostranstvo.

Dobrovoljačke i paravojne formacije bile su veoma omražene, budući da su u ratu vršile najgore zločine i pljačku civilnog stanovništva.

JNA je na borbenom putu u Sloveniji, Hrvatskoj i BiH doživjela političku i moralnu kompromitaciju.

U borbenim dejstvima u **Sloveniji** bila je strateški iznenađena zbog jedinstvenog i odlučnog otpora TO, policije i čitavog stanovništva Slovenije. JNA se povukla iz Slovenije, shodno dogovoru Miloševića sa Kučanom, da treba omogućiti Sloveniji da izađe iz Jugoslavije.

Dolaskom na vlast HDZ na čelu sa Tuđmanom, položaj Srba u **Hrvatskoj** bitno se pogoršao. Umjesto dotadašnjeg položaja konstitutivnog naroda Srbi su postali manjina. Kad je došlo do njihove pobune u Krajini u avgustu 1990. godine („balvan revolucija“), najavljeno angažovanje JNA za razdvajanje

sukobljenih lokalnih hrvatskih i srpskih snaga, pretvorilo se u njeno učešće na strani pobunjenih Srba. U vrijeme stvaranja Republike Srpske Krajine (jesen 1990 - jesen 1991), koja je obuhvatala 26 odsto teritorije Hrvatske, JNA joj je pružala punu podršku. Zahvaljujući JNA stvorena je vojska Republike Srpska Krajina. JNA je u Hrvatskoj doživjela blamažu prilikom osvajanja Vukovara i blokade Dubrovnika.

Umjesto „munjevitog osvajanja“, borba za **Vukovar** trajala je gotovo tri mjeseca (avgust-novembar 1991). Grad je bio potpuno porušen. Upoređivan je sa sudbinom Staljingrada. Tužan kraj obilježen je ubijanjem, na Ovčari, oko 200 zarobljenika iz vukovarske bolnice.

Blokada **Dubrovnika** trajala je gotovo osam mjeseci (oktobar 1991 - maj 1992). Prije blokade došlo je do neviđene pljačke, paljevina i progona stanovništva iz obližnjih Konavala, gdje su „borbe“ trajale petnaestak dana. Grad je za vrijeme opsade bio izložen, sa kopna i mora neprekidnim garatiranjem. Uništeni su mnogi spomenici kulture nulte kategorije, privredni i stambeni objekti. U opsadi se našlo oko 50.000 stanovnika grada sa izbjeglicama iz okoline, izloženih nedostatku hrane i prekidima opskrbe električnom energijom i vodom. Budući da je istorijski Dubrovnik bio i u svijetu poznat kao turistička atrakcija, njegova opsada je doživjela osudu i međunarodne javnosti. Poslije rata u Sloveniji i Hrvatskoj, JNA je prenijela svoja dejstva protiv **Bosne i Hercegovine (BiH)**, koja su trajala oko tri i po godine.

S tim u vezi, JNA je iz Slovenije i Hrvatske najveći dio svojih snaga premjestila u BiH. Tako je JNA sa postojećim i pridošlim snagama u BiH imala više od polovine svojih ukupnih efektiva.

Pošto je 27. aprila 1992, i formalno ukinuta SFRJ i od Srbije i Crne Gore stvorena Savezna Republika Jugoslavija (SRJ), trebalo je ukinuti i JNA i stvoriti vojsku novostvorene SRJ. Zato se pristupilo povlačenju snaga JNA iz BiH (polovinom maja 1992). Međutim, ona je povukla samo četvrtinu svojih pripadnika (oko 18.000), uglavnom sa lakim naoružanjem, a njen pretežan dio sa teškim naoružanjem, ostao je u sastavu novoformirane Vojske Republike Srpske (VRS).

Prema izjavi načelnika GŠ JNA, generala Živote Panića, do tog vremena (19. maja 1992), polovina teritorije BiH i sarajevski međunarodni aerodrom, bili su u rukama JNA i lokalnih Srba, izvršena

² Borislav Jović, „Posljednji dani SFRJ“, str.381.

je priprema i opsada Sarajeva. Tom prilikom izvršeni su masovni zločini nad civilnim stanovništvom i tzv. „etničko čišćenje“ nesrpskog stanovništva zauzete teritorije (protjerano i izbjeglo više od 90 odsto nesrba, pretežno Bošnjaka).

Osim neposrednog učešća i odgovornosti JNA za pričinjena zlodjela do tog vremena, ona se ne može osloboditi ni odgovornosti koje je kasnije učinila Vojska Republike Srpske (VRS) pošto su, kako to ističe general Kadrijević, „komande i jedinice JNA činile kičmu Vojske Republike Srpske sa kompletnim naoružanjem i opremom...“¹.

Ustvari, sve ostavljene komande i jedinice JNA nisu ni prekidale svoju aktivnost, kao da se ništa nije ni dogodilo, samo što su promijenile ime.

Pripadnici naroda koji su postali žrtve zločinačkog rata (a i mnogi Srbi i Crnogorci građanske i anti-ratne orijentacije) veoma su se razočarali u JNA, pošto se, umjesto u zaštitnika, pretvorila u neprijatelja tih naroda, što je izazvalo teške traume. Među njima su svakako i njene bivše starješine. Tako, na primjer, bivši načelnik GŠ JNA, general Stane Potočar, izjavio je: „Nikada ni u snovima nisaam mogao pretpostaviti, ni naslutiti, da bi se moglo desiti da JNA puca u svoj narod“. A penzionisani general Bruno Vuletić, narodni heroj, koji je doživio bombardovanje i njegovog Sinja, izjavio je: „To je učinila moja JNA u kojoj sam proveo cijeli radni vijek, ta vojska, u kojoj sam bio i vojnik i general, napala je moju Hrvatsku“. Slične izjave davali su i drugi. Uzgred, autoru ovog teksta, u vrijeme početne opsade Sarajeva, na telefonski poziv, sestra plačući kaže: „Žao mi je, ne mogu sada pričati, moram odmah u podrum, čuješ li kako puca. Ah, dragi moj brate, šta sam doživila da tvoja narodna armija u mene puca“. Teške su to traume.

I na kraju, umjesto zaključka, iznosim ključnu konstataciju: Milošević se, u realizaciji velikosrpske politike, ne bi mogao upustiti u ratnu avanturu da se vojni vrh tome nije priklonio i JNA upotrijebio za vođenje zločinačkog rata protiv drugih naroda Jugoslavije. Zato je vojni vrh, na čelu sa generalom Kadrijevićem, kriv i snosi najveću odgovornost zajedno sa protagonistima takve ratne politike

(Sa učešća u raspravi o nestanku JNA, u organizaciji „Društva za istinu o NOB i Jugoslaviji“, održanoj 21. decembra 2011).

Srpski Trijanon

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Teritorijalna politika je u srpskoj kulturi brižljivo negovano nasleđe jedne inercije preuzete iz epohe nacionalizma koja je u Zapadnoj Evropi okončana 1945, a u Istočnoj, 1989. Vođena vizijom nukleusa srpskog nacionalizma i komunizma, Srbija je nakon 1989, nastavila da se razvija na modelu Sovjetskog Saveza koji je tragao za modalitetima opstanka u novom svetu kojim je dominirao u narednoj deceniji, do 2001, američki unilateralizam. Uspon Vladimira Putina u Rusiji odigrao se deset godina nakon uspona Slobodana Miloševića u Srbiji. Ali su slobodan prostor usponu autoritarne politike širom sveta, pre svega zaustavljanja globalizacije kao trijumfa liberalne demokratije, prepustile same SAD čija je administracija, i pod neokonzervativcima i pod levim

liberalima, od 2001, do sada, davala neadekvatne i odocnele odgovore na izazove domaće i svetske politike. Milošević je iskoristio institucionalni i ekonomski vakuum nastao nakon pada komunizma i na samim počecima institucionalne izgradnje evropske političke zajednice. I Milošević i Putin su se uzdizali na podršci nomenklature, jedne sve manje formalne strukture moći koju je srpski patrijarh na početku rata u Bosni nazvao simfonijom, pozivajući građanstvo na pokornost tada već okoreloj strukturi postkomunističke i konfliktno elite. I Miloševića i Putina podržali su intelektualci, crkva, policija, vojska i kriminalci. Uspešno su se hranili socijalnim nezadovoljstvom, inferiornim osećanjima nerazvijenog i nekompetentnog društva užasnuto kolapsom kolektivizma, teritorijalnim frustracijama, informatičkom tehnološkom revolucijom i globalizacijom.

Bez obzir na politički i moralni debakl Miloševićevog i Putinovog projekta, Srbija i Rusija kao siročad komunizma i kao autoritarne političke nakaze, uspele su da opstanu u globalnom svetu koji nije obezbedio globalnu proliferaciju liberalne demokratije. U skladu sa svojom veličinom, značajem i moći, Srbija i Rusija su lideri novog „trećeg sveta“: na liniji su sa svakom svetskom diktaturom i sa svakim izolacionizmom, kuhinje su teorija zaverre, paranoje i klerikalne idolatrije. Ako su njihovi sistemi, plaćajući skupu cenu kultova ličnosti, autarhične ekonomije i monopola u svakoj sferi,

¹ Veljko Kadrijević, „Moje viđenje raspada - vojska bez države“, str.148.

na rubu novog bankrotstva i kolapsa, ti sistemi su nemoćni da sami po sebi izrode dovoljno respektabilnu demokratsku alternativu. Nekoliko političkih generacija, podrazumevajući punu dubinu društva, odgajeno je i u Rusiji i u Srbiji u duhu zatvaranja koje ne propušta ni dašak promaje slobode i civilizacije. Nešto veoma slično se dogodilo nakon prošlogodišnjeg „arapskog proleća“. U odsustvu kontinuiteta razvijenih, efikasnih institucija, kolaps diktatura gotovo da je podrazumevao kolaps poslednjih uporišta racionalne vladavine i sekularizma.

Od već davne 1989, Rusija je najveće iskušenje evropskog projekta, čiji je bila deo u XVIII veku, a definitivno se od evropske civilizacije distancirala na početku XXI veka. Srbija je prepreka evropskog proširenja koje se i teritorijalnom logikom, naročito nakon prijema Bugarske i Rumunije, odnosi na ostatak Zapadnog Balkana. Koncentracija političkih i ekonomskih iskušenja s kojima se EU suočava uporedo s posledicama svetske ekonomske krize i krize u euro zoni, proteže se zapravo na pravcu koji povezuje Budimpeštu, Beograd, Prištinu i Atinu. Mađarska je trenutno najozbiljniji politički, Grčka, ekonomski problem u sastavu EU, a Srbija gotovo strateški, prvi od sistema koji, u istoriji evropskog ujedinjenja, istovremeno radi na poslovima priključenja i institucionalno ih opstruira.

Od svih opterećenja njenog političkog karaktera, Srbiju u protekloj deceniji sputava njen trijanonski sindrom. Trijanonskim mirovnim ugovorom iz 1920, države članice Antante, pobednice u Prvom svetskom ratu, odredile su granice Mađarske, jedne od država naslednica Austro-Ugarske, u kojoj je ugarska kruna stekla status jednakosti 1871. Post-trijanonska Mađarska dobila je 72 odsto manje teritorije od one koja je pripadala ugarskoj kruni (93.073 kvadratnih kolometara u odnosu na prethodnih 325.411. Stanovništvo Mađarske tada je iznosilo 7,6 miliona, u odnosu na predratnih 20, 9. Time je 31 odsto, ili 3,3 od 10,7 miliona etničkih Mađara ostalo izvan granica trijanonske Mađarske. Mađarske istorijske i etničke teritorije podeljene su Rumuniji, Čehoslovačkoj i Jugoslaviji (Kraljevini SHS).

Trijanon je bio jedan u nizu ugovora kojima su države članice Antante ponizile poraženu koaliciju

sa osovinom u Nemačkoj i Austro-Ugarskoj. Veoma nezadovoljna bila je i Italija, koja je ostala bez dela teritorija obećanih tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. Nacionalne frustracije postale su pogonska snaga fašizma i nacizma koji su gutali politički prostor međuratne Evrope. U epohi ranog nacionalizma Grčka je, u nastojanju da izgradi modernu državu-naciju, izgubila ogroman nacionalni i etnički prostor u balkanskom Podunavlju, potom i u Maloj Aziji, pošto je razmena stanovništva sa Turskom potvrđena mirom u Lozani iz 1923. Srbija je projekat nacionalnog ujedinjenja realizovala u Jugoslaviji, koja se dva puta dezintegrisala, 1941, i 1991. Kriza rukovođenja i institucija, koja je potresala Jugoslaviju nakon 1974, i, naročito, posle Titove smrti 1980, otvorila je politički prostor realizaciji plana zaposedanja srpskog etničkog i istorijskog prostora, koji je trebalo da realizuje JNA u saradnji s pripadajućim policijskim i paravojnim jedinicama.

Srbija se trenutno nalazi u nekoj vrsti prividnog raskoraka između sastanaka Ministarskog saveta EU koji pokušava da katastrofalno stanje institucija, medijskih i ekonomskih sloboda, i nove neprijateljske politike Srbije prema susedima, ipak smatra standardima neophodnim za kandidaturu i eventualni početak pregovora. (Mada se takvo opredeljenje trenutno čini najracionalnijim i najsvrsishodnijim). Kreatori jugoslovenske dezintegracije i nova generacija njihovih političkih saradnika pri tom mogu biti zadovoljni ishodom svojih aktivnosti u poslednjoj deceniji. Haški tribunal radio je sporo i neefikasno, a srpski mediji su poruke presuda i dokumentacionog materijala učinili nejasnim i dodatno ih relativizovali. Ubijen je prvi demokratski premijer. Ekonomija je vraćena u stanje ratnog komunizma, s kvotama, monopolima i partokratski uređenim javnim preduzećima. U međunarodnim odnosima je Srbija ponovo pripala „trećem svetu“, bliska diktatorskim i autokratskim režimima, aktivna u opstrukciji osude kršenja ljudskih prava i demokratije, i naizgled privrženica načelima međunarodnih organizacija koje su marginalne, pre svega zbog svoje neefikasnosti i odsustva demokratskih kapaciteta, poput UN ili OEBS. Isporučivanje poslednjih

haških optuženika postalo je izgovor za oružanu pobunu na severu Kosova. Dezintegracija Kosova i Bosne i Hercegovine, i unošenje novih podela u Crnoj Gori zapravo su ratni plen realizovan kontrolom ukupne politike, ekonomije i kulture.

Navedeni uspesi nomenklature koja je u potpunosti usisala ljudski i politički potencijal Tadićeve DS, omogućili su da Srbija počne zauzimati otvoreno kolebljiv stav u odnosu na svoju evropsku integraciju. Neprijateljstvo u odnosu na NATO, uz istovremeno pristajanje na evropsku agendu, već pripadaju epohi koja je prethodila kosovskim barikadama. Zvanična Srbija nije slučajno prepustila svojim udarnim pesnicama, huliganima i velikodostojnicima SPC, da doprinesu novom pogoršanju odnosa s Hrvatskom i Mađarskom, koji su od suštinske važnosti za veoma suptilne procese u odnosima s Briselom koji predstoje.

Srbija ne deli s Mađarskom samo svoj trijanonski kompleks. Mađarska nacionalna zajednica je najveća i najrazvijenija nacionalna zajednica u Srbiji s jasnim evropskim političkim i kulturnim identitetom. Svako svođenje odnosa s Mađarskom na uspomene iz Drugog svetskog rata namenjeno je degradaciji tih odnosa. Događaji iz tog vremena dovoljno su složeni da nude bogatu osnovu za kriotvorenje opšte stvarnosti i manipulacije. Za zvaničnu Srbiju, naročito njene medije koji su vraćeni u primordijalno, pretpolitičko i predkulturno stanje, najmanje je važna činjenica da Srbija i Jugoslavija ipak nisu imale svoju 1956, 1989, i 2004. Svojim odnosom prema sovjetskom komunizmu i razumevanjem svoje sudbine u podeljenoj Evropi, Mađarska je stekla ogromno istorijsko i institucionalno iskustvo, koje će verovatno biti dovoljno i u smislu prevazilaženja trenutnih lutanja i iskušenja. Uspesne istočnoevropske tranzicije su one koje su iz epohe komunizma bez suviše socijalnih potresa i trauma prešle u epohu visokotehnološkog kapitalizma. Srbija se iz komunizma survala u nacionalizam, u koji se vratila posle privremene mimikrije nakon 2000, dok se bavila pseudodemokratskom legitimizacijom ratnog plena. Taj je proces upravo okončan slomom svih najavljivanih reformi, koje su se naizgled izvodile u parterstvu sa EU, i gašenjem ukupne društvene reformske energije i potrebnog pratećeg reformskog optimizma.

Trijanonska Srbija nije razumela mađarske revolucije iz proteklih pola stoleća. Mađarska elita je 1956, ustala protiv rusko-sovjetske diktature

i njenih kvislinga, 1989, se jasno opredelila u smislu svog izlaska iz istočne Evrope, a na referendumu 2003, se izjasnila u prilog evropskog opredeljenja. Stavovi srpske elite bili su uvek upravo suprotni: 1948, bila je za Staljina, 1956, za Hruščova, 1966, za Rankovića, 1989, za Miloševića, da bi se 12. marta 2003, opredelila da postane ruska gubernija pod vlašću Koštunice, crkve i Zemunskog klana.

Konstanta srpskog kriznog menadžmenta je manipulacija s Kosovom, centralna pozornica jugoslovenske dezintegracije bila je Bosna i Hercegovina. Najozbiljnija trauma „srpske“ politike trenutno je osamostaljenje Crne Gore, koje zvanični Beograd smatra, verovatno, svojim najvećim gubitkom, koji pokušava nadoknaditi povremenim pokušajima podele crnogorskog društva na nepomirljive nacionalne entitete. Pri tom frustracija srpske elite nije nemogućnost srpskog „nacionalnog ujedinjenja“, nego izvesnost da je taj projekat ostvariv samo u kontekstu evropskog ujedinjenja bivšeg jugoslovenskog prostora. Početna tačka tog procesa, logikom činjenica, ostala je jedinstvena BiH. Time se pokušaj rešavanja „srpskog pitanja“ zapravo vraća jugoslovenskoj paradigmi koja je jedini politički okvir koji će omogućiti ukupnu integraciju bivšeg jugoslovenskog prostora, budući da podrazumeva uspostavljanje dobrosusedskih odnosa, saradnju u domenu nastavka istrage i procesuiranja ratnih zločina, ukidanje ekonomskih barijera, i onu obnovu zajedničkog, najopštijeg kulturnog obrasca, zapravo odbrasca kulturne komunikacije, koji će nametati, sami po sebi, priroda savremenih medija, potreba za efikasnim školovanjem, obrazovanjem, okretanjem naučnih i kulturnih institucija tržištu, naročito tržišnim izvorima finansiranja. Suština „srpskog pitanja“ koje je otvoreno rušenjem Jugoslavije, bila je potreba za potiranjem upravo jugoslovenske paradigme, dok se zločinački projekat zvanično, i sve manje ubedljivo pozivao na jedno pervertirano tumačenje jugoslovenskog nasleđa („treća“ ili „krnja“ Jugoslavija, u kojoj ostaju „oni koji to žele“). Upravo je takvim kontinuitetom trebalo uništiti jugoslovensku ideju koja je, u smislu regionalnog, mikro-evropskog projekta, bez obzira na modalitete istorijske realizacije, bila okvir potiranja uzajamnih razlika, i usklađivanja sličnosti. Nije slučajno jugoslovenski projekat uništen izmišljanjem identiteta i proizvodnjom razlika.

Bosna i Hercegovina prepuštena je iscrpljujućem iščekivanju, koje ne može dovesti do potpune dezintegracije, niti je izvesno predvideti dogovor i aktuelnih i budućih lokalnih elita koji bi podrazumevao obnovu celine posredstvom bazičnih i efikasnih centralnih institucija. Zato je BiH i dalje izvor rizičnosti svih frustracija koje su doprinele jugoslovenskim dezintegracijama i 1941, i 1991. Jedini državni okvir koji bi ponudio moralnu satisfakciju bošnjačkom narodu u celini, ako bi se poštovala načela liberalne demokratije, bila bi evropska integracija jugoslovenskog prostora. I upravo je jugoslovenska paradigma jedno od mogućih objašnjenja okolnosti u kojima se, bez obzira na faktičku samostalnost, Republika Srpska uporno vezuje za političke, idejne i kulturne simbole koji ukazuju na nameru, koja je počela da se realizuje 1992, da se ona dodato definiše etničkim čišćenjem i urbicidom. Naredne godine će generacija rođena 1995, početi da stiče punoletstvo i pripadajuća politička prava, ali se i nad tom generacijom nadvija stigma zločina - bez obzira na okolnost da su zločini počinjeni u vremenu koje je prethodilo njihovom rođenju - upravo vezivanjem srpskog entiteta za zločinačke namere, zločinačku politiku i zločinačku savest. Tadićevo pristajanje da prihvati takve simbole zapravo je osuda onih generacija i u BiH i u Srbiji koje imaju moralno pravo i na istinu i na pretpostavljenu političku nevinost.

Srpsko-bošnjački odnosi i položaj Bošnjaka na jugoslovenskom prostoru značajno su degradirani u odnosu na ustavne i političke osnovice prve i druge jugoslovenske zajednice iz 1921, i 1943. Unapređenje tih odnosa zatvoreno je u začaranom krugu Dejtonskog sporazuma i Pariskog mira iz 1995, okvira kojim je uspostavljena ravnoteža nezadovoljstva u odnosima dve najveće etničke zajednice u BiH. Posmatrano logikom sukoba i izmišljenih razlika, Bošnjaci su sporazumom oštećeni priznanjem etničke podele na entitete, time i posledica etničkog čišćenja, a Srbi lišeni suvereniteta za koji su se borili. Hrvatima je obezbeđena neka vrsta izlazne strategije dvostrukog državljanstva i državnog identiteta, koja im je, u odnosu na Bošnjake i Srbe, donela izvesne prednosti zahvaljujući uspešnom angažovanju Zagreba u evropskim i evroatlantskim integracijama. Jevrejska zajednica, koja je bila četvrti važan

nosilac kulturnog identiteta BiH, zaboravljena je i u holokaustu, i u izgnanstvu koje im je nametnula srpska opsada Sarajeva 1992-1995. JNA i Vojska RS najodgovornije su i za marginalizaciju, gotovo do njihovog nestanka, srpskih zajednica u Mostaru i Sarajevu, koje su takođe bila uporišta srpskog građanskog, kulturnog i ekonomskog identiteta u BiH od XVI veka. Naizgled paradoksalno, srpske zajednice u Mostaru i Sarajevu ostvarile su svoj najdinamičniji uspon u vreme austro-ugarske okupacije i aneksije 1878-1914. Tadašnje avanture srpske spoljne politike, koja je podržala atentatore na habzburškog prestolonaslednika, i izazvala vojnu agresiju Austro-Ugarske nakon odbacivanja zahteva za istragom koji su se zasnivali na stanju ograničenog i nadgledanog suvereniteta odobrenog Srbiji u kuloarima Berlinskog kongresa 1878, ponovile su se i 1992. Zločinačka i, istovremeno, suicidalna politika u odnosu na BiH nije bila samo već doživljena greška, njihova težina se zasnivala na nesposobnosti srpske kulture da se distancira od falsifikata istoriografije koja je veličala kriminalno samožrtvovanje iz epohe balkanskih i Prvog svetskog rata, zapravo žrtvovanje sopstvenog malog, nerazvijenog, nepismenog, naivnog i idealističnog seljačkog društva, i na namerama, koje su postale predsedani u presudama Haškog tribunala. Ishod tog kontinuiteta je u namerama da se etničkim čišćenjem svih naroda u BiH, uključujući delove sopstvenog naroda, iskroji karta novog nacionalnog i etnički homogenog prostora.

Republika Srpska predmet je najnemoralnije zloupotrebe svih žrtava i njihovih potomaka, a žrtvovani su svi narodi u BiH, kao jedna od izlaznih putanja propale, moralno ništavne i politički katastrofalne politike beogradske elite prikrivene u senci izmišljenih autoriteta, zapravo lokalnih i provincijalnih poluinteligenata koji su se nametnuli kao lideri jedne putanje koja se nije suviše osvrtała na genocid, pljačku, otvorenu propagandu mržnje i nasilja, povratka na gotovo karikaturalne „stubove“, na izmišljene i lažne simbole bliže i dalje prošlosti koja se pokušavala nakalemiti na budućnost, jedinom zaista školski apsolviranom veštinom „oca nacije“. Živi ili mrtvi, oni su zajedno u aleji velikana, u simfonijskom poretku jedne naizgled nelogične staleške monarhije sumanutih političara, polupismenih akademika, priprostih klerika ili razbojnika sa iskaznicama državne bezbednosti.

U potrazi za realnošću

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Ima već nekoliko meseci kako je Srbija oblepljena plakatima sa fotografijom Vojislava Šešelja, predsednika Srpske radikalne stranke (SRS), ispod koje stoji „Hoćemo Šešelja“. Nema posebno vidljivih stranačkih obeležja, tako da izgleda kako neki anonimni ljudi „traže“ haškog pritvorenika i aktivnog političara u srpskoj politici. Ovo bi bio i prvi predizborni plakat upućen svima i spinovan tako kao da dolazi od svakog građanina Srbije. Neozbiljno bi bilo pomisliti da sam haški vojvoda nije odobrio, a možda i smislilo ovaj „svenarodni“ zov i priziv, jer je već odavno jasno da pažljivo kontroliše stranačke poslove. Jedino je, izgleda, svojevremeno „ispustio“ narastajuće nezadovoljstvo svojih zamenika u Srbiji. Ali, u tome i jeste „šarm“ diktature: sve veći gubitak osećaja za realnost. Šešelju se to i ne može toliko zameriti, jer je fizički daleko i dugo odsutan iz Srbije i, psihološki objašnjivo, ne želi da prihvati da „dosmanlijska“ Srbija nije baš ista kao u februaru 2003, kad ju je napustio.

Zabavljen, s razlogom, svojim oronulim zdravljem, na poslednjem pojavljivanju pred sudom, izlagao je sve komplikovanije teze o povezanosti svog zdravlja, lečenja i predstojeće izborne kampanje u Srbiji. Dr Šešelj, znamo to, nikad nije bio lažno skroman, mada je bio spreman da prihvati da „nužda zakon menja“, naročito na predsedničkim izborima 1997, kad se pričalo da je pobedu prepustio Miloševićevom kandidatu. Uostalom, i sam je bio pobornik te devize i znao je njenu jednostavnu moć.

Sad, međutim, on iz Tribunala vodi svoju hiperboličku kampanju u stilu pomenutog plakata. Na statusnoj sednici 7. februara u glavnom postupku koji se protiv njega vodi, optužio je sudsko veće da želi da ga „spreči da pobeđi na izborima u Srbiji“, uplićući u to nekoliko bezbednosnih službi velikih zapadnih zemalja. Ovo njegovo hiperbolisanje u vezi sa izborima, nastavilo se nekoliko dana kasnije, u telefonskom obraćanju okupljenima povodom stranačke slave. Oborene glave slušali su ga ne samo njegovi zamenici već i ruski ambasador

Aleksandar Konuzin. Šešelj je odaslao predizborni amanet za koji je znao da će ga preneti svi ovdašnji mediji. „Pred nama su vrlo važni parlamentarni i lokalni izbori, a imamo dva cilja: da se definitivno obori dosmanlijska vlast i da se politički uništi stranka radikalnih otpadnika Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića“, poručio je na početku. A, onda je izneo i precizne brojeve: maksimalan od 126 osvojenih mandata u skupštini i minimalan, od 80 mandata. Prvi, kaže, da bi SRS samostalno formirala vladu, a drugi da se bez njih ne bi mogao menjati srpski ustav.

Da li je Vojislav Šešelj ovim pokazao da je u pritvoru izgubio svaki smisao za realnost, ili samo hoće da maltretira svoje stranačke sledbenike i velike poslušnike? Ovo prvo svakako nije tačno, uprkos okolnostima. Šešelj zna da nema mnogo sredstava da SRS obezbedi kakav-takav rezultat. Iako ih niko ne označava kao one „ispod crte“, prognoze nisu bogzna kakve. Procenat dva iznad, za sada su optimalne za SRS. Normalno je da Šešelj, čak i ako se pomirio sa nastankom i brojnošću naprednjaka, ne može biti zadovoljan.

To nije njegovo razumevanje realnosti. Mora biti da iza sadašnje postoji još neka, zatamnjena realnost. Nju priziva dr Šešelj svojim vojvodskim glasom. Sve dok ima tridesetak odsto ljuto neraspoređenih ili umorno-rezigniranih građana-birača u Srbiji, nada za bolji rezultat SRS ne umire. Naravno, među njima on traži one svoje. A, kako će ih prizvati? Pa, naravno, maksimalističkim prognozama i svojom neverovatnom voljom. On ne traži one koji su ravnodušni i „filištarski“ kritički među tzv. apstinentima, već one željne vanrednih događaja.

Uostalom, tako je i napravio svoju stranku. Kasnije ju je proširio i omasovio Tomislav Nikolić, ali je Vojislav Šešelj ostao predstavnik hiperbolične realnosti devedesetih, svega preteranog, egzibicionističnog i opasnog. Za njim su krenuli u najvećem broju oni koji su imali višak adrenalina, a manjak informacija. On veruje da pored Nikolićevih i Vučićevih „evrofanatika“ ima i onih koji su još fanatični na stari način. I da će ih ovim neverovatnim obećanjima i prognozama baš on privući. Nada se da će ga oni „tražiti“, baš kao što u njihovo ime poručuje sa svojih plakata.

Spreman na svaku vrstu provokacije, pretnje i napada, četnički vojvoda za razliku od raznih svojih prethodnika i savremenika, nije gubio osećaj realnosti. Nikad ne potpuno. Samo što je vrlo retko i slučajno, pokazivao da ga ima. Setimo se samo kako je SRS odmah „imala podatke“ da je u septembru 2000, Koštunica pobedio Miloševića. Pričalo se posle kako su lideri DOS tada od radikala tražili njihove analize izborih rezultata da bi se i na njih pozivali, dokumentujući Koštuničinu pobedu.

Koristeći verbalno i fizičko nasilje kao deo svog političkog imidža, Šešelj je vešto i čini se, prilično svesno upravljao svojom političkom ulogom, potrebnom koliko njemu toliko i Slobodanu Miloševiću. To je, međutim, i osujetilo radikale da predju u tabor pobjednika i na predsedničkim i na parlamentarnim izborima i učinilo nezadovoljnim njegove najbliže saradnike. Narcizam je pobedio detektor realnosti.

Ali, nije i volju za političkom moći koje opet nema bez usklađivanja ako ne sa celokupnom, onda bar sa delovima ili komadićima te realnosti. Zato se Šešelj, osujećen u nameri da obuhvati veliki deo političke realnosti kojim je nekad vladao, sad okreće njenim „okrajcima“, ne bi li, koliko-toliko, nadogradio svoju skromnu poziciju. I, samo naizgled paradoksalno to radi izmišljanjem da postoji ono čega nema.

Ima i nešto što bi Vojislavu Šešelju podgrevalo nadu da može postići i više: propast ne samo „dosmanlija“ nego čitave priče o EU integraciji Srbije, a još brže one koja ujedinjuje Tadića i Nikolića – „i Kosovo i EU“. Drastičnije pogoršanje ekonomske

situacije u Srbiji, politička nestabilnost i neovladavanje krizom bilo Tadića bilo Nikolića ili njihovog dvojca, dalo bi SRS novi zamah.

U svemu tome, veoma mu pomažu tv-prenosi za koje on, očigledno priprema svaki detalj svog nastupa. U tom pravcu koristi i svoj zdravstveni karton o kome je zabranio da iko, sem njega izveštava. Na statusnoj sednici početkom februara, detaljno je pričao o stanju svog zdravlja, demantujući, usput neke od saopštenja suda za javnost. Pažljivo je slagao sve detalje, hvaleći i kudeći – „prema zaslugama“. Što je trebalo da stvori utisak da je sva pravda na Šešeljevoj strani, naročito sad kad sud „pokušava da ga ubije“ u jednom, kako je rekao, kafkijanskom procesu. Šešelj, jednostavno, sve veštije koristi medije, uključujući svoj sajt i društvene mreže, filujući sajber-elektronski prostor toplo-hladnim šokovima, što sa realnim opasnostima za njegovo zdravlje, stvara atmosferu posebne uverljivosti. Upravo je objavljena i njegova III, mada to nije lako utvrditi, publikacija o izveštajima Vikiliksa u kojima se Šešelj pominje. „Moj prijatelj Vikiliks mi javlja...“ kaže sad na sudu, umesto onog starog „Laufer mi javlja...“, o čemu nas je redovno obaveštavao.

Racionalna zloupotreba svega i svakoga i na svakom mestu, toliko svojstvena Šešeljevom stilu koja je postala svojevrсна „šešeljizam“, mogla bi postati jedna hiperrealnost u kojoj bi Šešelj sebe mogao uzeti za mučenika, samouverenog u to, manje ili više. Šešelj već računa na to, ali još uvek sve „drži pod kontrolom“.

I ako je do sada verovao da bi mu brzi povratak u Srbiju i „pobeda nad haškim kazamatom“, obnovili slavu i podigli rejting njegovoj partiji do starih visina, sad će mu brzi povratak ili ležanje u srpskim bolnicama, izgledati manje privlačno. Verovatno zato i najavljuje da će se 5.marta odreći završne reči. Nema sumnje da će se pripremati za predizbornu kampanju. Možda o tome razmišljaju i ovi koji predlažu da se vrati i leći u Srbiji. Kod nas kao da je stvarno sve politika.

Pravda nedostižna i za sudije

PIŠE: BOJANA OPRIJAN ILIĆ

Početak 2012. godine ponovo je gromoglasno najavljeno razrešavanje dva goruća problema u okviru kompleksne reforme srpskog pravosuđa. Političke i pravosudne vlasti obećale su, naime, da će već tokom januara, završiti reviziju reizbora sudija kao i da će Vrhovni savet sudstva (VSS) konačno biti u kompletnom (legitimnom) sastavu. Što se prvog pitanja tiče, Savet je, dakle, trebalo da odluči o profesionalnoj sudbini oko 800 pravosudnih poslenika koji u prvom krugu nisu (re)lizabrani. Podsetimo, Visoki savet sudstva glasao je o pojedinačnim žalbama neizabranih sudija od 15. juna 2011, do kraja prošle godine. u reviziji je procesuirano oko 40 odsto žalbi. Doneto je 377 odluka od kojih su 82 rešene pozitivno, odnosno kojima su sudije vraćene na posao. Većina neizabranih, međutim, i dalje čeka rasplet rašomonijade u telu koje treba da obezbedi nezavisnost treće grane vlasti, odnosno u Visokom savetu sudstva kome se, već duže, osporava zakonitost rada.

Zabrinjavajuće poruke EU

Uoči nove odluke o kandidaturi Srbije za članstvo u EU, iz Brisela su ponovo stigle vesti o zabrinutosti zbog načina na koji se sprovode reforme u srpskom pravosuđu. Unija je poslala jasnu poruku Beogradu - da Visoki savet sudstva Srbije na izvesno vreme prekine reviziju izbora sudija, kako bi se izbegli očigledni problemi u vezi sa punovažnošću njegovih odluka. Profesorka prava Vesna Rakić Vodinelić upozorila je da je jasno da je Evropa nezadovoljna načinom na koji je biran sudski kadar u Srbiji. "Cela stvar počela je kada se shvatilo da postupak preispitivanja izbora i reizbora sudija pred Visokim savetom sudstva ne teče kako treba, odnosno da je zahvaćen brojnim nezakonitostima pa i dobrom dozom nelegitimnosti. Problem koji je tu najvažniji je da po ustavu više od polovine VSS moraju da budu sudije. A sada imamo samo četiri sudije od ukupno 11 članova. Takođe, VSS ne postupa u punom sastavu. Mislim da suština nije u neznanju onih koji su zaduženi da sprovode

reformu, već u neobaziranju. Iz toga se može zaključiti samo to da je politički uticaj bio presudan", izjavila je nedavno Rakić Vodinelić za Radio Slobodna Evropa.

Problem sa Visokim savetom sudstva nastao je, podsetimo, nakon hapšenja sudije Blagoja Jakšića i ostavke sudije Milomira Lukića, koji je uz kritike na rad VSS napustio Savet, kao i zbog dvojne funkcije Predraga Dimitrijevića koji je član tog tela i dekan Pravnog fakulteta u Nišu. Po mnogima, sporna je i uloga Nate Mesarović koja glasa u svojstvu sudije iako je na mesto predsednice VSS izabrana po funkciji - kao predsednica Vrhovnog kasacionog suda, a ne kao izabrani sudija iz redova svojih kolega.

Društvo sudija Srbije upozorilo je ranije da je rad VSS nelegitiman, jer su u donošenju prve odluke o (ne)reizboru učestvovala njegova četiri člana koji su i sada u Visokom savetu sudstva: predsednik VSS, ministarka pravde, predsednik Odbora za pravosuđe i jedan advokat. Drugim rečima, po sistemu „kadija te tuži, kadija ti sudi“, ovi članovi preispituju sopstvenu odluku koju su ranije doneli.

„Dakle, od njih 11 ostalo je sedam članova, a da bi Visoki savet sudstva doneo odluku mora da glasa bar većina članova, odnosno najmanje šest. U situaciji kad je jedan od njih podneo ostavku i jedan koji ne može da radi zato što je u pritvoru, odluke (o reizboru) nisu mogle da budu donele pod uslovom da nije neko ko ne može, ko ne bi trebao da glasa - glasao i zbog toga smatramo da te odluke nisu u redu i da nisu zakonite“, ukazao je Omer Hadžiomerović, potpredsednik Društva sudija Srbije i sudija Apelacionog suda. Ovo je

Društvo, inače, do sada uputilo dve žalbe povereniku za informacije od javnog značaja, upozoravajući da Visoki savet sudstva krši Zakon o dostupnosti informacija, jer ne pruža javnosti na uvid sve informacije o preispitivanju procesa reizbora sudija. U tim žalbama se navodi da odluke o usvajanju prigovora neizabranih sudija, kao ni odluke o odbijanju prigovora nisu praćene nikakvim obrazloženjem VSS. Društvo sudija takođe, navodi da je rezultatima izbora za VSS za šest članova ovog tela raspisanim početkom marta prošle godine ugrožena nezavisnost sudstva u Srbiji. U saopštenju se konstatuje da je to učinjeno isključenjem iz izbornog procesa 837 nereizabranih sudija, o čijem statusu još nije pravosnažno odlučeno.

Sudovanje različitim aršinima

S druge strane, 16. januara ove godine predsednica Visokog saveta sudstva Nata Mesarović ocenila je da rad Visokog saveta sudstva u nepotpunom sastavu ne dovodi u pitanje zakonitost postupanja i odlučivanja. Mesarović tvrdi da se to zasniva na mišljenju Ustavnog suda Srbije čiji je stav u predmetu Saveljić, kad je odlučivao o primedbama na nepotpuni prvi sastav VSS rečeno da to ne može uticati na zakonitost njegovog rada, pošto je zakonom propisano da odluke donosi većinom glasova. Međutim, Ustavni sud Srbije oglasio se samo dva dana nakon ove izjave Nate Mesarović, navodeći da se svojom odlukom u "slučaju Saveljić" (od 28. maja 2010. godine) izjasnio isključivo o pitanju konstituisanja prvog sastava Visokog saveta sudstva. „O pitanju zakonitosti i legitimnosti sadašnjeg sastava Visokog saveta sudstva Ustavni sud se do sada nije izjašnjavao,

već će to učiniti kroz odluke u predmetima po žalbama sudija na odluke Visokog saveta sudstva", saopštio je Ustavni sud Srbije. Inače, kvorum u odlučivanju novog sastava VSS obebeđen je tako što je advokatu Dejanu Ćiriću dato pravo da glasa, a koji je izjavio „da ne vidi razlog zašto ne bi glasao jer zastupa stavove advokature u odlučivanju o izboru sudija”.

“Mi osporavamo legitimitet Visokog saveta sudstva a ne legalitet, zato što je Ustav predvideo da VSS ima većinu sudija, dakle, od 11 članova šestoro treba da budu sudije. Dakle, čitav smisao tog tela koje treba da garantuje nezavisnost sudstva jeste da sudije imaju poverenje u njega i zato je rečeno da bude većina sudija”, kaže Hadžiomerović. Državni sekretar Ministarstva pravde Slobodan Homen izjavio je da će 19. januara biti završeni izbori za novog člana Visokog saveta sudstva, odnosno da će od tada raditi u punom sastavu te da će “cela stvar će biti stavljena ad akta”.

Uprkos obećanjima, ne(reizabranim) sudijama preostaje da još čekaju “konsolidovanje redova” u parlamentu i VSS. Naime, iako je Skupštini Srbije upućen predlog da po hitnom postupku izabere člana Visokog saveta sudstva iz redova sudija apelacionih sudova, čiji je kandidat Miroljub Tomić iz kragujevačkog Apelacionog suda, parlament još nije o tome raspravljao. Mesto člana VSS iz apelacionih sudova je upražnjeno u novembru prošle godine posle ostavke sudije Milomira Lukića.

U srbijanskoj pravosuđu potvrđuje se da je pravda spora. A, da li je i (ne)dostižna i da li “ići sudiji znači ići pravdi” još je nedoumica i za one koji bi trebalo da je dele - pa, čak i međusobno.

Upotrebna vrednost unesrećenih

PIŠE: TAMARA KALITERNA

Srpska napredna stranka (SNS) i predstavnici Koalicije udruženja izbeglica (KUI) u Srbiji su 11. januara potpisali sporazum o saradnji. Predsednik KUI Miodrag Linta je pozvao izbegle i raseljene, iako ovi drugi nisu u mandatu KUI, da glasaju za SNS.

Izbeglice nemaju pravo glasa. Jednokratno pravo da glasaju dobili su na izborima 1992. Pravo je iskoristilo oko 100.000 izbeglica, što je doprinelo tome da Slobodan Milošević dobije 53,2 odsto glasova za ponovnog predsednika Srbije. Izbeglice su mu listom dale blanko mandat za rat u Bosni i verifikovale mandat za nastavak rata u Hrvatskoj. A građanima dve suverene države mandat za novo ponižavanje u građane drugog reda države pod međunarodnim sankcijama. Srbija je i 11 godina nakon svih svojih osvajачkih ratova sa 275.000 nastanjenih na tuđoj zemlji, po broju izbeglica i raseljenih na prvom mestu u Evropi i 13. u svetu.

Izbeglički servis za povratak iz Beograda i Drvara, jedan od osnivača KUI ocenio je da je nespojivo uključivanje izbeglica u predizbornu kampanju, jer to nije princip rada nevladinih i humanitarnih organizacija kakav bi trebala da bude KUI. Regionalni odbor za pomoć izbeglicama Vojvodine gde je smešteno više od polovine svih izbeglih u Srbiji i „Pravda“ iz Paraćina upozorile su izbeglice da ne postaju „plen političkih manipulacija“.

Dogovor KUI i SNS krši Konvenciju UN o izbeglicama i statute izbegličkih udruženja prema kojima izbeglice ne smeju da se bave politikom. Udruženja izbeglica su nestranačke organizacije koje treba da sarađuju sa državom koja ih je prihvatila.

Zavisno od potreba, izbeglice su Srbiji služile kao topovsko meso ili moneta za potkusurivanje. Protivno međunarodnoj Konvenciji o statusu izbeglica i Zakonu o izbeglicama, policija Srbije je 1995,

izbeglice hapsila i konvojima autobusa odvodila na prve linije fronta. Regrutovala ih je silom i slala tamo gde je trebalo popuniti borbene redove. Prema procenama Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, kroz Arkanov kamp u slavonskom Erdutu je ujesen 1995, prošlo oko 20.000 mobilisanih izbeglica iz Krajine. MUP Srbije je adrese izbeglica dobijao od Crvenog krsta Srbije i Jugoslavije. Odvodili su ih tog avgusta i iz kolektivnih izbegličkih centara, žigosane kao „izdajnike srpstva“, „dezertere“ i „kukavice“.

D. G. izbeglicu iz Hrvatske su dvojica policajaca Srbije uhapsila dok je kopao raku na groblju u Banatskoj Dubici. Sa ostalim uhapšenim izbeglicama policija ga je odvezla u logor Manjača u Bosni i predala „tigrovima“. Odatle je D. G. odveden na front kod Mrkonjić Grada. Koncentracioni logor Manjača je osnovala JNA 1991, za hrvatske ratne zarobljenike. Nakon 1992, bošnjački zatvorenici su brojem nadmašili hrvatske. Na kraju 1995, su kapoi i logoraši, žrtve i mučitelji bili iz istog nacionalnog korpusa. Sa različitih strana rata.

U novembru, nedelju dana nakon što je obeležena 20 - godišnjica zločina koje su u Vukovaru počinili JNA i pripadnici paravojnih formacija iz Srbije, među kojima su se istakli tzv. „šešeljevci“, delegacije SNS i KUI krenule su u Vukovar na izbornu tribinu srpskih stranaka. Hteli su da ubede Srbe, državljane Hrvatske, da na decembarskim izborima glasaju za „srpsko“, a ne za najbolje. Jedinstvena delegacija izbeglica i ratnika nije puštena u Hrvatsku, jer su predstavljali „pretnja po nacionalnu bezbednost“. Vraćeni su sa granice, ni 30 kilometara udaljenoj od slavonskih sela Antin i Tordinci u koja ujeseni 1991. godine kao Šešeljev naoružani dobrovoljac došao Tomislav Nikolić, predsednik SNS. Vojislav Šešelj je, kao

predsednik "Centralne otadžbinske uprave Srpskog četničkog pokreta", proglasio Nikolića četničkim vojvodom zbog "hrabrosti, heroizma i pružanja ličnog primera kako se treba boriti za srpsku ideju u bitkama u Slavoniji". U selu Antin je te jeseni ubijeno oko 50 hrvatskih staraca. Mlađe stanovništvo je pobešlo.

I veterani Vukovara su se protivili dolasku delegacije iz Beograda, jer je SNS „ostala vjerna ideji o granici Virovitica-Karlovac-Karlobag“. Revanšizam je SNS iskazala odmah po povratku sa neuspelom prodora u Vukovar, otkazavši susret sa visokom delegacijom hrvatskog Ministarstva vanjskih i europskih poslova u Beogradu. Članovi delegacije su najkompetentniji sagovornici za probleme Srba u Hrvatskoj i izbeglica iz Hrvatske u Srbiji, koje su predmet izbornog interesovanja SNS i smisao postojanja KUI.

U političkom programu naprednjaka Srbije među deset najvažnijih tačaka još uvek se nalazi „Republika Srpska Krajina“, te „političko približavanje i ekonomsko jedinstvo sa Republikom Srpskom“. Nikolić je od 1991, do 2008, bio potpredsednik partije ili zamenik haškog optuženika Vojislava Šešelja u Srpskoj radikalnoj stranci. U Šešeljevu optužnicu uključeno je stvaranje spiskova „nesrba“ po Vojvodini 1991, kao i progon više od 700 osoba, mahom hrvatske i mađarske nacionalnosti. Nikolić predsednika Srbije Borisa Tadića, bivšu potpredsednicu vlade Ivanu Dulić-Marković i njenu porodicu i sada optužuje da su „ustaše“.

Ni kada su istupili iz stranke svog ideološkog učitelja, Nikolić i njegov zamenik Aleksandar Vučić nisu se izvinili građanima Hrvatske, BiH, Kosova, Vojvodine zbog nesreće koju im je donela utopija o „velikoj Srbiji“.

Nikolić je dve decenije konstanta u beogradskoj politici i rata i mira. Bio je potpredsednik srpske i savezne vlade. Poslanik je od 1992. Na izborima za predsednika SRJ 2000, bio je treći. Ovog januara je odlučio da će se kandidovati za predsednika Srbije i, u slučaju da SNS na parlamentarnim izborima osvoji za njega mesto premijera.

I Asocijacija izbegličkih i drugih udruženja Srba iz Hrvatske (Asocijacija) je ocenila da sporazum SNS i KUI manipuliše izbeglicama. Asocijacija sumnja u verodostojnost KUI, saopštavajući da Asocijacija okuplja više od 90 odsto izbeglica. Iako se tačan broj Srba izbeglih iz Hrvatske od 1991, do 1995, ne zna, imaju dve krovne organizacije - KUI i Asocijaciju, a obe na budžetu Srbije.

Linta je izbrojio 500.000 Srba izbeglih i prognanih iz Hrvatske, a predsednik Asocijacije Miloško Budimir 300.000 nesrećnika. U Srbiji je 2001, bilo 280.227 izbeglica iz Hrvatske, svedoče zvanični beogradski podaci. Između popisa 1991, i 2001, broj hrvatskih građana srpske nacionalnosti u Hrvatskoj je smanjen za 380.032, tvrde zagrebački državni statističari.

Linta je na crkvenoj komemoraciji povodom „Oluje“ rekao: „Srbi iz Hrvatske su najveće žrtve rata na prostoru bivše Jugoslavije“. HRW procenjuje da je u ratu u Hrvatskoj na obe strani oko 8000 mrtvih i nestalih. Demografi Haškog tribunala utvrdili su da je u bosanskom ratu stradalo 22.779, a autori „Bosanske knjige mrtvih“ 24.905 Srba.

Predsednici obe „krovne izbegličke asocijacije“ imaju i državljanstvo suverene Republike Hrvatske (portal banija online). Oko 250.000 državljana Socijalističke Republike Hrvatske srpskog porekla je uzelo državljanstvo Socijalističke Republike Srbije. Više od četvrtine bivših izbeglica, sada državljana, živi ispod praga siromaštva, što je dvostruko više u poređenju sa populacijom Srbije. U Srbiji je umrlo oko 30.000 izbeglica iz „Republike Srpske Krajine“ čija je zapadna „granica“ bila reka Ilova. Reč „ilovača“ je ista u srpsko-hrvatskom, hrvatsko-srpskom, srpskom i hrvatskom jeziku.

Kontinuitet “dušebrižništva”

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Aktuelne vlasti u Beogradu brinu brige vaskolikog srpstva. Reklo bi se, kao nekad, ali u sasvim izmenjenim okolnostima, kada, posle svih zala ratnohuškačke Miloševićeve politike iz neposredne prošlosti nisu u stanju da izvuku potrebne pouke. I time uporno pokazuju i dokazuju kako se još nisu odrekle patronatskog odnosa prema susedima. To se još jednom pokazalo na delu tokom zasedanje famoznog Saveta za Srbe u regionu pod dirigentskom palicom Borisa Tadića, u decembru.

Prvi istoimeni skup je, pre godinu dana izazvao i zvanične reakcije dve države, Crne Gore i Hrvatske. Prva je čak poslala protestnu notu Srbiji zbog neprihvatljivog mešanja u unutrašnje stvari jedne suverene zemlje. I iz Hrvatske je stiglo reagovanje koje nije bilo manje blago. Ove reakcije su razumljive ako ni zbog čega drugog, a ono zbog činjenice da se još pamti vreme kad je Beograd, kao „pijemont srpstva“, kako nacionalisti vole da ističu, uzeo pod svoje Srbe u regionu, manipulisao njima i proizveo ratove, stradanja i patnje na stotine hiljada ljudi među kojima i samih Srba.

Ovoga puta, na drugom svesrpskom sastanku, organizatori su otišli korak dalje. Rukovođeni sumnjivim dušebrižništvom, pozvali su na skup, osim prosrpskih stranaka, i neke članove crnogorske Vlade(!?). Boris Tadić je proširio listu podobnih Srba i pozvao ljude iz crnogorske vlasti koji su poziv odbili, kako se i moglo očekivati. Prispeli poziv odbili su ministri zdravlja i poljoprivrede Miodrag Radulović i Tarzan Milošević, a na sastanku u Beogradu nije se pojavila ni bivša crnogorska ministarka za evropske integracije Gordana Đurović.

Kojim se kriterijumom rukovodio Tadić da ovako postupi? Činjenicom da se pomenuti ministri izjašnjavaju kao Srbi? A valja znati da u vladajućoj koaliciji u Crnoj Gori njih ima dosta, ne zato što su Srbi već zato što su stručni i sposobni ljudi. Šta se zbivalo uoči skupa i šta je tamo sve rečeno nije se moglo saznati iz beogradskih medija. Skup je praćen šturim saopštenjem u kome se podvlači briga za Srbe u regionu uz fotografije glavne zvezde ovog događaja, Milorada Dodika i, naravno, samog Tadića.

A evo kako je Miodrag Radunović reagovao: „Nemam nameru ići u tuđu kuću po svoje mišljenje... Funkcioner vladajuće Socijaldemokratske partije Borislav Banović ima apsolutno razumevanje za odluku crnogorskog ministra: “Kad sam video i čuo tu vest nisam mogao da verujem. Nije mi jasno šta Boris Tadić misli time da uradi. Valjda misli da ministru iz Vlade Crne Gore naredi, da utiče na njega da sprovodi neku politiku koja bi trebalo da bude politika ili viđenje Srbije kako da se stvari rešavaju u Crnoj Gori. Ili, kako srpski građani u Crnoj Gori treba da se odnose prema Crnoj Gori, i kako ministri zdravlja i poljoprivrede treba da vode politiku kroz prizmu i naočare Borisa Tadića“, kaže Banović.

Na prvom skupu se našla i Strategija Vlade Srbije prema Srbima u regionu. Dakle, reč je o zvaničnoj politici Beograda. Kao da se nema prečeg posla do bavljenja tim pitanjem, poput krize, ekonomske, socijalne, moralne u pauperizovanom srpskom društvu? Zar ne treba sve snage usmeriti na rešavanje toliko velikih problema kojima je bremenita država Srbija? Ne treba zanemariti ni sredstva koja se troše za aktivnosti iz pomenute Strategije, kao da zemlja nije prezadužena i da ima para napretek.

Kad je pak reč o Crnoj Gori, Beograd ni ne krije prisne veze koje ima sa tamošnjom prosrpskom opozicijom. Tako je bilo i u predreferendumske vreme, kada se računalo na nju kao na glavnu prepreku za izglasavanje nezavisnosti. A Crna Gora je, podsetimo, građanska država a ne nacionalna u kojoj svi imaju jednaka prava bez obzira na nacionalnost. Dakle, i Srbi. Crnogorsko društvo i država imaju mehanizme kojima se štite ta prava. Bez ičije pomoći ili „nadgledanja“ u kom pravcu idu.

Za državu i društvo koji pretenduju da budu građanska, da budu uređena na način koji je svojstven modernim društvima, nije normalno da pokušavaju da utiču i prave mreže svoje politike u susednim državama. To su izdisaji izgubljene i promašene politike. Međutim, upravo takva politika koja se kreira i vodi u Beogradu, makar gubitnička, više nego jasno svedoči da aktuelna vlast, kao i ona prethodna, nije još do kraja i u potpunosti prihvatila nezavisnost Crne Gore, čiju vlast imaju pravo da ocenjuju i menjaju jedino njeni građani na fer i demokratskim izborima.

I još jedno pitanje za kraj: ako je zvao crnogorske ministre, zašto Tadić nije zvao i Zorana Janovića, pobednika slovenačkih izbora, ili hrvatsku vicepremijerku Milanku Opačić... I oni su Srbi.

Panarin, Putin i Srbo-Azijati

PIŠE: PETAR POPOVIĆ

Negde tokom "juna ili najkasnije jula" 2010. - "raspašće se SAD". Međutim, na drugoj strani globusa, ukazaće se iz svoje sasvim osobene civilizacije posteljice Evroazijska Rusija, i ona će, rame uz rame s Kinom, preuzeti svetski vodeće finansijske funkcije Vašingtona, tvrdio je 2009. jedan, kod vlasti u Moskvi vrlo uticajan Rus - Igor Panarin, akademik, doktor vojnih nauka (stručnjak bivšeg KGB za psihološki rat), politolog, jedan od dekana Diplomatske akademije MID, član više ekspertskih timova i autor ne manje od petnaest knjiga "geostrateških i geopolitičkih studija" (Gospode!)

Teze o sudnjem danu Amerike, mada ih je Panarin afirmisao još 1998, na jednom međunarodnom simpozijumu u Lincu, u Austriji

(*"Kad sam pritisnuo dugme na kompjuteru, i mapa Sjedinjenih Država se razložila, statine ih je samo kriknulo od iznenađenja"*) privukle su početkom prorokovane "fatalne" godine brojne krupne kalibre globalnog informisanja (CNN, BBC, Skaj njuz, Volstrit džornal, Fajnenšel tajms, AP i druge). Razlog je bio jednostavan. Amerika u ekonomskim teškoćama, a "datum" se bliži. Da li Panarin ozbiljno ostaje pri onome što mu se u geo-maštarenju prikazalo? Da. Ako bude odstupanja, izraziće se sa nekoliko meseci.

Po "vidovitom" Rusu, politička karta SAD trebalo je već tog avgusta da bude kao ona u kompjuteru iz Linca - s "Republikom Kalifornijom", potencijalno u sastavu ili pod uticajem Kine, s "Teksaškom Republikom", koja će kao i celi grozd okolnih država pripasti ili dospeti pod kontrolu Meksika, Vašingtonom i Njujorkom koji će se kao "atlantska Amerika" pripojiti Evropskoj uniji, "Republikom centra i severa SAD", koju će dokopati Kanada, Havajima, pod protektoratom Japana i Kine i, konačno, Aljaskom - dabome, vraćenom Rusiji (*"Russian Scholar Says U.S. Will Collapse Next Year"*, www.foxnews.com/.../0,2933,504384,00.htm..., *"Prediction of the USA's collapse in 2010"*, en.wikipedia.org/wiki/Igor_Panarin).

Suočen sa okolnostima, Obama će zvesti vanredno stanje, ali neće biti efekta. Možda bi se kobni obrt i mogao izbeći, ali ne bez saradnje Vašingtona s Rusijom. Na Americi je da izabere i zatraži...itd.

Suštinski - to su, eto, ti "rani radovi" Putinovog geostratega. On je značajno pre šefa u Moskvi pomenuo rusku Evroazijsku uniju (EAU) - projekat, koji će Putin izabrati tek relativno nedavno, tražeći među političkim artiklima atrakcije za svoj predsednički predizborni izlog. (*"Putin: Evroazijska unija oko 2015"*, B-92, 21.10.2011, Izvor Tanjug.)

Razume se, nije Panarin rodonačelnik ruskog evroazijatstva. Taj san o nekoj "novoj civilizaciji", koja će, kao "slovenska na čelu s Rusijom", nastupiti u svojstvu jedne vrednije u odnosu na Zapad, usnio je u XIX veku Danilevski N.J. (*"Evroazijska unija kao alternativa kulturnoj i političkoj hegemoniji Zapada, NSPM, 16. oktobra 2011"*), ali, i on kao još jedan među brojnim u ideološkim plemenu. Jer, pitanje - okrenuti se Zapadu ili okrenuti se Istoku, istorijska je dilema Rusije. Pri svakom reformskom neuspehu u prošlosti, ponavljan je refren evroazijata da Moskva treba da digne ruke od zapadnjačenja, i okrene se za sva vremena Aziji, istoku.

Kao agent, uvežbavan za psihološki rat, Panarin je, drugim rečima, već imao rešenje ove ruske more u fijoci radnog stola u KGB. To što ga je potegao 1998, samo je ukazalo na potrebu već tada prevladavajuće policijske strukture u vrhu, da "Evroazija" bude to što će da održi moral obeshrabrene nacije, na prekretnici na kojoj imperija posrće još jednom. Ovoga puta preodevena u SSSR.

*

Neobično - proročanstvo Panarina nezapaženo je u Rusiji. Nije, u svakom slučaju, ni izbliza zapaženo u meri u kojoj je ono popularno, štampano i preštampano u Srbiji. Interesovanje za "viziju" probuđeno je, razume se, ponudom „spasonosne ideje“ Srbiji, u trenutku njenog lokalnog beznađa, povodom dileme slične ruskoj, o svetu, i zapadnoj ili istočnoj opciji zemlje.

Prvobitno, Panarin je, reklo bi se, pecao na slepo. Prestono mesto zamišljene ruske zajednice bio bi

Sankt Peterbug (2012), rekao je. Ali 2009, govoreći Izvjestijama, i pomenuvši kao regionalne prestonice Evroazijske unije još kazašku Alma Atu i glavni grad Ukrajine Kijev (2014), prorok je kao jedno prestono mesto EAU (za 2020), izvukao iz džepa ... Beograd (www.panarin.com/comment/1211).

Bože, Srbija u ruskom carstvu! I, već od prve još i prestonica, makar i rotirajuća. E, pa, nije nama bojati se dok je nama prijatelj!

Prijem Srbije u Aziju opio je neslućenim zanosom srpske Azijate. A registrujući veliku potražnju, spasitelj imperije Panarin, poglasnio je i još bolje podešio moskovsku političku balalajku. Aktuelizovao je, dozidavao i uglancavao tu, prvobitno, nekako usput pomenutu rusku srpsku budućnost i ulogu. Sudeći po poentama koje slede, ne bez došaptavanja nekog od Azijata u Beogradu.

Upitan - da li je to što učeno saopštava o Srbiji njegovo sopstveno, ili to misli i Putin - on kaže, njegovo je, ali nada se da će "stavove vezane za Srbiju podržati Vladimir Putin".

Onima, koji očekuju članstvo Srbije u EU, brat Panarin kaže - kandidatura je jeftina birokratska igra. "Prazne priče onih koji žele da dobiju jednostrane geopolitičke ustupke od Srbije", dok bi u Evroaziji procvetale njena industrija i poljorivreda. A upitan, ipak, jeste li stvarno realno da Beograd bude preston Evroaziji, Panarin veli: "Lično želim da već 2016. godine Beograd postane četvrti glavni grad Evroazijske unije". Velikodušno, čak i datum pomera unapred.

Šta više, postaće Beograd i glavni čvor za usluge i robu na Balkanu. Trebalo bi da Ruske železnice "završe koridor od Moskve do Bratislave, i produže njegovu trasu do Beograda, a zatim da je nastave prema Istanbulu". Turska je regionalna sila. Panarin misli da će i ona biti unutar Evroazijske zajednice, pa bi zauzvrat i Ankara ili Istanbul takođe postali jedna od prestonica. A ostatak Balkana? Već do 2020, mogla bi se osnovati i "Balkanska konfederacija sa glavnim gradom u Beogradu" i, razume se, Srbijom u centru. Član konfederacije može postati i Albanija, a Kosovo, kao region sa specijalnim statusom bilo bi pod uticajem Albanije, Makedonije, Srbije i Crne Gore.

Panarin dopušta da čak i pojedine članice EU (pominje Mađarsku i Slovačku) promene mišljenje i stanu u red za prijem u rusku strukturu. A, na ponovljeno, da li stvarno misli da je takav obrt moguć, odgovara sa "nema sumnje". "Srbiji nema

budućnosti bez tesnog saveza sa Rusijom! Ko to ne shvata, taj ne voli svoju zemlju. Nema sumnje da je deo političke elite u zemlji orijentisan na London, kao globalni centar svetske uprave". Ali, globalna kriza je pokazala... itd, itd.

Njegovo finale nije bez kreščenda, jer još jedanput navodi datum sloma američke moći: "Od decembra 2012, model liberalnog kolonijalizma... može prestati da postoji. Savremeno čovečanstvo zastaće na samoj ivici ambisa. Upravo tada će i u Srbiji početi korekcija spoljnopolitičkog kursa i smena elite. Nakon toga Srbija će aktivno početi da učestvuje u integracionim procesima Evroazije", prorokovao je Rus, baš kao da je prepisivao iz zabeleški nekog od Azijata u Beogradu. (*Igor Panarin: Želim da već 2016. godine Beograd postane četvrti glavni grad Evroazijske unije", NSPM, 16 oktobra 2011*).

*

Putinov obnarodovani unionizam oprezan je i štur. U prvom trenutku tiče se Rusije, Kazahstana i Belorusije. Te tri su pomenute. Šef vlade predlaže da se, počev od njihove tek aktivirane carinske unije, ojačaju ekonomski odnosi između bivših sovjetskih republika, ali eventualno i drugih država koje to požele. Nije cilj da se izgradi novi SSSR, objasnio je Putin. Cilj je da se povežu Evropa i azijsko-pacifički region, dodao je.

Putin i ne može reći više, s obzirom da ga obavezuju funkcije. On zna da bi bez elemenata dobrovoljnosti od sebe i svojih zamisli oterao obojicu trenutnih unionista dobrovoljaca, i Lukašenka i Nazarbajeva. Da bi se razumelo kojim pravcem kreću taljige, umesnije je zato "izučavati Panarina" nego slušati Putina.

Putin, na primer, ne pominje Vladaoca EAU (čitati Makijavelija), ali pominje ga Panarin - jer ruski Vladalac je već dokazao svoju sposobnost "obnove i jačanja integracionih veza". Pokazao se sposobnim da bude "i lisica, ali i lav", zavisno od prilika (Čečenija, minhenski govor, Južna Osetija, nabrojao je).

Po Putinu, EAU će biti aktuelna od 2015, ali po Panarinu ruska "integracija Evroazije" već je započeta i to u avgustu 2008, ratom u Gruziji, "kada je Rusija iznenadila celi svet". Drugim rečima, Gruzija - 2008, je model integracije, a ne dobrovoljnost koju hvali Putin. I možda to, taj model i Vladalac, i jesu draži zbog kojih su skočili, te s Panarinom pocupkuju i Azijati Balkana.

(N)i kumovi, (N)i drugovi

PIŠE: NATAŠA LAZOVIĆ

Godinama unazad Srbija se svrstava u visoko korumpirane države. Ni političke promene 5. oktobra 2000. godine, nisu u značajnoj meri doprinele sveobuhvatnoj borbi protiv opake bolesti, koja nagrizala vitalne funkcije države i društva. Korupcija onemogućava izgradnju jakih demokratskih institucija i stabilne pravne države, ona podriva socijalnu stabilnost i sprečava unutrašnji privredni razvoj. Kod građana pospešuje nepoverenje prema državnim i javnim institucijama i izaziva apatiju, a to je nešto što je najmanje potrebno zemlji. Korupcija je i deo našeg negativnog imidža u svetu, izgrađenog tokom devedestih godina prošlog veka i, svakao jedna je od glavnih prepreka na putu ka evropskim integracijama.

Kao i u većini drugih bivših komunističkih zemalja, korupcija u Srbiji ima korene i u prethodnom režimu. Kriza ovih društava pogodovala je korupciji. Monopol države uz veoma slabe konstitucionalno-institucionalne mehanizme i kontrolu dovela je do simbioze nezakonitih, čak i kriminalnih radnji i države. Državne pare su se organizovano iz džepova građana - poreskih obveznika slivale u džepove pojedinaca bliskih režimu.

Tome su pogodovale okolnosti rata u okruženju i sankcija. Dugotrajna kriza, rastakala je i razarala institucije države, pa i samu državu. Ovaj proces pratilo je dirigovano i monopolsko određivanje cena robe, kursa dinara, davanje izvozno-uvoznih kvota i dozvola, kontrolisanje velikih trgovinskih aranžmana, stvaranje nestašica u kojima su privilegovani sticali monopole, organizovanje finansijskih piramida. U takvom kontekstu nastali su oligarsi i tajkuni. Preko politike došli su do ekonomske moći, i sada preko novca utiču na politiku. Neretko se polazi od pretpostavke da korupcija ima svoje korene u navikama i kulturi jednog naroda. Osnov za ovakve pretpostavke nalaze se u srpskoj narodnoj tradiciji, koja o mitu i podmićivanju ima prilično fleksibilno mišljenje, ali je potpuno svesna njihovog egzistiranja kao i činjenice da se ove pojave teško mogu iskoreniti.

Sa prošlogodišnjeg 78. mesta, Srbija je na ovogodišnjoj listi Transparency Internationala pala na 86. mesto po indeksu percepcije korupcije. Sam indeks je takođe pao sa 3,5 na 3,3, čime je Srbija nazadovala i u poređenju sa zemljama regiona - Bugarska ima isti indeks percepcije korupcije, lošije rangirane su samo Bosna i Hercegovina, Albanija i Kosovo koje se prvi put našlo na listi, i to na 112. mestu. Ispred Srbije su Slovenija, Hrvatska, Crna Gora, Makedonija, Rumunija.

Percepcija građana Srbije o visokom stepenu korupcije u Srbiji u znatnoj meri odgovara stvarnom stanju stvari. Tako skandali u kojima na videlo izbijaju korupcionaške afere veoma su učestali, a njihovog razrešenja u obliku konačne pravosnažne presude (oslobađajuće ili osuđujuće) gotovo i da nema. U medijima, jedna afera zamenjuje drugu, te nije isključeno da su neke utemeljene na podmetanjima i neistinama, a, sa druge strane, neki drugi potezi vlasti pobuđuju sasvim opravdane sumnje u postojanje visokog stepena korupcije. Ukoliko se detaljnije pogledaju nalazi istraživanja percepcije korupcije, zapaža se da građani smatraju da su najkorumpiranije profesije lekari, sudije, policajci, nastavnici, profesori... dakle, upravo one sa kojima najčešće stupaju u kontakt, odnosno kojima je posao da rade na ostvarivanju ili zaštiti najvažnijih ljudskih prava - prava na život, bezbednost, dostupnost pravde, obrazovanje.

Najveće leglo korupcije je ipak tamo gde ima najviše moći i diskrecionih ovlašćenja. Tu je, pre svega državna administracija i javna uprava, a potom i one društvene grupe (profesije, grupe zanimanja) koje raspolažu sa moći znanja (stručna moć) koje su drugi prinuđeni da koriste. U jednom slučaju na delu je monopol upravne i političke moći, a u drugom, monopol stručne moći. Najveća korupcija vezuje se za političare. Građani Srbije, prema istraživanju,

najčešće časte državne službenike, advokate, policajce i lekare, a najmanje veruju političarima. Kad je reč o korupciji u zdravstvu, reč je o bolesnim ljudima. Svako prijavljivanje povlači za sobom veoma veliki rizik i zato je mnogo jednostavnije dati novac, nego prijaviti i izložiti se riziku eventualnog proganjanja ili stavljanja na listu čekanja. Od lekara ponekad zavisi nečiji život, ali političke partije najviše utiču na živote svih nas. Ipak, građani im, kada je reč o korupciji, veruju manje nego ikome. Smanjenje korupcije u Srbiji, sprečavaju i loše zakonodavstvo i nedovoljne sankcije, pa se i sudstvo našlo na vrhu liste korumpiranih institucija.

Sudstvo se najuspešnije brani od korupcije svojom nezavisnošću. Postoje dve dimenzije te nezavisnosti: nezavisnost suda kao institucije i nezavisnost sudija kao ličnosti. Nezavisnost suda, kao institucije, ogleda se u njegovoj samostalnosti prema organima zakonodavne i izvršne vlasti i drugim organima, organizacijama i pojedincima. Nezavisnost sudija, kao ličnosti, ogleda se u njihovoj slobodi da donose nepristrasne odluke, na osnovu sopstvene ocene činjenica i sopstvenog shvatanja zakona, bez ograničenja, uticaja, podsticaja, pritiska i intervencija, neposrednih ili posrednih, ma od koga i iz bilo kojih razloga, dolazili. Razni uticaji stalno teže da dopru do suda, a da li će i dopreti zavisi isključivo od ličnosti sudije. Za sudiju ne sme da postoji nikakav autoritet, osim prava i pravde. Sudijama ne smeju upravljati ni vladari ni poglavari, ni

vojska ni policija, ni partija ni mafija, ni rođaci ni prijatelji, ni kumovi ni drugovi. Niko, osim njihove savesti, jer sudija odlučuje o životu i smrti, slobodi i neslobodi, svojini i imovini, šteti i njenoj naknadi, istini i laži, pravu i nepravu, zakonitosti i nezakonitosti, upotrebi i zloupotrebi prava, dakle o najznačajnijim i najsuprotnijim dobrima i interesima ljudi i njihovih zajednica. Zato sudija mora postati dostojan pozivu kojim se bavi. Tako će steći poverenje naroda u čije ime sudi. A poverenje se stiče: jačanjem ugleda, časnim životom, nepristrasnim suđenjem, ličnim integritetom, dostojanstvom i odvažnošću. I kodeksom sudijske etike, čiji kanoni daju ove naloge: budi nezavisan, budi pravedan, budi profesionalan, budi slobodan, budi hrabar, budi doličan, budi nepodmitljiv, budi posvećen, budi apolitičan, budi odan kodeksu. Napred navedeno deluje kao iluzija u Srbiji. Iz sudstva se mora odstraniti politika, koja ga je u najvećoj meri i korumpirala, pošto ga je prethodno inficirala.

Srbiji je potrebna sveobuhvatna antikorupcijska strategija, zasnovana na posvećenosti političkog vrha zemlje borbi protiv korupcije, reformama institucija u cilju prevencije, usvajanju antikorupcijskog zakonodavstva, izvršenju zakona i partnerstvu između države i civilnog društva. Najbrži put u neuspeh jeste odsustvo energije u političkom vrhu zemlje, preteran uticaj nasleđenih birokratskih struktura, spore i nekoordinirane reforme, i zasnovanost antikorupcijske borbe na aktivnosti političkih lidera, umesto na institucijama koje će duže trajati.

Neefikasnost države u borbi protiv korupcije, Srbiju može koštati daljeg napretka u procesu evrointegracija. Kao jedan od najvećih problema u borbi protiv korupcije u Srbiji, upravo je nedostatak političke volje da se uđe u ozbiljnu borbu.

Da bi borba protiv korupcije bila uspešna mora se zasnivati na društvenom konsenzusu i razvijanju antikorupcijske kulture, odgovarajućem institucionalno-pravnom okviru za političko delovanje i političkoj volji pretvorenoj u konkretno delanje – od lokalne samouprave do najviših organa vlasti. Tu je dragocena pomoć i društva u celini artikulisanog, pre svega, kroz delovanje nevladinih organizacija, sindikata, udruženja i naročito, medija. Svi oni bi trebalo da budu korektori vlasti (i opozicije), „savest ovog društva“ koja će upozoravati na to da javni interes mora biti ispred posebnog i da je odbrana javnog dobra, interes svakog pojedinca i društva u celini.

Skład raznolikosti

PIŠE: ANKICA DRAGIN

Ima reči koje se navrzu na nas i nikako ih se rešiti. Budu to reči pesama koje čujemo onako usput, neobavezno i niko ne mora ni znati da smo njima „zaposednuti“. Ako ih slučajno i zapevušimo, eto, omaklo se. Takve reči dođu kao neka rednja: iako pomalo zarazne, brzo se iskijaju bez težih posledica.

Ima i reči malo upornijih. Prate nas i spopadaju kao konjske muve, a još je gore ako se branimo. Razgoropade se, pa se čini da još preciznije nasrću baš tamo gde najviše boli. U ove napasti spadaju nadimci i razni epiteti na osnovu fizičkih ili manjeviše promenljivih intelektualnih svojstava: britkosti ili tromosti uma, stasa, položaja ušiju, pegavosti ili debljine naočara. One dođu kao dečje bolesti. Stariji ih teže preboljevaju, a posledice, oku vidljive i nevidljive, umeju da potraju dok im je na ovom dunjaluku veka.

Ima reči i urođenih. Kakvih-takvih, ali naših sopstvenih za koje znamo otkad i za sebe. Pri tom nisu čak ni pogrdne, mada ima onih koji na njihov pomen reaguju gore nego na psovke. Na primer, reč „poreklo“. Nebrojena su njena tumačenja, a reakcija okoline na njih obrnuto je proporcionalna stepenu u kom nas ta ista okolina poznaje. Lično mi se najbližim sinonimom čini reč „rođenje“, u smislu čovekovog fizičkog dolaska na svet. Međutim, ima ih i koji poreklo svode (samo) na zemlju, jezik, naciju, kulturu, verispovest, tradiciju, pleme, lozu, dinastiju, oca ili majku.

Jednako nezgodan je i „identitet“. Ovako, u jednini. Ako već moram identitetski da se monodimenzioniram, biram onaj najneposredniji vezan za naše ljudsko rođenje, identitet „Čoveka“. Onaj koji spaja bivstvujušće ljude, svakog sa njegovim ličnim osobenostima, u bivanju Čovekom. Svođenje nečijeg porekla na bilo koje „jedno, jedino“, ili neko manje nijansirano određenje, izuzev onog koje znači činjenicu rođenja u ljudsku vrstu, jednako je singularizaciji

i petrifikaciji ličnog identiteta na samo jednu dimenziju bivanja Čovekom.

„Budi čovek, pa...“, čuje se u pompeznim i častohlepnim besedama, između redova i suštinski jednakim onoj koja počinje sa: „Ako ste dokoni, poslušajte ovo!“ Međutim, ima ih koji tvrde da se Čovek svodi na jedan (prepoznatljivi i manifestni, te stoga verovatno i dominantni) identitet koji proizilazi iz – gle čuda – ničega drugog do porekla. Porekla u onom užem, okamenjenom smislu koji prenebregava svaku mogućnost učenja i razvoja čoveka kroz sopstvene spoznaje i iskustva.

Aman, može li to i jednostavnije? Može, dakako. Rođena sam ljudskim bićem, od majke i oca. Dvojezična od detinjstva, usput sam naučila još dva jezika. Odbolovala sam većinu dečjih, fizičkih bolesti tipičnih za ovo podneblje, kao i one društvene od sedamdesetih godina naovamo. U najlepše životne trenutke ubrajam one sa prijateljima svih fela, a u najteže, one kad sam zbog nadmoćnih neistomišljenika doživljavala brojne neprijatnosti, pa čak i batine. Od škole imam dovoljno za život primeren insanu.

Budući da obe tradicije među kojima sam odrasla poznaju sebi svojstvenu reč, dakako pogrdnu za osobu koja je njihova mešavina, moji preci smatrali su za svoju svetu dužnost da me od te mešavine „pročiste“. Njihova prva misija bila je da me nauče da se molim, svaki na svom jeziku i prema svom običaju. Kao najpogodniji trenutak za ovu lekciju obe strane izabrale bi vreme pred spavanje, one blažene trenutke kad sveže okupano dete u pižami već jedva stoji na nogama. Stane se pred prozor, pa se onda prekrstiš i izdeklamuješ šta treba, dok preci načuljenih ušiju i sa brojanicom, odnosno krunicom u rukama sklopljenim na molitvu stoje pored tebe. Ritual je nebrojeno puta prekidan ćušcima, grdnjom i suzama, jer sam se onako umorna ili na „pogrešnu“

stranu prekrstila, ili sam „pogrešnim“ jezikom počela da govorim molitvu.

Sa druge strane, obe strane su me učile da je za žensko čeljade najvažnije da bude uredno, lepo, smerno, čestito i vredno, da ume da sprema, pegla, kuva i da se bavi ručnim radom. Na svemu tome im hvala, kao i na tome što su me na selu naučili i oko povrća u bašti, kako se prave košnice i vrca med, te kako se porađaju krmače i ovce. Verujem da ova iskustva dele i brojne moje vršnjakinje i vršnjaci.

Verujem i da rođenjem u amanet dobijamo „praznu tablu“ koju svojim životom popunjavamo. Po toj tabli smo svi *isti*: svako ima svoju. Najvažniju, ako ne i u sopstvenim očima najbolju, najlepšu. Po ovom stavu smo *slični*, što ne znači da su tuđe table manje vredne ili lepe. One su jednostavno drugačije, *raznolike*. Tu dolazimo do „različitosti“, koja danas ume da bude i smrtonosna. Današnja opsesivna potreba da se delimo na „nas“ (iste) i „njih“ (različite, no,

međusobno iste u svojoj različitosti od „nas“) ometa spoznavanje elementarne životne činjenice: raznolikosti sveta. Koja je drugi pol sličnosti, ali joj nije antipod.

Svoju ličnu mantru na ovu temu čula sam tokom jednog neprijatnog razgovora koji je krenuo da veliča društvenu „istost“ nasuprot pogubnoj „različitosti“. Razgovor je oplemenila, osmislila i zaključila sledeća rečenica:

„Nema dobar i loš narod. Ima dobar i loš čovek“.

Društveno-mentalne higijene radi i uz rizik da budem pogrešno shvaćena, umesto izraubovanih, pogubnih reči predlažem novu, naizgled paradoksalnu frazu: „*sklad raznolikosti*“. Pođimo od sledeće zamisli: ako je raznolikost oličena u detaljima, sličnost bi se odražavala u osnovnim (pret)postavkama. Za početak, recimo, onim Drainčevim: „Ljudi smo, krvavih ruku, prosti kao lišće trava“. Možda bi se tako manje ljubavivalo sa katastrofama.

Književna minijatura

Čovek maketa

PIŠE: BORA ČOŠIĆ

To sam i očekivao: uhvatiće starca. U dugotrajnom traganju za zlikovcem više puta uhitili su osumnjičenu osobu, nalik čoveku sa poternice, uvek bilo je krivo. Samo ni ovaj, napokon uhvaćeni stvor, koji po dokumentima jeste Ratko Mladić, nije taj, to je prošlo. Medicinski eksperti će vam potvrditi da u njegovom telu ima malo od nekadašnjih ćelija, njegov korpus samo je skup sećanja na ranije tkivo, trošna građevina koja stoji na mestu one urušene, od pre. Juridički zakoni ne priznaju, međutim, ove materijalne metamorfoze, čak ni u mnogo drastičnijim slučajevima, kakav je Demjanjukov: to je lice sa optužnice, a kakvo je stvarno stanje ove nakupine ljudske tvari, nikoga ne zanima. Cilja se verovatno na duhovnu stranu problema, pamćenje okrivljenog ono je što nasleđuje nekadašnje telo, ono je dokaz kontinuiteta jedne osobe, dok ova uopšte još zna za sebe.

Nemam sućuti čak ni za oronulog starca koji je trpao u gasne komore nevine ljude, ali se pitam kome ili čemu može se posle niza decenija suditi, mislim da predmet postaje prilično simboličan. Ovaj krnjavi Mladić, pod nekom tinejdžerskom kapom i pogleda ponešto obezumljenog, u stavu gotovo

indiferentnom pred budućnošću, to je samo maketa one rabijatne, eksplozivne i opasne osobe iz Srebrenice 1995, koja deli čokolade golobradim seljanima, a potom ih hladno šalje u smrt. Uхватili ste krivog čoveka, gospodo iz policije, jer ste zakasnili na mesto zločina. Možete sa ovom spodobom raditi šta vam je volja, general Mladić sa komandne pozicije jedne zločinačke armade, pobegao vam je u međuvremenu, ovo je samo njegov zatočnik, provincijska zamena za glavnog glumca, koji ne nastupa zbog bolesti. To je jedno oboljenje od vremena, i zato je neizlečivo. Drčni, masni i apoplektični razbojnik, mesar zasukanih rukava, nestao je u međuvremenu, ovo ovde njegova je posthumna reinkarnacija, smuljani klošar koji je godinama živeo u memli i bez kruha svagdanjeg, lagano zaboravljujući sve svoje porive, da bezdušno vlada sudbinom hiljada, pa da potom igra na svadbama, posmatra fudbalsku utakmicu i banči sa probisvetima. Sve to lagano je čililo iz njegove svesti, čak i ono kada se neko vreme krio pod suknjama monahinja. Preostala je samo gola svakodnevnost prosjaka, ugroženog bolešću, adoriranog od celog jednog naciona, a skapavajućeg u osami i teskobi. Zato nije bilo spektakla pri hvatanju, čuvari reda, čudno ležerni, kao da dolaze na naplatu kazne za pogrešno parkiranje, ti provincijski žandari za ovog subjekta odjednom znače anđele spasitelje. Jer, srebreničkog dželata očekuje doživotni hotel prve kategorije, pomna nega svetske medicine, i nešto malo natezanja pred sudijama.

Povezivanje od zajedničke koristi

PIŠE: SENIHA MUHAREMI VUKOS

Specijalno za Povelju iz Maribora

Centar za studije postjugoslovenskih društava (CEPYUS) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Mariboru i zagrebačka kancelarija Fondacije Friderih Ebert organizovali su 1. i 2. decembra u Mariboru konferenciju na temu: „**20 godina posle: problemi i perspektive država bivše Jugoslavije.**“ To je bio prvi dvodnevni skup sociologa nakon 1991. godine, na koji su bili pozvani učesnici iz čitave bivše Jugoslavije. Iako predstavnici BiH i Kosova nisu prisustvovali konferenciji, izlaganja ostalih pružila su dobar uvid u stanje sociologije na postjugoslovenskom prostoru, kao i dobar pregled tema u fokusu naučnog interesovanja po pojedinim zemljama i istraživačkim centrima. Zvanični jezik konferencije, odnosno prezentacija i rasprava, bio je engleski, ali su učesnici većinu pitanja uputili i većinu odgovora saslušali na srpskom / hrvatskom jeziku.

Prvi dan konferencije učesnici su raspravljali pre svega o položaju sociologije i o politici u regionu. Prof. dr Sergej Flere, direktor CEPYUS, u uvodnom izlaganju osvrnuo se na razvoj sociologije u postjugoslovenskim društvima, kako ga je video proučavajući stotine radova, objavljenih u proteklih 20 godina. Glavni rezultat, do koga je prof. Flere došao, jeste da razvoj sociologije nije bio optimalan. Sociologija je bila fragmentirana, teme istraživanja sužene, a naučni nivo, blago rečeno, nije se ravnomerno podigao. U mnogim slučajevima nije se uopšte podigao. Naučni članci puni su nenaučnih opservacija, tehnički nivo radova je često nizak, način izlaganja nije skladan sa zahtevima modernih naučnih publikacija, mnoge od socioloških publikacija u kojima su autori objavljivali, mogu se smatrati marginalnim. Malo sociologa objavljivalo je u međunarodnim publikacijama, iako je bilo mnogo relevantnih tema. Teme o stradanjima tokom rata i posle rata, o tranziciji, promenama u porodici, religioznosti, sve to nudi brojne mogućnosti za naučno proučavanje, koje nisu bile dovoljno iskorišćene. Flere je eksplicitno naglasio da postoje uočljive razlike između pojedinih država. U Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji sprovode se sistematske

studije glavnih socioloških fenomena. U Bosni nema gotovo ničega, sa izuzetkom osnovnih studija i temeljnih istraživanja uz pomoć fondacije Fridrih Ebert. U manjoj meri to važi i za Makedoniju. Kosovo je tek na početku, tamo postoji privatni sociološki institut, koji tek počinje sa radom, ali situacija u društvu sa više aspekata nije povoljna za studije. Svetla tačka je Crna Gora, gde pre 1991, nije bilo socioloških studija, dok danas one tamo postoje. Na kraju je Flere apelirao da BiH, Kosovo i Makedonija uvedu takav sistem školovanja sociologa, koji će im omogućiti objavljivanje u najboljim međunarodnim publikacijama.

Ove svoje procene prof. Flere ponovio nam je odgovarajući na pitanje, kako bi okarakterisao glavne akcente ovogodišnje konferencije i da li su radovi učesnika iz čitave Jugosfere - ako upotrebimo naziv koji je u trendu - opravdali njegova očekivanja? „Ovo je prva konferencija sociologa sa područja nekadašnje Jugoslavije nakon juna 1991. godine. Okvir je potpuno drukčiji, reč je o nezavisnim državama, nema više jedinstvenog sociološkog udruženja, ma da je jedan od njegovih poslednjih predsednika - prof. dr Niko Toš - bio prisutan. Što se tiče tematike i načina obrade, rekao bih da je bila na veoma različitom nivou. Dok su neki iznenadili rafiniranom svojom metodologijom, drugi su bili veoma deskriptivni i iskazivali su zaostajanje za savremenim tokovima društvenih nauka“, rekao je prof. Flere u izjavi za Helsinšku povelju.

Jedan od tematskih sklopova konferencije bavio se pitanjima političke kulture, participacije i državljanstva. Pitanja poverenja u institucije razmatrali su prof. dr Vladimir Vuletić sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, koji je istraživao poverenje građana Srbije u nacionalne i evropske institucije, i prof. dr Miloš Bešić sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Podgorici, koji je upoređivao poverenje u institucije u šest bivših jugoslovenskih republika. Upitan o tome, kuda je u tranziciji nestala demokratija, prof. Bešić je za Helsinšku povelju izneo stav, karakterističan za mnoge intelektualce iz tranzicionih zemalja: „Pitanje je intonirano pomalo filozofski. Naša tranzicija je paradokсна.

Tranzicija je proces prelaska iz tačke A u tačku B, a nikada niko nije jasno definisao tačku B. Tačka B je u magli, a u toj magli mi zamišljamo najbolje zemlje zapadnog kulturnog kruga. Ako je to tako, nikad ne znate kada ste stigli i da li ste stigli u tačku B. Po mom uverenju, tranzicija je davno završena. Prvo je završena u Sloveniji, ali relativno brzo je završena i u svim drugim zemljama ex-Jugoslavije, tako da je ovo što sada imamo, nešto što bih nazvao postkomunističkim kapitalizmom. Svi živimo u zemljama postkomunističkog kapitalizma. Insistiram na tome, zato što smatram da postoji razlika između kapitalizma, koji mi imamo nakon perioda komunizma i drugih zemalja, koje nikada nisu imale komunizam. Te razlike se uglavnom tiču demokratije, iz više razloga. Prvo, zato što je uvek postojalo autoritarno tlo, iz koga je demokratija trebala da izraste, a taj problem je u nekim bivšim jugoslovenskim zemljama veći, u drugim manji. Zemlje, koje su bile bliže zapadnom kulturnom krugu u geografskom, ekonomskom i političkom smislu, i koje su imale veći demokratski kapacitet, brže su prebrodile te probleme. U ostalim, problemi su bili izraženiji. Sa stanovišta idealnog tipskog shvatanja demokratije ključni problemi su išli paralelno, a mi nikako da razdvojimo šta je tranzicija, a šta demokratija, šta je tranzicija ka demokratiji itd. Drugi aspekt problema je način, na koji se demokratija uvodila u najvećem broju ovih zemalja, a to je dolazilo spolja. Zapad nam je prosto nametao standarde, pri čemu neretko ti isti standardi ne važe u njihovim zemljama. To može vrlo lako da se dokaže. Kažu vam da, ukoliko te standarde ne ispoštujete, niste demokratska zemlja, niste još uvek završili tranziciju i nećemo vas tretirati kao zemlju sa demokratskim kapacitetima. To što mi ne poštujemo te standarde, to je naš problem i to nama ne smete da spočitavate. Na političkoj razini to je jedan od najvećih problema i sa tog stanovišta posmatrano, nikad tranzicija neće biti gotova, niti ćemo mi ikad biti demokratske zemlje. Iz političkih razloga, kada se od strane Zapada neguje takvo stanje ovde, onda je najlakše da se to stanje eksploatiše na svaki mogući način, ekonomski, politički itd. Demokratija mora da se pojavi organski, iznutra, ali mi moramo da znamo šta demokratija jeste. Demokratija je nešto u teoriji, ali isto kao što ovde u vreme socijalizma nije vladalo radničko samoupravljanje, tako ni u zemljama, koje se zovu demokratske, nikada nije vladala demokratija u teorijskom smislu. Demokratija

je jedno realno političko stanje, puno problema. Ne možete pratiti neki teorijski koncept i dok svaku tačku iz koncepta ne ispunite, niste demokratska zemlja. Ako tako radite, nema demokratske zemlje na svetu. Na primer: dođe MMF u Srbiju, u Bosnu ili u Crnu Goru, i kaže: 'mora da smanjite deficit državnog budžeta, mora da smanjite javne rashode'. Svi znamo, da ako smanjite javne rashode, to znači manje para za obrazovanje, za siromašne, za socijalnu pomoć, za sve državne službe, zdravstvo itd. Naravno, imate više para za privatnu potrošnju, da kupite automobil, da kupite garderobu itd. Neću da ulazim u to, kome je to u interesu, ali jasno je da neke kompanije imaju od toga koristi. Oni kažu: 'ako želite da budete demokratska zemlja, savremena, evropska, vi to mora da ispunite'. Onda napravite komparativnu analizu državnih budžeta EU i zemalja na Balkanu. Deficit državnog budžeta u Srbiji je 19 odsto, u Irskoj 33 odsto, u Britaniji 37 odsto, u Portugaliji 46 odsto, u Španiji oko 40 odsto. Dakle, u zemljama EU budžetski defцитi su veći nego na Balkanu. A opet nam kažu da ne možemo u EU dok ne smanjimo taj deficit. To je politika dvostrukih standarda, to nije dobro za demokratiju, to nije dobro za unutrašnje demokratske kapacitete i pre ili kasnije mora da se okrenemo sebi i da počnemo racionalno da razmišljamo o svim tim stvarima, koje dolaze sa Zapada. Ovde ne širim nikakvu ksenofobiju, ali treba da imamo racionalan odnos, pa ako nekad nešto i moramo da uradimo iz političkih razloga, da znamo šta nam rade, a ne da se ponašamo kao politička nedonošćad", zaključio je prof. dr Miloš Bešić.

U fokusu konferencije našla se i religija, pa su neki učesnici analizirali porast religioznosti u postjugoslovenskim društvima, upotrebu i zloupotrebu religije u pojedinim zemljama i slične teme, vezane za religiju u regionalnom kontekstu. Nedžad Grabus, profesor na Univerzitetu islamskih studija u Sarajevu i muftija Islamske zajednice u Sloveniji, međutim, u svom izlaganju osvrnuo se na izazove političkog pluralizma u muslimanskim zemljama. Prema njemu, muslimanski svet u XX veku formirao se pod uticajem renesanse političkog Islama i izazova modernosti. Odnos između ova dva faktora inspirisao je mnoge muslimanske mislioce na promišljanje islamskog shvatanja države i muslimanskih društava kao celine. Pojavile su se tenzije između snaga modernizacije, koje su često shvaćene kao agitatori zapadnog imperijalizma i izdajnici

vlastitih islamskih vrednosti, i elemenata, koji su eksplicitno zastupali tradicionalni islam i, koji su percipirani kao predmoderni i antimoderni. U tim prilikama potreba po održivoj demokratiji i socijalno-ekonomskoj pravdi postala je urgentna. Sve veći broj muslimanskih intelektualaca postaje svestan zapadnih dostignuća i neuspeha. Mnogi od njih izgleda da shvataju kako rešenja barem nekih gorućih problema prevazilaze apstraktni proceduralni liberalizam, ali i zagušljivi regresivni komunitarizam. Imajući u vidu etablirane islamske vrednosti, kao i rezultate moderne misli i nauke, muslimanski intelektualci prema dr. Grabusu moraju da razviju novo shvatanje nečega, što bi se moglo nazvati „komunitarni liberalizam“. U tom pokušaju oni moraju da budu upoznati sa zapadnim iskustvom, uključujući hrišćansku dimenziju tog iskustva, kako bi nešto naučili, ali i kako ne bi ponavljali iste greške.

Muftiju Islamske zajednice u Sloveniji upitali smo kako slovenački muslimani doživljavaju tzv. arapsko proleće? Da li ti događaji odjekuju u muslimanskoj zajednici u Sloveniji i kakvu poruku joj šalju?

„To što se događa u arapskom svetu je posledica šireg globalnog pokreta, koji je pre dvadesetak godina nastao padom Berlinskog zida, kad je došlo do pomeranja struktura koje su postojale u tzv. bipolarnom svetu. Sada je došlo na red da se uspostave novi odnosi i u arapskom svetu. Strukture, koje su trajale godinama, sad više ne mogu da funkcionišu. Na osnovu analiza, kojima raspoložemo, smatramo da su to procesi, koji će, nadamo se, otvoriti nove mogućnosti mladim ljudima, s obzirom da islam ima potencijal za slobodu, pluralitet mišljenja itd. Poruka glasi da u globalnom svetu ne može opstati totalitarizam, ali to ne znači da će se sloboda preko noći pojaviti. Potrebni su procesi i snažno insistiranje na tome da se poštuje čovek, vrednosti i slobode.

Nisam pristalica ideje, da sve što se događa bilo gde u svetu, mora da utiče na nas. Mi smo potpuno evropski građani; naravno, emotivno smo vezani za muslimane u svetu, ali možemo imati potpuno različite poglede ili interese u nekim bitnim pitanjima, koja se tiču egzistencije, delovanja itd. Po prirodi onoga što učimo u veri, molimo Boga da tim ljudima da mir. Islamska zajednica Slovenije je previše mala da bi mogla da utiče na procese, koji se događaju u arapskom svetu. Na našu zajednicu to nema nekog uticaja, kako bi neko možda mogao da pomisli“, odgovorio je muftija Nedžad Grabus diplomatski i pomalo neočekivano, ne elaborirajući, koji se to pogledi ili interesi

članova njegove male zajednice razlikuju od onih, koje zastupaju mase mladih muslimana, koji danas demonstriraju ulicama Kaira ili Damaska.

Sanja Stanković, Marko Rakić i Nina Arsić sa Univerziteta u Novom Sadu pokušali su da shvate problem Kosova kroz lične ispovesti Srba i Albanaca, koji tamo žive. Sa ciljem da analiziraju srpsko-albanske odnose nakon 2000. godine, ovaj tim je uradio empirijsko istraživanje među stanovništvom Kosova u julu 2010. godine. Cilj istraživanja bilo je određivanje međusobne socijalne distance i važećih stereotipova između Srba i Albanaca, kao i uspostavljanje osnova za kulturni dijalog nuđenjem novih pogleda na istoriju i budućnost ova dva naroda. Ispitivači - članovi udruženja Kulturanova iz Novog Sada i Multimedia centra iz Prištine - intervjuisali su, kako kosovske Srbe tako i Albanace o njihovim uspomenu, pogledima na život i razmišljanjima o budućnosti. Rezultati istraživanja pokazuju da veliki deo nepoverenja i mržnje između Srba i Albanaca bazira na uopštenim percepcijama jedne etničke grupe u očima one druge. Albanska kolektivna svest, baš kao i srpska, sebe doživljava kao totalnu žrtvu suprotne strane. Postoji potpuna asimetrija u interpretaciji mnogih društvenih i istorijskih činjenica. Istorija i pamćenje su selektivni. Mali doprinos prevazilaženju postojeće blokade možda će dati nastavak projekta, koji uključuje pozorišnu predstavu, baziranu na ovim intervjuima, koja će se baviti odnosima Albanaca i Srba na Kosovu, njihovim sličnostima i razlikama.

Drugi dan konferencija je razmatrala pitanja porodice i položaj žena i mladih. Učesnici su bili jedinstveni u oceni da su mladi u postjugoslovenskim društvima sve obrazovaniji i obučeni, a istovremeno se susreću sa problemima na tržištu rada. „To, što je za Sloveniju pokazala studija Omladina 2010, u još većim krajnostima je izraženo u drugim društvima nekadašnje Jugoslavije“, rekao je dr Miran Lavrič, vođa istraživačkog tima spomenute studije. Magistar Peter Debeljak, direktor kancelarije RS za omladinu, naglasio je značaj čvrstih istraživačkih podataka za vođenje politike na području mladih.

Opšti zaključak dvodnevne konferencije mogao bi da bude da su društva na području bivše Jugoslavije u prosequ ekonomski napredovala mnogo brže u vreme SFRJ nego po njenom raspadu. Inače, konferencija je završena u odličnoj atmosferi, koja obećava jačanje saradnje sociologa u regionu, što otvara vrata i širem povezivanju i zajedničkim koristima.

Kikinda: Prizivanje proleća

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Kakvo iznenađenje, Kikindu i sva sela oko Kikinde opet je zadesila grozna hladnoća krajem januara/početkom februara. Na golomrazici, sivkasta zemlja otvrdnula je kao beton; još jednom se smrzavao gas u setovima, voda u slavinama, kiseli kupus u plastičnim buričima, srce i duša u ljudima. Opet smo strahovali od isključenja gasa, koji je opet tako neprijatno mirisao i tako slabo grejao sobe i ostale prostorije i opet bio preskup za sve više porodica. Avaj, povratak na stare dobre kaljeve i tučane peći s početka veka (*dvadesetog*, da ne bude zabune) i stari dobri ugalj i drvo - bio bi jednako skup za one koji su uveli gas u kuće, tamo, davnih osamdesetih, kad su plate bile veće, a gas jeftin, a još su nam obećavali da će biti i jeftiniji, jer, u pitanju je kaptažni gas - što znači, otpadni nusprodukt sagorevanja. Ali, i taj otpadni gas postao je luksuzna roba za sve više stanovnika, sad, kad su plate manje, ili ih uopšte nema. Posle golomrazice, stigao je sneg i padao *dva dana bez prestanka*, koliko da ne ispadamo iz proseka koji je zadesio celu državu i region. Stariji i bolešljiviji nisu ni izlazili iz kuća/stanova, a oni koji žive sami nisu imali koga ni da pošalju po *lebac*. Sugrađanin, samac, hronični bolesnik, nezaposlen, zamalo da bude prva žrtva globalnog zahlađenja: bilo mu je loše, a nestalo ogreva. Srećom pa je svevideći komšiluk primetio da čovek ne izlazi iz kuće i blagovremeno pozvao hitnu pomoć, tako da se ova priča završila bez smrtnog ishoda. Drugi sugrađanin, porodičan čovek, zdrav, zaposlen u firmi s odličnim platama, ubio se prvog vikenda u februaru. To je još malo pa kikindski običaj: u februaru i martu, kad prođe sezona praznika, a proleće se još ne nazire, posle dosta alkohola i crnih misli, ozbiljni muškarci se vešaju, ili na neki drugi način izvršavaju samoubistvo. Ko još nije u depresiji ili apatiji, sad bi mogao da postane agresivan.

„Ne možeš ni lek za smirenje da kupiš! *Blažena ona vremena devedesetih*, odeš lepo u privatnu apoteku, kupiš 'bensedina' koliko ti treba, napraviš zalihu, nema da brineš. A, ne kao ovo sada! Moraš kod lekara, lekar te šalje kod psihijatra ili već nekog *andraka* (vruga, prim. GPF), andrak te vraća kod lekara, silne dane izgubiš dok dobiješ jedan šugavi lek, koliko da uopšte mogu da spavam! Hoću samo da spavam, zar mnogo tražim?! Kako mogu tako da nas zafrkavaju, zar ne vide da smo otišli sa živcima“, očajava žena kojoj su u jednoj od kikindskih apoteka rekli da lek za smirenje više ne može da se kupi bez recepta, ističući da „ima rođaku u Kanadi, tamo valijum za spavanje može da se kupi slobodno“. U nemogućnosti da se drogira i umrtvi tableticama koje su se donedavno nabavljale kao bombone, a za koje sad treba recept, sve više žena se okreće starom dobrom alkoholu u formi najgore moguće domaće rakije, litar - 200 dinara. Muškarci s ozbiljnim alkoholičarskim stažom s užasom konstatuju da njihove partnerke i drugarice uspevaju same da sliste sadržaj litarske flaše tog sirotinjskog pića - ne bi li zaboravile na svakidašnje jade i, s ovog aspekta nerešive probleme, prvenstveno one ekonomske prirode. Politička zbivanja u ovakvim uslovima ne zaokupljaju prevelik broj ljudi. Osim onih koji stoje ili padaju u zavisnosti od rezultata izbora, ostatak stanovništva gleda celu predizbornu kampanju s mešavinom pritajenog gneva, otvorene zloradosti i ogromne količine nezadovoljstva. Svi vole kad se u tv-duelu prvaci političkih stranaka međusobno isprovizuju i izvređaju, ali se i dalje mudro ne izjašnjavaju za koga će glasati, to jest, da li će uopšte glasati.

Na političkoj sceni, u toku su prilično nemaštovite kampanje uz ponešto straha od naprednjaka. Radikali koji su naime, osvojili mandate 2008. godine, pa mandate izgubili kad su postali naprednjaci - sad su te mandate dobili nazad, javljaju sredstva informisanja, koliko da prosečnom političkom konzumentu više ništa ne bude jasno. Bivši član DSS, a sada SNS, Svetislav Vukmirica,

zahteva u svakoj prilici, na svakoj konferenciji za medije, da se sastane Skupština opštine Kikinda i da mandate njegovim sadašnjim stranačkim kolegama vrati. Šandor Talpai, SVM, predsednik Skupštine opštine, odgovara da SO Kikinda nije nadležna da vraća mandate niti je nadležan bilo koji drugi organ SO Kikinda. I tako to traje, a trajaće verovatno do izbora, posle ćemo već videti. Zanimljivo je da se nijedna opcija ne obraća starijem stanovništvu, naročito starijim ženama koje žive same - a upravo one predstavljaju najbrojniju društvenu grupu u Kikindi i svih devet sela, naročito sela, gde su još samo bake ostale, da okrpe stare kuće, očuvaju imovinu koju će jednog dana naslediti potomci i rođaci, da odgaje svinje i živinu koju će mlađi članovi porodici pojesti, da spremne one gomile hrane za praznike na koje sve manje dece i unučadi dolazi i da neguju teške i nepokretne bolesnike koje niko drugi ne želi da neguje. Stariji ne samo da su najbrojniji, nego i najredovnije izlaze na izbore pa je pravo čudo da im se baš niko ne obraća, da se baš nijedna parola ili slogan ne odnosi na njih. Nego se svi kunu u mlade i stručne - dakle, u one koji zbog malobrojnosti ne utiču previše na ishod izbora, a, uzgred, vrlo rado se svrstavaju u kategoriju

ŽRTVA ZIME

Jagoda Zlatarov (37) iz Kikinde nije preživela zimu. Pronađena je mrtva od posledica smrzavanja. Dežurni lekar mogao je samo da konstatuje smrt.

Jagoda Zlatarov živela je u, učtivo rečeno, neuslovnoj kući, bez struje i grejanja, a izdržavala se, učtivo rečeno, tako što je prosila od prolaznika. Osnivanje Prihvatnog centra u Kikindi i sva socijalna i humanitarna pomoć - nisu bile od pomoći za ovu žrtvu zime koja nije prijavljena Nacionalnoj službi za zapošljavanje, Centru za socijalni rad, Zdravstvenom centru i ostalim institucijama. Evidencija svih koji u opštini Kikinda žive uprkos činjenici da *nemaju uslove za život - za sada ne postoji.*

izbornih apstinenata. U najboljem slučaju, starijima se obećava da će - i dalje biti penzija. Malo *mašte* ne bi bilo na odmet, kad već ničega drugog nema. Političke prilike deluju povoljno jedino za dalje bujanje različitih oblika nacionalizma i konzervativizma.

„Temišvar, to je uvek bio naš srpski grad, *to je bilo naše, srpsko*, kao i Segedin i Budimpešta, oduvek“, tvrdi (iako ga niko ne pita) vrlo grlati mlađi čovek na kratkoj šoping-ekskurziji do Temišvara, naoružan velikom tašnom u koju namerava da smesti kupljenu robu. U stvari, u Temišvaru živi oko dva odsto Srba. Nekad ih je bilo i celih 15 odsto, što uopšte niko ne spori, ali, da je grad - sa sve Segedinom i Budimpeštom, a verovatno i Solunom i Dubrovnikom - bio *u sastavu* Srbije, e, to ne biva. Međutim, naš antijunak uopšte ne želi da čuje podatke: samo ponavlja gornju rečenicu. Sve dok se u tržnom centru ne uveri da su cene različitih artikala iste, ako ne i veće od onih u Kikindi. Tada se snuži i više ne priča o istoriji Temišvara. Prošla su vremena kad su se Kikindani neviđeno bahatili izigravajući bogate strance po rumunskim gradovima; sad Evropa stanuje negde drugde, a Kikindanke i Kikindani željni jeftine kupovine ipak moraju da potraže artikale koji se prodaju na kikindskoj pijaci. Protiv gledišta koja zastupa momak s početka pasusa, a i mnogi drugi odrasli ljudi, može da deluje jedino - pravovremena poduka o osnovnim istorijskim činjenicama, započeta u što ranijem uzrastu, jer, kad osoba odraste, provereno više ne može da se vaspitava. Mlada publika u sali Kulturnog centra Kikinda tog 2. februara slušala je tribinu „Mladi i nasilje - jesu li moguće promene“, gde su prezentirani rezultati iz publikacije „Stavovi i vrednosne orijentacije srednjoškolaca u Srbiji“, objavljene u izdanju Helstinskog odbora, postavljajući prava pitanja: na koji način izići na kraj s profesorom koji vređa, opipava učenice, plaši đake? Kome se obratiti? Koliko daleko ići u prijavama? Hoće li neko uopšte reagovati? I, naravno, da neće onaj koji prijavljuje nasilje snositi neke posledice zbog toga? Ista pitanja koja muče

današnje đake - mučila su i nas starije kad smo bili đaci, samo u ono doba, niko i nikad nije smogao snage da se usprotivi. Razredi su bili sa po 30 i više đaka - i svi smo ćutali i nismo smeli nikom da prijavimo nastavnika nasilnika; kod kuće smo vaspitavani da *ne smemo da se zameramo* odraslim ljudima - naročito nastavnicima - i dobar deo tog vaspitanja još uvek nanosi štetu, što nama, što celom društvu u kome živimo. Međutim, evo novih situacija: upravo i jedino zahvaljujući angažovanju đaka i roditelja - čak dvojice zlostavljača iz kikindskih srednjih škola eliminisano je iz nastave od početka 2012. godine. Ipak se kreće. Jedino je malo problem što u međuvremenu prođu i ljudski životi.

Rudolf Valter, vlasnik trgovinske firme „Angrohit“ (nekada „Angropromet“), donator i dobrotvor, čovek koji je mnogim bolesnim ili povređenim Kikindžanima platio lečenje - postao je počasni građanin Kikinde.

Jovanka Jepurski, nezaposlena, podstanarka, samohrana majka 13-godišnje devojčice, sudi se za alimentaciju koju bivši muž duguje njihovom detetu od januara 2011. godine. „Hitan“ postupak, u interesu maloletne osobe, još nije priveden kraju i ne nazire se da će uskoro biti.

Posle snegova, nastupio je strah od - leda. Reke u ovim krajevima znale su i tokom ranijih vekova odjednom da nabujaju i donesu poplave. Iz čista mira, rečica malo šira od kreveta, za noć naraste i odnese selo Jaša Tomić, koje ni do dan-danas nije ponovo izgrađeno, uprkos svim obećanjima i donacijama koje su stizale, samo nikad nisu stigle tamo gde su bile namenjene. Jaša Tomić nije daleko od Kikinde. Ovde je bilo velikih šteta od vode s proleća ili posle neočekivanih pljuskova. Svesni da zavise isključivo od milosti vremenskih prilika, na koje ne mogu da utiču, te da od nadležnih ne mogu da se nadaju baš nikakvoj pomoći, ljudi su razumljivo *naježeni* i uplašeni. Neki sugrađani su očajni, jer su dobili opomene od nadležnih, zbog nepočišćenog snega ispred kuće, ili ledenica koje vise s krovova. Zima se i ovog puta baš oteglala. Svi prizivaju proleće - ne zbog izbora, nego zbog završetka grejne sezone. Posle će već naći neki drugi razlog za kukanje, to jedino ne može da omane. I uredna naplata računa, razume se. Kad bi firme plaćale struju, gas, vodu, telefon, poreze, doprinose itd. tako uredno kako svoje obaveze plaćaju domaćinstva - ta jadna, osirotela, očerupana domaćinstva, od kojih su mnoga bez ikakvih prihoda, pa *zajme pare da bi platila račune* - gde bi nam bio kraj.

Smeh u tami

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Hoću nešto o Nabokovu, da bih se smirio. Sve je smeh u tami, filmski pljusak... Sve je obmana, neko nam se smeje u tami (tama je lepša reč od mraka), sve je majstorija gospodara velike naracije. Šta je drugo mogao da uradi Albin (Albert) tragični junak ili glavno lice ove naracije? Šta možemo mi koji uživamo u čitanju, kao što je Nabokov uživao u pisanju ove proze? Da, planirao sam da pročitam „Bernardijevu sobu“, roman Slobodana Tišme koji mi je juče stigao poštom. Videću.

Napisao sam „tragični junak“. Ali, šta to znači? Da li je smrt tragedija? Šta uopšte znamo o prelasku ove ontološke granice i onom drugom koje se tamo smeje u tami? Ništa! Potrebno je videti šta Nabokov kaže o smrti u ovoj naraciji, u kojoj inače i sam toliko uživa. Potrebno je videti. Sada mogu da izađem. Kako bih rekao, nema u ovom tekstu delova u kojima se neposredno govori o smrti. Ipak na jednom mestu Nabokov piše: „Čim ih ona otvori, on će pucati u nju. Neće se zamarati da joj postavlja ikakva pitanja. Sve je jasno kao smrt i nekako se užasno lako uklapa u logičnu šemu stvari. Varali su ga neprestano, prepređeno, majstorski. Mora je odmah ubiti“. Ovo je mesto pogodno i zato što vešto sažima tragični zaplet ove priče iz našeg imaginarnog života. Zato i čitamo. Život i priča, kako je to rekao Pol Riker.

Albin je zaljubljen u devojčicu koja postaje žena - Margo. Zbog nje on se razvodi od Elizabet i napušta svoju ćerku Irmu, koja je sasvim mala. Albert ili Albin, kako ga zovu, je bogati rentijer dok je Margo siromašna. U početku ona radi kao model i tako upoznaje umetnika karikaturistu Reksa za koga se ovde kaže da je „opasan čovek“. Reks osvaja Margo i njih dvoje neprekidno i bezočno varaju Albina koji pokušava da se osveti i ubije Margo. Mala Irma umire od upale pluća dok Albin posle saobraćajne nesreće ostaje slep. Život u

troje se nastavlja i posle nesreće, jer Albin izdržava i Margo, ali i njenog ljubavnika, a da to ne zna, tako da je ovaj „smeh u tami“ samo metafora ove tragične obmane. Iako slep, Albert će pokušati da ubije Margo, ali će ona ubiti njega. To bi bila nespretno ispričana storija ove tragedije.

Kako bih rekao, u pitanju je dvostruki zaplet. Najpre, Albin vara svoju ženu, a zatim i sam biva žrtva bezočnog varanja čija je metafora Reksov bezočni „smeh u tami“ u koju posle nesreće zapada oslepeo preljubnik Albert. Kao da je čitav naš život preljuba koju smenjuje druga preljuba koju stoga gotovo sudbinski prati ovaj sablasni „smeh u tami“. Kao da je prevara ili laž jedina „istina“ našeg promašenog života. I šta je uopšte njegova istina?

Ali, o čemu ja to naklapam? Na jednom mestu Nabokov pominje „dva minorna pesnika“. Kako se postaje „minorni pesnik“? Da li sam i ja sam ovaj minorni pesnik koji gubi vreme čitajući ovaj ljubavni triler?

Ipak, postoji nešto magično u ovoj prozi koja vas osvaja do mere u kojoj vaše vreme postoji zato da bi ste stigli do raspleta ove bizarne priče, a priča postaje važnija od vašeg vremena: magija priče! Koji je to elemenat („idealni elemenat“, kako sam ga već nazvao) koji nas osvaja u čitanju? Koja magla? Jer, samo čitanjem pomažemo ovoj hidri od teksta da ispusti svoju maglu. „Pomozimo hidri da ispusti svoju maglu“, pisao je Malarme u „Bludnjama“. Element koji proizvodi ovu plemenitu maglu.

Imaginativne moći našeg duha razvijaju se prema Bašlaru u dva različita pravca. Jedne dobijaju na snazi pred novinom; njih zabavlja živopisnost, raznolikost, neočekivani događaji. „Imaginacija koju one pokreću uvek opisuje neko proleće... Druge imaginativne moći kopaju po dubini bića; u biću traže ono prvobitno i ono večno... Njihova forma je unutrašnja“, napisao je u „Vodi i snovima“ Gaston Bašlar.

Jasno je da „Smeh u tami“ spada u ovaj prvi oblik imaginacije. Za Alberta i njegovog naratora čak i smrt male Irme ne ostavlja neki trag, kao da je doista reč o pisanju po vodi. Kao da je ljubavna obmana ili trauma koju stvara sve što postoji.

Postoji prema Bašlaru materijalna i formalna imaginacija. Nabokoova imaginacija ovde je sasvim materijalna. Sve je podređeno događaju („proleću“), kao kao da je u pitanju film, a ne naracija. Nije zato neočekivano da je prema romanu „Lolita“ („Smeh u tami“ je njegova prva verzija) snimljen zapažen film. I možda su zato jedino događaji ili slike ono što povlači ovu prozu prema kraju. Doista, jedna gotovo matematička forma.

Gde je pogrešio Albert? Pomenuo sam „Bernardijevu sobu“ Slobodana Tišme. Na strani 35. ovog štiva on piše: „Estetika je na korak od tebe i nepotkupljiva je, treba samo pristati. Između moći i lepote, treba uvek izabrati lepotu. Moć je zavodljiva, ona fascinira, ali će te na kraju ostaviti na cedilu. Samo lepota može da kaže ono očaravajuće 'Da' koje je, u stvari, jedina definitivna uteha.

Zašto nisam mogao da živim tako? Kada osvojiš tu poziciju, nema više ponižavanja. I niko ne može to da ti uskrati. Međutim, retki su trenuci osvešćenosti. Najveći problem svakog čoveka je njegova nepostojanost, njegova nedoslednost, nesposobnost da u nečemu istraje.“

Da li je Tišma u pravu?

Zar Albert nije izabrao lepotu i istrajao u tome?

Nijedan platonizam nije u pravu. Svejedno šta biramo: istinu, pravdu ili lepotu.

Na jednom mestu Nabokov govori o tome da je književnost u krizi, jer suviše govori o životu. I mislim da je u pravu. Taj elemenat od koga zavisi književnost i filozofija i nije život već nešto drugo.

Recimo, smeh u tami koji ne dolazi iz života...

Jedan Novak ne čini praznik

PIŠE: IVAN MRĐEN

Da ovdašnja vlast muči muku sa praznikom sopstvene državnosti nije već godinama nikakva novost. „Dosovci“ su 15. februar počeli da slave 2002. godine, u početku samo jedan dan, u znak sećanja na Sretenjski ustav iz 1835. godine, jedan od najmoder-nijih, najdemokratskijih i najliberalnijih ustava tog doba (ukinut feudalizam, uvedene institucije koja su ograničavale vladavinu knjaza, prihvaćena osnovna načela Francuske revolucije, maslinova grančica kao državni simbol...) Da je njima više do praznika kojim bi kako-tako nadomestili konačno ukidanje Dana Republike (u narodu izuzetno popularnog 29. novembra), nego do državnosti i ustavnosti godina-ma je pokazivao baš nemaran odnos prema autoru tog istorijski značajnog dokumenta Dimitriju Davidoviću, u to vreme sekretara Miloša Obrenovića i rodonačelnika savremenog srpskog novinarstva, ali i veštačko pridodavanje početka Prvog srpskog ustanka kao razloga što se slavi baš tog dana.

Bilo je u tome neke naivne računice da će se igranjem na ratničko slobodarsku kartu podići nivo prihvatanja novog atributa državnosti (a i praznici su to, na neki način), pa je - bez obzira što je istorijski skup u Orašcu održan dan ranije, 14. februara 1804. godine - težište slavlja pomereno ka toj činjenici. A, onda se u čitavu zbrku umešala i Vojska Srbije, koja je takođe jedno vreme slavila „početak ustanka“ kao svoj praznik, pa je 15. februara pre nekoliko godina na pitanje jedne mlade kolegice „znate li šta se danas slavi“ jedan duhoviti Beograđanin odgovorio: „Kako da ne, danas slavimo Dvadesetdeveti novembar, Sedmi jul i Dvadesetdrugi decembar, sve đuture“.

Podsećanje na datume iz ne tako daleke prošlosti, koji su označavali dan državnosti, dan ustanka i dan armije, svedoči o zbrci koja se odigravala prethodnih godina sa svečanim akademijama i polaganjem venaca na najznačajnije spomenike, pri čemu su predstavnici vlasti bili izoženi bla-mažama u Maričevića jaruzi, mestu dogovora o

izbijanju Prvog srpskog ustanka, gde je Karađorđe izabran za njegovog vođu, posebno od 2004. godine kad je tu, po mišljenju mnogih, na sasvim pogrešnom mestu, postavljen spomenik Voždu, rad vajara Drinke Radovanović.

Ove godine je značaj Dana državnosti potpomognut sa dva „solomonska rešenja“ (slavi se dva dana i Dan Vojske Srbije je pomeren na 23. april, datum podizanja Drugog srpskog ustanka u Takovu), ali je ostalo mnogo stare zbrke, pa je tako, na primer, predsednik Republike potpisao silne ukaze o postavljenju načelnika i komandanata vojnih ustanova i jedinica, plus unapređenja u generalske činove, iako je to moglo da sačeka i do aprila, a premijer je „mečki na rupu“ (još jedna sretenjska legenda) u Jarugu poslao ministra kulture, a sam se, bez igde ikoga, ali sa televizijskim kamerama i jedinicom Garde slikao u crkvi na Oplencu. Uz sve to, ista ta Vlada je, zbog snega i štednje električne energije, preporučila da i petak 17. februar bude „neradni dan“, pa je tako, po mišljenju cinika, Srbija „obeležila“ i dan državnosti „samoproklamovane Republike Kosovo“.

U tom smislu je više nego istinit zaključak sociologa Branka Mišovića, koji je u postprazničnom broju lista Danas napisao da „sve proizilazi iz zao-kružene nacionalne politike, koja ovde upadljivo nedostaje“. „Nepostojanje državnih granica i institucija sistema stvara kaos i nesigurnost, što sve vodi ka improvizaciji funkcionalnosti, odnosno dovijanju“, napisao je Mišović. U tom dovijanju, manje zbog utemeljivanja praznika, a više zbog predstojećih izbora, predsednik Republike je potegao i poslednjih mogući potez, odlučivši da na praznik podeli dvadesetak različitih odlikovanja zaslužnim građanima, sa posebnim akcentom na svetskog tenisera broj jedan Novaka Đokovića, zbog čega i zbog koga ovaj tekst može da opstane pod gornjim nadnaslovom.

Jer, kad se sve razgrne ostaje samo još jedan jalov pokušaj da se sport, u ovom slučaju as koji uživa nepodeljene simpatije ogromne većine građana Srbije (bez obzira na nacionalnu, versku ili političku pripadnost) iskoristi za propagandne

ciljeve jednog užeg društvenog korpusa (aktulne vlasti, odnosno samo nekih političkih stranaka). Da se „Vlasi ne dosete“ Ordenu Karađorđeve zvezde za Novaka, uz Orden srpske zastave instaliran prošle godine, kad je dodeljen dvojici Japanaca za njihov humanitarni rad u Srbiji, pridodat je i treći - Sretenjski orden, pa je u Svečanoj sali parlamenta predsednik Republike uručio ukupno 17 visokih odličja.

Novak Đoković je činu dobijanja državnog priznanja za „uspeh u predstavljanju države“ pristupio kao finalu gren slem turnira i, na sebi svojstven način, bio najdostojanstvenija figura čitave ceremonije.

Upadljivo odsustvo poslanika opozicije (jedni „nisu hteli da budu dekor“, drugima nisu odgovarali neki od odlikovanih, treći su prosto praznovali...) dodatno je čitavu priču svelo na promociju lika i dela predsednika i njegovih najbližih saradnika.

Kad se ima u vidu činjenica da je i većina političkih komentatora jednostavno prešla preko ovog događaja kao jednokratne informacije, iluzorno bi bilo očekivati da se oglasi neko od propagandista po sportskim listovima, redakcijama i rubrikama i ustane u odbranu „institucije Đoković“. Nije sporno da država treba da mu se oduži za sve što je učinio, upravo na podizanju ugleda i poznatosti Srbije u svetu, ali to ne mogu i ne smeju da budu nepromišljeni i brzopleti potezi, koji će omogućiti nekim političkim sitnošićardžijama da „budu veći od Noleta“, time što će ignorisati takav svečani čin države, čije poslove pretenduju da vode. Pri tome su to učinili uglavnom oni koji su se samo nekoliko dana pre toga utrkiivali u Patrijaršiji ko će pre i jače da stegne ruku amabsadoru Rusije Aleksandru Vasiljeviču Konuzinu i čestitati mu Orden Svetog Save, najviše priznanje Srpske pravoslavne crkve (koji je krajem aprila prošle godine dobio i Novak Đoković).

Jedan Novak ne čini praznik, pa se ni zbog njege neće u Skupštini okupiti svi predstavnici naroda. Možda je i dobro što su i Srpska pravoslavna crkva i država tako brzo „ispucali“ svoja najviša priznanja, pa ga više ne mogu uznemiravati sa manje važnim odličjima. Ostavite čoveka da radi ono što najbolje ume, a kad to čini najbolje što ume - onda nam je svima praznik!

Putovanje u srce utopije (4)

Moskovski dani Krleže i Benjamina

Uprkos protoku vremena koje nas deli od doba evropskog komunizma i njegove „prve zemlje“, SSSR, u evropskim intelektualnim krugovima jos uvek je aktuelna tema odnosa tadašnjih naprednih, levo orijentisanih intelektualaca. To je i razlog što će Povelja u nekoliko narednih brojeva objaviti zanimljiv književni esej Zorana Janića o putopisima po „zemlji utopije“ dvojice istaknutih literarnih figura tog vremena, Miroslava Krleže i Valtera Benjamina

Žuto martovsko predvečerje godine 1925. u Moskvi; promiču vlažne i teške pahuljice što se lepe za kosu i obrve uličnih prolaznika, kojih ima u neuobičajeno velikom broju. U ruskoj prestonici sve su ulice i trgovi u znaku golemih ljudskih masa i crvenih barjaka, u znaku kvantiteta i agitacije. Tog je dana umro visoki partijski funkcioner, i ulicama „stupaju beskrajne povorke sindikalnih i političkih organizacija na poslednji poklon mrtvom predsedniku Sovjeta, a iznad gomila po trgovima i ulicama talasaju se bezbrojne crvene zastave, sa crnim velima razvite visoko“. Kretanje povorki je horizontalno, ljudska masa teče kao reka slivajući se ka centralnom trgu (čak su i oči Finaca i Laponaca naglašeno „horizontalno rezane“), a jedini pokret u visinu jesu koplja sa crnim zastavama; komemoracija revolucije koja se izvrgla u teror i diktaturu. Krleža ne primećuje mračni oblak straha koji se nadneo nad tom masom, gde se ljudske jedinice osećaju sigurnim isključivo kao deo zajedničkog, kolektivnog organizma; poput onih sitnih, malenih ribica što se na putu kroz morska prostranstva često udružuju u ogromna jata kako bi odvratile one krvožedne, od sebe mnogo krupnije grabljivice - u ovom slučaju nezasiću ajkulu državnog terora - jer i ovde pojedinci dobro znaju da

su oni koji ostanu izdvojeni po strani prvi osuđeni da nestanu u ždreleu nemani.

Kao vrsnom posmatraču, sa darom za detalj i nijansu, Krležino pero hvata prizore iz svakodnevnog života Moskve precizno, sa izuzetnom lakoćom, takoreći u letu - njegovo umetničko oko nikad ne izneverava, ono je neumoljivo kao fotografski objekтив. Dok je u svojstvu reportera Krležin izveštaj uvek savršeno pouzdan - nema tu ni pomena o falsifikovanju stvarnosti ili o kakvom ulepšavanju - dotle na značenjskom i interpretacijskom planu, kao ideološki zastranjenom i politički angažovanom, njemu mnogo što šta promiče, počev od onog u mnogome ironijskog konteksta samog kraja njegovog putopisa, čije se završne scene odigravaju nigde drugde nego među prašnjavim vitrinama i policama "Muzeja svetske revolucije" (dakle, u ropotarnici istorije), preko činjenice da je jedna od glavnih etapa njegovog putovanja Lenjinov mauzolej, megalomanski kameni kubus neobične ružnoće, u koji dolaze mase na organizovano poklonjenje kao u modernu faraonsku grobnicu pa do onog možda najvažnijeg, što još ponajviše pada u oči: da nigde, ni na jednom mestu u celoj svojoj knjizi ne pominje kako je u Rusiji sreo neko srećno, zadovoljno lice. Od tolikog mnoštva scena i detalja iz "zemlje vukova i samovara", (zemlje Gulaga i gladi), tog "Šestog, slovenskog kontinenta" prostrane Rusije, bezmalo filmski reprodukovanih i datih naturalistički, jedna scena se naročito izdvaja; nalik na platna Hijeronimusa Boša ili Brojgela, taj prizor sa moskovskih ulica nosi u sebi neku apokaliptičnu jezovitost što stoji na ivici grotesknog i košmarnog, no čije simbolično značenje piscu pomenutog putopisa kao da potpuno izmiče iz vida.

Izašavši iz tramvaja na bulevar osvetljen zelenkastim svetlom gasnih svetiljki, pod gustim nalemom snežnih pahulja koje koso padaju nošene jakim vetrom (ljudske prilike tad poprimaju nešto fantomsko i sablasno), Krleža za trenutak zastaje na pločniku; u snežnoj vejavici pred sobom razaznaje komešanje izvoščika, mesara i kolportera, ulični prodavci prodaju "krvavo meso u mokroj novinskoj hartiji", mašu "tustim ribama", "ljudi trče preko ulice i nestaju u oblacima magle i snijega" (rekli smo da Krležino oko sve beleži), da bi se utom iza ugla, sa dna bulevara, iznenada pojavila nekakva ogromna kolona sa crvenim zastavama, krećući se lagano u njegovom pravcu. U toj gomili su neki bradati starci što idu sporo, poštapajući se

u hod, s njima su izmešane i neke žene sa decom, koju drže za ruke i dok tako lagano napreduju, kao kakva grupa hodočasnika ili svečana procesija, oni pevaju neke tužne i nerazumljive pesme. Neobično u tom prizoru jeste to što svi idu sporo, nogu pred nogu i nekako čudno zabačene glave, kao da pogledom blude nekud u visinu, u mutno, vetrovito nebo iz koga veje sneg, da bi se potom posmatraču sa strane sve objasnilo kad na uzlepršanim barjacima na čelu kolone, na crvenoj tkanini sa zlatnim slovima, ne pročita sledeće: "Da zdravstvuet trud slepih!"

Kako je bilo najavljeno u Berlinu pri polasku na put, putopisni subjekat je trebalo da ostavi za sobom sve one naslage "azijskog", inertnog i zaostalog iz rubnog dela Evrope odakle je krenuo, kako bi na krajnjem odredištu u Aziji pronašao tu istu dimenziju "evropskog", no sada već višestruko uvećanu i potenciranu utopijskim; iz činjenice da bi putovanje kroz prostor trebalo da bude okončano u nekom potpuno novom modusu vremena jasno proizlazi da

ovde imamo posla sa figurom putnika-hodočasnika, koga na kraju putovanja čeka preobražaj. Putopisac ne putuje u neki realni, konkretni grad već se podvrgava svojevršnom procesu duhovnog očišćenja i uzdizanja. Kao što nekada za sv. Avgustina, tog "najoprijeg i najljudskijeg od svih svetitelja", nije bilo nikakve sumnje da se "jedini pravi grad svetaca nalazi na nebu" iz tog razloga što su i sveci (slično kao i ljudi) neka vrsta večitih hodočasnika i nedovršenih bića, te i oni "kroz vreme hodočaste ka Večnom carstvu", tako isto za modernog doktrinarnog putnika, poput Krleže, krajnja destinacija leži u plavičastim izmaglicama utopije, u prostoru imemorijalnog i neslućenog, u nekoj *budućoj* Moskvi. Zato je i njegovo polje interesovanja od početka usmereno, u prvom redu, na javni prostor grada, na ulice, trgove i pozorišta, na mesta masovnih okupljanja i mitinga (jer se tu održavaju liturgijski obredi), ne i na privatnost doma (u oblasti sakralnog ljudski stanovi su tek mesto za odmor i predah); iz njegove knjige čitalac može sačiniti vrlo detaljan inventar moskovske ulice, no ne steći i sliku o enterijeru stanova iza fasade. U krupnom planu, pred čitaocem se otvara urbani pejzaž Moskve, kao snimljen širokougaonim okom pokretne filmske kamere: zvone crveni tramvaji, promiču ulične svetiljke na gas što bacaju zelenkasto svetlo, tutnje konjske zaprege kaldrmisanim ulicama i u njima, uspravljani i nagnuti nad sedištem, vozači u zelenim tatarskim

kaftanima zamahuju bičem, tu su kolporter, ulični fotografi, trgovci knjigama i prodavci kalendara, slepi harmonikaši koji prose, istovara se burad sa slanom ribom, prodaje meso, zelen, petrolej, stare stvari i knjige, krpi se i popravlja obuća, puše se niklovani samovari i prodaju crveni dečji baloni (sve se to dešava na moskovskim ulicama), a na svakom koraku vidno polje biva perforirano nametljivim znacima novog doba u vidu parola, girlandi, trasparenata, crvenih barjaka i sveprisutnih reprodukcija Lenjina: Lenjin uklesan u moskovske zidove, Lenjin naslikan na fabričkim zgradama, izliven kao bista ili spomenik, na omotu čokolade, u novinama, čak i na kartonskom podmetaču ispod pивske krige u kafani ili u poslastičarnici, gde su torte ispisane njegovim mudrim citatima, pa i u izlogu apoteke, gde se jedna pored druge, mogu videti gipsane biste Lenjina i Eskulapa; u svemu tome se za putnika-hodočasnika iskazuju nesumnjivi znaci akceleracije epohe, potvrda snažnog dejstva gravitacije budućnosti. U čitavom *Izletu* samo na jednom mestu ispod piščevog pera ostaje zabeležen trag o pogledu bačenom u nečiji stan. Dešava se to noću, kraj katedrale Vasilija Blaženog, gde kroz osvetljene prozore nepoznate kuće Krleža s ulice baca pogled unutra i prenosi ono što vidi, a narativ najednom dobija ispovedni, lični ton: "Piju u rupi čaj bradati ljudi i živo mašu rukama. Mlada, plava žena je ustala i izlila lavor vode na ulicu. Tišina. U daljini se čuje voz. Jedno pseto glode pokraj mene u tmini kost".

Onom prostornom simultanitetu, o kome je razmišljao Krleža na početku putopisa u konceptima "azijskog" i "evropskog", u velikoj meri odgovara vremenski sinhronicitet, koji iznenada raslojava linearni tok vremena i gura naratorski subjekat ka bezdanu svojevrzne vremenske rupe. Sedeći u moskovskom

parku i uživajući u prvim danima proleća, Krleža se priseća zime prethodne godine kada je toliko čežnuo za suncem i toplim prolećnim vetrom da je otputovao na more, na Kvarner i tamo, sunčajući se na molu, dok pogledom prati brodove kako isplovljavaju iz luke, prepušta se sanjarenju o dalekom arhipelagu Sovjetskog Saveza ("Samo Patagonija, Patagonija može utažiti moju bezmernu tugu", pevao je Blez Sandrar). A eto danas, dok sedi na klupi u moskovskom parku, u njemu se odjednom iz nekog neobjašnjivog razloga javlja čežnja za onim davnim prolećnim danima na Kvarneru i sve se završava u beznađu: "Čovjek se kreće kao lavina boja, mirisa i zvukova, i njegova čežnja samo je jedna od nevinih iluzija o prividnosti da zbivanje ima neki smisao".

Čitavu onu generaciju pisaca oko Krleže, stasalu na ruševinama XIX veka i pogođenu očitom besmisлом Prvog svetskog rata, koji je izbio kao nenamireni dug prethodnog stoleća (i, po mišljenju mnogih istoričara, predstavljao njegov pravi kraj), povezivalo je neko zajedničko osećanje "*le mal de vivre*". To sveopšte osećanje gađenja proisteklo iz istanjene potke bivstvovanja spajalo ih je uzajamno mnogo čvršće od svih artističkih, generacijskih ili nacionalnih veza, a tome valja svakako pridodati i onaj duboki prezir prema buržoaskoj civilizaciji; bila je to civilizacija stara i umorna, nagrižena u samim temeljima, ceo jedan dotrajao svet koji kao da je zazivao prevrat. Sa Boderom danteovski pakao seli se u moderni grad, "*cité infernale*", čije ulice postaju fasadna arhitektura izgubljenosti i otuđenosti savremenog čoveka, svojevrсни lavirint apsurdna i očaja. Eliot i Džojls (između ostalih) su pesnici tog modernog velegrada o kome daju razbijenu, fragmentarnu sliku, a Tomas Man je morao da se usigne na visine Davosa da bi odatle bacio sveobuhvatni pogled na građansku civilizaciju na zamačku. Odbacivanje zatečenog sveta u prvoj polovini XX veka najčešće je popimalo oblik nekog refleksnog, uslovno nazvanog "biološkog" nagnuća ka nacionalizmu (ili fašizmu), ili opijanja etrom utopijskih nada i, iz perspektive ovih poslednjih, tih omamljenih Fauts revolucije, strela vremena i vektor progresa nesumnjivo bejahu okrenuti ka Istoku.

Ako je XIX vek bio vek "naroda" i na tom principu oktroisanog pojma vlasti, to jest, drugim rečima, vek nacionalnih država i granica, zašto naredni vek, kao neka vrsta reakcije, ne bi iskazao spremnost da odbaci, uz pojam omraženog buržuja, i principe demokratskog

uređenja, skupa sa parlamentarnim životom (zar nije Hitler došao na vlast zahvaljujući narasloj skepsi u parlamentarizam, gde je nemačka nacija dobrovoljno odbacila tekovine demokratije) i s njom vezanom onom praznom, dosadnom svakodnevicom u koju sve više nadire osećaj apsurdna i beznada. Zašto bi nosioci društvene istine nužno bili izglašani na slobodnim, demokratskim izborima, zašto bi izvorište vlasti bilo u nekom pojedinačnom glasu kad se istina na taj način rasipa na bezbroj varljivih partikulariteta?¹

Ona uvrežena predstava o "zapadnjačkom intelektualcu", koliko god se možda činila praznom i neodređenom, poprima mnogo jasnije konture ako njen sadržaj ispunimo supstancom same epohe, specifičnim duhovnim ozračjem kao svojevrsnom reakcijom na situaciju na koju intelektualci (zajedno sa umetnicima) po pravilu prvi kreću da traže odgovor, pošto su obdareni osetljivijim čulima i antenama od drugih. Možda bi se najegzemplarniji primer tog "zapadnjačkog intelektualca", kad je reč o XX veku, krio u ličnosti Žan-Pol Sartra - on bi bio taj toliko traženi uzor, konkretizovana paradigma epohe. U nemirima, lutanjima kao i u strastvenom političkom angažmanu ovog francuskog egzistencijaliste lako se mogu prepoznati impulsi koji su pokretali sve one gomile poznatih i manje poznatih intelektualaca, sa raznih kontinenata i meridijana, koji samo ponavljaju, u ovom ili onom vidu, njegovu tragalačku avanturu. S tim u vezi, u prvi plan valja istaći izvesne sličnosti koje prate životni put Sartra - tog "Voltera XX veka", kako su imali običaj da ga nazivaju - i "pantofila enciklopedistike", kakav je bio Krleža; tačnije, ne toliko njihove uzajamne sličnosti koliko pokušati iznaći onu *diferentia specifica* koja ih razdvaja (jer u tim razlikama je sve).

Sartr u Parizu samo ponavlja, sa zakašnjenjem od nekih dvadesetak godina, istu onu figuru koju je mnogo pre njega postavio (i sproveo u život) Krleža u koordinatama ništa manje evropskim, jedino u užim, panonskim, hrvatskim uslovima. Sve je tu:

1 Retorika Revolucije, koja je obuzela Krležu, bila je samo deo šireg procesa prekompozicije ustrojstva sveta, i taj je proces na Zapadu bio naročito ubrzan šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, sa pojavom raznih terorističkih grupa, poput "Crvenih brigada", "bunta mladih" u Evropi i Americi, Markuzea i tzv. "Nove levice", da bi danas istrajavao u rasponu od Al kaide, Hamasa do Huga Čaveza i Slavoj Žižeka. Svima njima je zajedničko odbacivanje one "meke supstance" demokratskog života, kadre da u sebe sve apsorbuje, svaki otpor i svaki ekstrem, ono rastuće zadovoljstvo potrošačkog mentaliteta (na krilima globalizma) što uživa u blagodatima modernog društva kraj uključenog tv-aparata.

i izdavanje sopstvenog časopisa i agitacija, i veći to sumnjajuća potraga za delatnim smislom u svetu u kojem je čovek detronirao Boga, i nepodnošljivi pritisak materijalne, objektivne stvarnosti (koja se krajnje ravnodušno ili neprijateljski odnosi prema ljudskom biću) i osećaj "mučnine" i praznine zbog bačenosti u neprijateljski svet, uz odbacivanje građanskog poretka i veru u marksističku (lenjinističku) zoru probuđenog čovečanstva - vidimo redom iste impulse koji će i samog Krležu nagnati na sličnu vrstu angažmana mnogo pre Sartra.

Isto se, u velikoj meri ponavlja i na književnom planu. Kritika je već ukazala na izvesne dubinske sličnosti između Krležinog romana *Povratak Filipa Latinovića* (1932) i Sartrove *Mučnine* (1938), no, ono što vredi istaći to su razlike (u tim sličnostima), a što bi se u ovom konkretnom slučaju moglo svesti na onu staru dihotomiju između kulturnog centra i periferije - drugim rečima, na usud geografije. Pisac evropskog centra ima tu sreću da je od početka zaronjen u atmosferu izvesne sigurnosti, zagarantovanu ne samo starošću same civilizacije u kojoj je ponikao nego i trajnošću i stabilnošću njenih institucija i poretka; iza njega stoje bedemi kulture stari dve hiljade godina. Piscu periferije, pak, lišenom tog zaleđa, golom na vetrometini rodni stepa i brda, jedino što preostaje jeste da se zaogrne šarenim leopardovim krznom sopstvenog kulturnog nasleđa i identiteta, sa belim mrljama praznina u istorijskom razvoju, gde su čitave etape preskočene jer ih jednostavno nije ni bilo. Možda i jednog i drugog gazi isti teret stvarnosti i obojica trpe isti pritisak epohe, možda ih taj pritisak zatiče u civilizacijski sličnim okvirima, no, ono što ih nepovratno razdvaja to je različit stupanj kulturne konzistencije; potka je ista, i šara, isti su razboj i čunak i predivo, samo je gustina tkanja uveliko različita.

U urbanom ambijentu *Filipa Latinovića*, čitalac saznaje da Filipova majka živi u zgradi iz koje se, sa prozora okrenutog ka zadnjem dvorištu, ispod zida obraslog vinjagama vidi krov drvenog kokošinca, a jedan od sporednih likova je i izvesni gluvonemi kravar Miško; iako po svim oznakama prevashodno građanski roman, *Povratak Filipa Latinovića* je, u osnovi, obeležen nekim predurbanim stanjem, nosi na sebi pečat nečega što još nije urbano, a otrglo se ruralnom. S druge strane u *Mučnini*, dok se Filipov francuski pandan šeta kamenitim trgom gradića u kome živi, u njemu se u jednom trenutku

rađa pomisao kako je taj isti trg nekad davno "oko 1800. godine zacemento bio veseo, sa svojim kućama od crvene opeke". Sartrovski junak je čaura kartezijskog duha, obložena mesom, koja se kreće na čvrstoj podlozi urbaniteta i za njega se podrazumeva da će taj trg, isti takav, stajati tu gde jeste i narednih stotinu godina i više, čak i onda kada od njega, slučajnog šetača koji je tu zastao, ne bude više ni traga ni pomena. A šta je konstanta identita krležijanskog subjekta i ima li on uopšte neku svoju trajnu osu i oslonac, i ako ima, kakvu? To je ona večna gravitacija panonskog blata, koja ga tera da pogled baca jednako ispred sebe, na raskvašeno tlo kojim gazi, to je onaj melanholični pejzaž ravnice i tromih reka, sa trulim slamnatim krovovima uhvaćenim krajičkom oka i jatima vrana nisko na horizontu, to su one jutarnje magle i svitanja kad se u časovima nesanimice, kao u bunilu, uzalud traži to fantomsko Ja. Iziskivalo bi truda i vremena da se sastavi lista svega onoga što muči tog krležijanskog subjekta, naime: provizornost tih kulisa oko njega, nemogućnost da se igde nađe ikakvog čvrstog oslonca, neko stanje praiskonske, tektonske nesigurnosti, stalni izgledi da bi u nekom času sve to oko njega moglo da potone i nestane u nepovrat, kao što su potonuli i nestali oni negdašnji rimski patricijski gradovi i svetovi o kojima pišu istorijske knjige i govore arheološke iskopine, a koji sad leže negde na dnu tog Panonskog mora, pod naslagama vremena i geoloških slojeva, na čijoj tankoj pokorici on danas stoji i razmišlja o nestalosti i provizornosti svega. Dok sartrovski junak, pritisnut sudbinskim pitanjima epohe, beži u apstraktno, u duh, u najfinija isparenja duha, krležijanski junak ide u pravcu analitičkog raspadanja, kontemplativnog rastvaranja stanja iz kojeg je potekao – jednom rečju, tone u istorijsku dimenziju – i zato se u Krležinim *Zastavama*, toj širokoj panorami jedne epohe, gotovo pod rukom oseća modelirajuća sila istorije, koja zauzima prazni prostor društvenih i civilizacijskih insuficijencija.

Nekako se samo od sebe nameće pitanje dalekosežnosti uticaja i konsekvenci što će na Krležu ostaviti ti meseci provedeni u Sovjetskom Savezu, da li ga je ono što je tamo video u nekom smislu pokolebalo, da li se bar malo, u nekom stepenu, razočarao ili je sve video i o svemu znao, ali je jednostavno izabrao da ćuti. U periodu kad nastaje *Izlet u Rusiju* kult Lenjina bio je u punom jeku (Staljin još uvek nije bio postao Staljin), gvozdene, kanibalske godine tek su oštrile zube nad Rusijom i ono izveštačevo

neumereno slavljenje Lenjina kao "pesnika" i "novog Hrista", kraj sve svoje neukusnosti, može se još nekako pravdati neobaveštenošću. No, ako znamo da su u sibirskim prostranstvima nestali najbolji Krležini prijatelji i ako uzmemo da su mu morali biti poznati detalji oko totalitarne prirode tamošnjeg režima i brojke nestalih po koncentracionim logorima (ako ne te, 1925. godine, kada je boravio u SSSR, a ono svakako kasnije; naposletku, komunizam je umirao pune četiri decenije, svako je imao dovoljno vremena da se obavesti), postavlja se pitanje zašto nikad nije progovorio, zašto nije, partijskim žargonom rečeno, "revidirao neke ranije stavove"? Zašto se on, inače tako poznat po navici da rediguje svoje stare tekstove, nikad nije rešio da unese neku takvu ili sličnu izmenu, ideološke a ne jezičko-stilske prirode, na primer, u onom svom osvrtu na Velsovu reportažu *Rusija u magli*², gde, opisujući susret Lenjina i H. Dž. Velsa izvrće stvari naglavce, o H. Dž. Velsu govori kao o političaru, a o Lenjinu kao pesniku ("čitavu partituru tog teksta znam napamet", izjavljuje Krleža decenijama nakon što je tekst objavljen), nego je sve to ostavljao netaknutim, u izvornom obliku onako kako je i napisano? Ako je već SSSR bio udaljen, tu su bile Rumunija, Albanija i Mađarska, odmah pored, znale su se razmere političkog i kulturnog terora koji je tamo sproveden. I takva, i slična pitanja mogla bi se nizati unedogled.

Odgovor se mora potražiti u specifičnoj klimi vremena u kojoj se Krleža formirao, u onoj eksplozivnoj smesi filozofskih i književnih uticaja na prelazu veka i, pre svega, u klanici Prvog svetskog rata, koja je svemu tome davala neki osnovni ton. Isto tako, ne treba zaboraviti ni onaj impuls gađenja, koji je intelektualce terao na radikalni otklon od svega što je predstavljalo etos starog sveta; taj impuls je bio isuviše snažan da bi se zadovoljio samo mesijanističkim obećanjima o početku Novog doba; on je gonio na korak dalje, da se odista odbaci sve ono što se doživljavalo kao balast prošlosti. Kao i mnogi drugi iz njegove generacije, i Krleža je bio katastrofist i pesimist, u svom praktičnom političkom razmišljanju on se rukovodio tzv. "logikom manjeg zla". (Kada bi se povelja reč o Jugoslaviji, njegov je argument bio da bi ovdašnji narodi, bez Jugoslavije i Tita, neuporedivo gore prošli da nisu krenuli tim putem kojim su pošli; isto važi i za Goli otok: "Iako moram priznati da je stradao i nevin

2 M. Krleža: *Eseji IV*, "Zora", Zagreb, 1963, str. 293-294.

svijet ... događaje valja uzeti u kontekstu svih zbivanja¹, kad je, pak, reč o Staljinu, navodio bi činjenicu da on jeste despot i iskonsko zlo, ali da je njegovom zaslugom slomljen fašizam, itd). Jedino na šta nikad nije dao jednoznačan odgovor jeste zašto, hipotetički gledano, svet ne bi bio dobro uređen sa Sjedinjenim Državama Amerike kao jedinim stožerom; i zaista, svet sa Amerikom, po Krležinom shvatanju, nikako ne bi mogao biti valjano sazdan jer i Sjedinjene Države pripadaju korpusu tog *starog*, onoga što već na početku veka zauvek bejaše odbačeno sa bornih dvokolica Istorije. Šta je ležalo iza takvog njegovog posmatranja stvari? Autokratija, platonovsko učenje o klasi malobrojnih i izabranih u čijim rukama je posjedovanje istine, one retke šačice znalaca pozvanih da upravljaju svetom i ljudima; Krleža jednostavno nije verovao u demokratske institucije, u parlamentarne principe, u građanina čija bi se pojedinačna ljudska prava u odnosu prema državi, dala zaštitu delotvornom mrežom zakona. U svom određivanju prema Rusiji zapadni svet, po njemu, nema "nikakvog argumenta osim Gulaga - ljudske slobode i zatvori, a čitav je svijet pun zatvora"²; drugim rečima, za njega su Gulag i američki federalni zatvori isto. Platon, Marks i Lenjin, Niče i Darwin - to su njegovi uzori, ali zacelo bi se Krleža nemalo iznenadio kad bi mu ko naveo Dostojevskog (koga nikako nije voleo), inače i samog poznatog kao žestokog neprijatelja demokratije³ ili, da se vratimo u nacionalne okvire, možda

pre svih ovih imena pobrojanih gore, Crnjanskog, kao potvrdu o neumitnom podleganju zakonima vremena i sudbine, od kojih se izgleda ne može pobeći. Neka vrsta Janusa sa dva lica: "angažovani" Krleža i "reakcionarni" Crnjanski i, između njih, "neutralni" Andrić, sva trojica nastala u otporu prema oblikujućoj sili vremena, shvaćenoj ne kao Hronos nego kao Istorija.

Zaljubljenost je neka vrsta izgnanstva, u kojoj onaj ko je zaljubljen zauzima drugačiji ugao od ugla što ga ima zemljina osa - stoji iščašeno u odnosu na svet, zaronjen nekako

iskošeno prema matici vremena, a susret sa voljenom osobom tada je kao dolazak kući. Utoliko pre ako je pred njim put duži od hiljadu i po kilometara, koliko iznosi razdaljina između Berlina i Moskve, uz prelazak više međudržavnih granica, kao prepreku koju valja preći, jer nije isključena mogućnost da bi putnika iz vajmarske Nemačke neke od pograničnih vlasti mogle skinuti sa voza. U tom svetlu, dakle, dolazak Valtera Benjamina u Moskvu, u decembru 1926, bio je neka vrsta dugo željenog povratka kući, ulazak u mirnu luku, iskrčavanje u rodno mesto čežnje, utopije i ljubavi pošto ga je tamo čekala Asja Lacis, pozorišna rediteljica iz Rige s kojom se upoznao nepune dve godine pre toga na letovanju u Italiji i, kako se to u starim romanima kaže, još tada se „između njih rodila ljubav na prvi pogled“.

Tačnije, ljubav sa Benjaminove strane, što jedino sa izvesnošću možemo tvrditi (o tome su sačuvana pouzdana svedočanstva), jer sa malog ostrva Kaprija - u to vreme omiljenog odmarališta evropskih umetničkih krugova i boema, na glasu zbog prirodnih lepota i niskih cena - gde između razgovora o literaturi i izleta do Napulja i Pompeja i igranja sa Asjinom petogodišnjom kćerkom Dagom započinje njihov roman, u pismu svom prijatelju Geršomu Šolemumu piše: "... Ovde nema nikog vrednog pažnje. Pažnje je najvrednija jedna letonska boljševikinja iz Rige koja glumi i režira u pozorištu. [...] S boljševikinjom sam razgovarao do pola jedan

1 Enes Čengić: *S Krležom iz dana u dan*, Globus/Zagreb, 1985, IV knjiga, str. 180.

2 Ibid., str. 12.

3 Ili, Hajdegera. I ne znajući to, Krleža samo varira hajdegerovsku skepsu u pogledu moderne tehnološke civilizacije, izraženu kroz "zaborav bitka" ili razvoj moderne tehnologije, to jest 'amerikanizaciju' i samu Ameriku, koja je ovozemaljski, ontički izraz tog zaborava i zastranjenja. U čuvenom intervjuu *Špiglu* iz 1966, testamentarno objavljenom tek posle njegove smrti (1976), Hajdeger kaže: "Za mene je odsudno danas sledeće pitanje: kako se, i koji je to politički sistem koji se može prilagoditi našem tehnološkom dobu? Na to pitanje nemam odgovora. Nisam ubeđen da bi to mogla biti demokratija". Još jedna zanimljiva paralela: "utopijski" fašista Hajdeger i "utopijski" komunist Krleža.

i onda radio do pola pet. [...] Jedna od najizvanrednijih žena koje sam upoznao“.

Na putu za Rusiju Benjaminov vodič je Eros, a ne radoznalost ili slepi ideološki zanos, u njegovom srcu tinja ratnički žar nomadskih osvajača: “Osvojiti Asju po svaku cenu!” Ono njegovo iz tih dana iznenada probuđeno interesovanje za Sovjetski Savez i marksističko učenje, kao i najavljeni zaokret u filozofskom misljenju (od visoko spekulativnog ka materijalističkom) bilo je, kako se čini, rukovođeno pre nalozima srca nego duha. Ako postoji izuzetak od onog Kestlerovog pravila da pri vrbovanju za komunističku stvar presudnu ulogu redovno igra neka vrsta gurua, “neka centralna ličnost ili tip ličnosti koja u sebi otelovljuje one osobine zbog kojih se pristupa pokretu”, neko ko bi istovremeno bio mudrac i učitelj, onda je taj izuzetak upravo Benjamin i njegov odnos sa Asjom Lacis.

Na moskovskoj železničkoj stanici, putnika iz Berlina, sa dva glomazna kofera (“voz je stigao bez ijedne sekunde zakašnjenja”), ne dočekuje međutim niko, da bi mu na izlazu iz stanice prišao Rajh, Asjin pratilac i njegov poznanik iz Berlina, sa kojim seda u saonice i odlaze zatim obojica zajedno u hotel. “Tvrđava Moskva” ispostavlja se zapravo da je pre “sanatorijum Moskva” pošto se Asja, pretrpevši slom živaca, od septembra nalazi na lečenju u sanatorijumu Rot. Tog je dana, iskravši se iz sanatorijuma, izašla da sačeka gosta iz Evrope i sada ga dočekuje na ulazu u hotel; sve troje zatim odlaze u grad, u poslastičarnicu na kafu, a potom u zavod gde Asja leži. U sobi je Asjina bolesnička drugarica i kad je na tren izišla iz sobe, Benjamin i Asja ostaju po prvi put sami: “Asja me je gledala veoma prijazno”, beleži on u svom dnevniku. Uveče, Rajh i on odlaze u Mejerholjdevo pozorište gde se daje “Revizor” i već tog prvog dana utvrđen je obrazac po kom će se putopisac ponašati u toku naredna dva meseca, koliko će trajati njegov boravak u Moskvi: ljubavni trougao u kome se dve, one muške strane, preko dana ponajviše druže, pre podne Benjaminove usamljeničke šetnje gradom i zatim zajednički odlazak kod Asje u sanatorijum u popodnevnim satima (gde sve troje igraju domine) i, uveče, odlazak na neku od mnogobrojnih pozorišnih predstava; Rajh se čak seli kod Benjaminu u hotelsku sobu i tamo zajedno rade na svojim rukopisima i vode knjiške razgovore do u kasnu noć.

Neobično plahog, tako reći divljeg temperamenta, Asji je u tom igrokazu pripala uloga *femme fatale* i ta joj uloga očigledno izvrsno pristaje. Uzvišena,

na koturnama svoje orijentalne, mačije lepote, k tome još i sklona napadima ćudljivosti i neobjašnjivo čestim promenama raspoloženja, njen odnos sa pratiocima je obeležen uglavnom stalnim prepirkama, svađama i svečanim izmirenjima; poznanici i svedoci Benjaminovih druženja sa Asjom nisu se mogli načuditi zašto su njih dvoje uopšte zajedno kad se jednako oko nečeg krve na nož, kao dva smrtna neprijatelja. Hirovita boginja iz Rige se i u Moskvi svađa čas sa jednim, čas sa drugim svojim kavaljerom. Već drugog dana po dolasku, Benjamin ostavlja sledeće dnevničku zabeležku: “Asja se zbog stana svađa sa Rajhom i tera me da izađem. U svojoj sobi čitam Prusta i žderem marcipan”. Nepunu sedmicu zatim, u sanatorijumskom paviljonu gde su otišli zajedno u posetu Asji, Benjamin odlazi u obližnju prodavnicu po kolače (sve troje neobično uživaju u slatkišima) i primećuje Rajhovo “čudnovato držanje” - nije odgovorio na njegov pozdrav. Po povratku, zatiče Rajha ispruženog na krevetu, a Asju iznad njega kako stoji i grdi ga; navodno je imao srčani napad. Scena sa srčanim napadom se još jednom ponavlja u nepuna dva meseca, koliko je Benjamin proveo u Moskvi (inače, Rajh je poživeo gotovo do svoje osamdesete godine).

Moskva, kakvu upoznajemo iz Benjaminovih *Dnevnika*, komplementarna je onoj slici Moskve koju je ostavio Krleža i dopunjuje je u neku ruku. Saznajemo tako da se temperatura na ulicama spušta do minus 25 Celzijusa zimi, trotoari su veoma uski te su mase prolaznika, poput skijaša, prisiljene da prave “kristijanije” dok hodaju. Ti uski trotoari daju Moskvi pečat nečeg palanačkog, “karakter improvizovanog velegrada koji je svoj status stekao preko noći”. Ljudi su jednoobrazno, proleterski sivo odeveni, sa glavom je potpuno iščezao evropski šešir da bi ga zamenio sportski kačket i šubara (kačket nose i devojke), a među krznanim i kožnim jaknama, kao znakom gradske elegancije, neretko se može videti i gruba seljačka nošnja i prost kožuh. Putniku iz Nemačke pada u oči neobična mirnoća tog grada i neka tišina koja, kako ubrzo shvata, dolazi od toga što ima veoma malo automobila i retko se čuje se glas sirene. Nema ni bulevarskih novina ni šarene dnevne štampe. Prazno sivilo jednog ogromnog predgrađa. Čak i u centralnim delovima grada ima bednih udžerica, aleja ispresecanih parcelama raskvašenog, blatnog zemljišta, gde-gde se stoka dovozi pred klanicu, ulična trgovina na crno cveta, svako nešto u pola glasa prodaje

ili preprodaje. Jednom rečju, moskovska ulica je nešto između velike pijace i sajmišta gde je samo jednoj kasti, po rečima putopisca, dozvoljeno pravo na glasnost: kotlokrprima i staretinarima, koji sa vrećom na leđima obilaze kvartove i dozivaju mušterije. Benjamin ne zna ruski i upućen je u potpunosti na Rajha, kome pomalo i zavidi: stekao je već određene pozicije u moskovskim krugovima, njegovi se tekstovi objavljuju i, što je najvažnije, uživa milost neograničenog pristupa kod Asje.

Opčinjenost oženjenog nemačkog gosta Asjom je beskrajna (kod kuće je ostavio suprugu i osmogodišnjeg sina) i sve češće mu se događa, kako kaže, da jedva čuje Asju šta mu govori "pošto je tako intenzivno posmatra".¹ Kao mali gest pažnje, dobrostojeći gost iz Berlina na poklon joj donosi bluzu i pantalone (nipošto "buržoasku" suknu) i čita joj posvetu iz svoje još neobjavljene knjige pod naslovom *Jednosmerna ulica*, koja je upravo pred štampanjem: "Ova se ulica zove ulica Asje Lacis, po onoj koja ju je kao inženjer prokrčila u autoru".² No, Asju je teško umilostiviti; dolazi retko, uvek je u žurbi (mada je režim izlaska u sanatorijumu prilično slobodan) i jedne večeri dok Benjamin sedi za stolom i vodi dnevnik (tog je dana više nije očekivao), ipak je začuo njeno kucanje na vratima. On ustaje i hoće da je poljubi. "Nije mi uspelo, kao većinom", piše. Njeno obraćanje je čas na 'ti' čas na 'vi', no njenom melanholičnom udvaraču to ne smeta da ipak istrajava, pun nade: "Izgleda da se ono TI među nama učvrstilo", beleži u jednom trenutku.

Ako perspektivu izokrenemo i stvari uzmemo da posmatramo iz suprotnog, Asjinog ugla, o njenom prvom utisku o Benjaminu nalazimo ostavljenu sledeću zabelešku: "Naočari koje bacaju svetlo kao dva mala reflektora, gusta, tamna kosa, uzan nos - ali nespretna ruke; kese sa kupovinom ispadaju iz njih. Ukratko, solidan intelektualac, jedan od dobrostojećih".

nastavak u sledećem broju

1 "Onaj ko pažljivo sluša ne vidi", napisaoće nekoliko godina kasnije u eseju o Kafki.

2 Što iz današnje perspektive izaziva daleke asocijacije na one Staljinove poznate reči o "piscima kao inženjerima ljudskih duša"; međutim, izvesni psihoanalitički nastrojeni kritičari skloni su da u tome vide feminino Benjaminovo podleganje Asjinom principu marksističkog maskuliniteta: "Jasno je kako je Asjin prolaz u njemu zapravo reminiscencija na penetraciono delovanje penisa u vidu maskulinog falusnog znanja, što će radikalno izmeniti dalji Benjaminov rad". Džejn Rendel (Rendell): *Optika Valtera Benjamina*, London, Blekdog pres, 1999. (Svaki komentar na ovakvo tumačenje je suvišan).

Iz osmanske baštine

Lakrdija

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Balkanski turcizam onomatopejskog porekla od turske reči *lakirdi* - reč, brbljanje, blebetanje, ogovaranja, svađa, prepirka (*lakirdidži* - brbljivac, naklapalo).

Kod nas je **lakrdija** ponajpre *šala puna nestašuka* ("Đaci su naučili da s furundžijama zbijaju lakrdije"), zatim *ludorija*, *budalaština* ("Najžalosnija je to lakrdija mode, da se za ljubav lepote zdravlje na kocku meće"), pa *drangulija*, *koještarija* ("Žene ... jako upotrebljuju takve lakrdije, kao što su pomade"); *reč* ("Posrčemo po kavu i izmenjamo jednu dve lakrdije") i *govor, priča, beseda, razgovor* ("Pa mu vezir veli lakrdiju: /Evo tebi katul-bujruntije, / I evo ti za hašluka blaga!"). U *Rečniku kosovsko-metohijskog dijalekta* lakrdija znači *reč, zadata reč, protivrečnost, svađa, prazna reč, laž*.

I, najzad u književnosti je lakrdija *vrsta komedije bez veće vrednosti, kojoj je cilj da izazove smeh, poglavito jeftinim, često vulgarnim efektima, farasa, burleska*. U XIX i XX veku lakrdija je mnogo izgubila od narodno-satiričnog karaktera *farse* i *postala zabavna vrsta sa sirovim šalama i skarednim sadržajem*.

Otuda je **lakrdijaš** *onaj koji zbija šale, šaljivčina, vragolan, spadalo*, ali i *pisac lakrdija* ("Proglašen nekad gotovo lakrdijašem Nušić se ... sve više uzdiže kao realist višega stila"), kao i *glumac koji igra u lakrdiji*; pa dalje *dvorska budala, pajac* ("Susretoh usput silu naroda, / Vlastelu mnogu i najamnike s njom, / Što gospodstveno vode sa sobom / Lakrdijaše, igrače i čarobnike"). A pokrajinski, pak, lakrdijaš je *rečit čovek, dobar govornik*.

Postoji i ženski oblik - **lakrdijašica**, zatim glagol **lakrdijati**, **lakrdijašiti**, **lakrdisati** - *namerno govoriti ili činiti nešto smešno, zbijati šalu, izvoditi vragolije, šegačiti se* ("Car se šali i lakrdiše samo!") odnosno pokr. *razgovarati, voditi razgovor* ("Što ne svratite malo da lakrdišemo?"). Postoji i pridev odnosno prilog **lakrdijski**, **lakrdijaški**, uz ostale izvedenice.

Manipulacije Milorada Dodika

PIŠE: SEAD HADŽOVIĆ

U TV duelu Milorada Dodika i Čedomira Jovanovića, oržanog 1. februara, o tome "da li je RS genocidna tvorevina", moglo se je primjetiti da se Jovanović orijentirao na ključna pitanja politike Srbije i posebno na njene propuste prema BiH, dok je Dodik, manipulacijama i krivim interpretacijama, omalovažavao BiH kao cjelovitu državu, a veličao vrijednosti RS.

Iz sadržaja duela komentarišem sledeća pitanja:

- Genocid i etničko čišćenje

Koliko je meni poznato, Jovanović je na glavnom odboru LDP rekao: "Republika Srpska napravljena je i na genocidu. Na srebreničkom genocidu, na etničkom čišćenju nezabeleženom u Evropi posle Drugog svetskog rata.....".

Činjenice pokazuju da ta izjava nije sporna.

Međunarodni sud pravde presudio je da je srebrenički genocid počinjen sa namjerom da se uništi u dijelu grupa Muslimana u BiH. Cijeli svijet je saznao za drastične posljedice, unaprijed programirane i pripremljene mašinerije smrti, koja je u Srebrenici i bližoj opkolini, za samo 3-4 dana, likvidirala oko 8000 Bošnjaka. O tome svjedoče na hiljade knjiga, bezbroj novinskih, radio i video zapisa, suđenja i presuda Haškog tribunala kao i njegova ogromna dokumentacija.

Malo se u javnosti zna da je tokom suđenja Slobodanu Miloševiću, u vezi primjedbi *amici curiae* o genocidu, Pretresno vijeće Suda u Hagu, 16. juna 2004, donijelo međupresudu (Odeljak IV,B-2 odluke) da je postojao udruženi zločinački poduhvat, koji je uključivao članove rukovodstva bosanskih Srba, čija namjera je bila da se muslimani djelimično unište kao grupa i da su njegovi učesnici izvršili genocid u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom. (U Mladićevoj optužnici za genocid, pored Srebrenice, uvrštene su i navedene opštine).

Osim uništenja dijela grupe Muslimana/Bošnjaka (genocid), izvršeno je i tzv. „etničko čišćenje“ kojim su nesrbi, pretežno Bošnjaci, protjerani ili prisilno izbjegli sa postojeće teritorije RS, i to više od 95

odsto njihovog ukupnog broja. Miloradu Dodiku je dobro poznato da su, prije rata, na teritoriji RS, u kojoj danas na cijeloj teritoriji dominiraju Srbi, u mnogim opštinama Bošnjaci i Hrvati bili dominantni, kao i da čistih srpskih opština nije ni bilo. „Etničko čišćenje“ nije bilo puko uklanjanje (iseljavanje) nesrba radi pretvaranja RS u etnički homogenu zajednicu, nego je izvedeno uz drastičnu primjenu sile i nasilja, za koje je svojevremeni sudija Haškog tribunala, Rijad, izjavio da su to „scene iz pakla napisane na najmračnijim stranicama ljudske istorije“. SB UN, zgrožen zvjerstvima u BiH, 1992. godine uveo je protiv SRJ ekonomske i političke sankcije.

U konačnom izvještaju eksperti komisije UN za ratne zločine, iz 1994. godine, III deo, član 22, ističu da bi primjenjivani akti „etničkog čišćenja“ mogli,šta više, da potpadnu pod značenje Konvencije o genocidu³.

GS UN, rezolucijom 47/121, od 18. decembra 1992. godine, „etničko čišćenje“ kvalifikovala je kao „oblik genocida“. Dakle, „etničko čišćenje“ dosegalo je i genocidne razmjere. Mnogi eksperti međunarodnog prava su smatrali da je „etničko čišćenje“ eufemizam za „genocid“, jer su države potpisnice, posebno velike sile, željele da izbjegnju obaveze koje proističu iz Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida.

- Naser Orić pobio 3267 Srba

Dodik je u duelu iznio: „Mora da se vidi da je tamo (okolina Srebrenice), tri godine prije toga pobijeno 3500 Srba. Ne pravdam kasniji zločin tom činjenicom, ali ako pričamo o tome (genocidu u Srebrenici) onda moramo da pričamo o svemu“.

Deceniju i po iznosi se taj argument, vezujući ga obično za Nasera Orića koji je, navodno, u srednjem Podrinju i Birču, ubio 3267 Srba. Ovo zaslužuje posebnu pažnju, jer se u cjelokupnoj aktivnosti

³ Borba, utorak 26. juli 1994. godine

na izjednačavanju zločina, najviše ističe upravo ovaj slučaj, kao pandan Srebrenici.

Činjenica je da je u prvim danima zauzimanja teritorije Podrinja srpskih snaga i JNA, došlo do formiranja lako naoružanih grupa Bošnjaka, na čelu sa Naserom Orićem, koje su pružale otpor tim snagama. Ako je tom prilikom došlo do pogibije srpskih vojnika, to se ne može tretirati kao zločin. Valjda su Bošnjaci imali pravo da se brane. Bili su od napadača izloženi mnogobrojnim zločinima.

Inače, zločin je ubijati ljude van borbenih dejstava, dok prema zakonima ratovanja pogibija u borbi nije zločin. Naravno, poginule u borbi treba žaliti i to ne samo one koji su poginuli u odbrani svoje teritorije, nego i one koji su poginuli u borbi prilikom zauzimanja tih teritorija. Jer, u najvećem procentu oni su, mimo svoje volje mobilisani i od svojih vođa uvučeni u tragični rat.

U kasnijem periodu, kada je izvršena potpuna blokada Srebrenice, Naser Orić je imao drugu ulogu. Naime, Srebrenica je tada predstavljala pravo grobno sa oko 40000 stanovnika (domaćih i izbjeglica iz okolnih sela), izloženih stalnom granatiranju VRS (tako, na primjer, 12. aprila 1993, od 6 ispaljenih granata na igralište srednje škole u Srebrenici, gdje su se nalazili građani Srebrenice u većem broju, ubijeno je 70, a ranjeno više od 100 ljudi). Bili su bez osnovnih potreba za goli život. Bukvalno, od gladi se umiralo, a srpske snage nizu dozvoljavale ulazak ni humanitarnim konvojima UNHCR sa hranom i ljekovima. U toj situaciji Naser Orić se odlučio da sa svojim borcima vrši pohode na okolna sela radi prinudne otimačine hrane. Ti pohodi nisu imali karakter vojnih dejstava u smislu osvajanja teritorije i nanošenja ljudskih (vojnih) gubitaka protivničkoj strani, mada je u nekim slučajevima dolazilo i do većih borbenih okršaja u kojima je bilo i žrtava, ali upravo zbog toga što su se desili u borbi, od Haškog tribunala nisu tretirani kao zločin (slučaj Kravice, gdje su poginula 34 vojnika Bratunačke brigade i 11 civila). Zato je Naser Orić, od Haškog tribunala, bio osuđen samo na dvije godine, da bi poslije žalbe na tu presudu bio oslobođen krivice.

Ključni faktor, koji omogućava pravu istinu, jesu sledeće brojke o smrtno stradalim, koje je utvrdio Informativni dokumentacioni centar (IDC) Mirsada Tokače¹. Ukupan broj smrtno stradalih u srednjem

Podrinju i Birču iznosi 22.318 lica. Od tog broja su 8915 vojnici, koji su stradali u borbi (3528 Srba i 5387 Bošnjaka).

Ostatak od 13.403 su ubijeni civili, i to: 12.750 (95 odsto) Bošnjaci, a samo 653 (5 odsto) Srbi.

Ako se tvrdi da je Naser Orić pobio 3267 Srba, onda izlazi da su u tu brojku, osim navedena 653 civila, uračunati i poginuli vojnici, iako se oni ne mogu ubrajati u ratni zločin. Brojke su neumoljive i one pokazuju da su prave žrtve bošnjački civili.

- Srbi u Sarajevu

Dodik je izjavio da danas u Sarajevu živi 95 odsto Bošnjaka, da je više Kineza, nego Srba. (Realne procjene su da u Sarajevu živi 4-5 puta manje Srba, nego ih je bilo prije rata). To je, naravno, deprimirajuće.

Međutim, to nije ništa posebno u uslovima opšte etnoteritorijalne homogenizacije u BiH. Takvo stanje sa Srbima je, više-manje, u cijeloj Federaciji, kao što je slučaj i sa Bošnjacima i Hrvatima u RS.

Slučaj sa Sarajevom je specifičan po tome što za tako mali broj Srba, osim prevashodne krivice sarajevskih vlasti, krivicu snose i srpske vlasti.

Osim što su zbog ratnih uslova, iz bezbjednosnih razloga napustiti Sarajevo mnogi njegovi žitelji, bez obzira na nacionalnost, na Srbe je dodatno uticala i propaganda sa Pala, koja je Srbe, koji su ostali u bošnjačkom dijelu, nazivala srpskim izdajnicima.

Zatim, poslije odluke u Dejtonu da Sarajevo sa prigradskim opštinama pripada Federaciji, vlasti sa Pala su, tokom februar - mart 1996, prinudno iselile sve Srbe (oko 65.000-70.000) sa tih područja u Podrinje i druge krajeve odakle su ranije protjerani Bošnjaci (o ovome se malo zna u Srbiji).

¹ Podaci IDC se smatraju objektivnim. Ovaj centar multinacionalnog karaktera donirale su zemlje Zapadne Evrope (Norveška, Švedska,

Osim toga, neposredno poslije završetka rata, veliki broj izbjeglih Bošnjaka umjesto da se vraćaju u svoja ranija ptrebivališta u RS, vraćali su se u Federaciju, s tim da su mnogi nastojali da se vrate u Sarajevo i okolinu, pošto su tada za njih uslovi bezbednosti i drugi životni uslovi u RS bili gotovo nemogući, jer je još postojala ratna vlast.

S druge strane, prema nedavnoj izjavi predsjednika Srpskog građanskog saveza u Sarajevu, Sretka Radišića, vlast u RS, od kada je potpisan Dejtonski sporazum, više se bavila ostankom Srba, nego njihovim povratkom u Federaciju, pa i u Sarajevo

- Država: Bosna i Hercegovina ili Republika Srpska

Dodik je u duelu izjavio da je BiH postala država tek Dejtonskim sporazumom, a da je RS postala država ranije, prilikom njenog proglašenja, u januaru 1992 godine.

Ova apsurdna izjava, kao i bezbroj njegovih izjava i postupaka, sračunata je na dezavuisanje BiH kao cjelovite države, što je u posljednje vrijeme dobilo neslućene razmjere.

Ipak podsjećam da upravo Dejtonski ustav jasno konstatuje ranije postojanje BiH kao države. Prvi član (stav 1) tog ustava glasi da će „Bosna i Hercegovina **nastaviti** svoje zakonsko postojanje po međunarodnom pravu kao **država**, u svojim sadašnjim, međunarodno priznatim granicama, a njena unutrašnja struktura biće modifikovana kako je predviđeno ovim dokumentom“. U stavu 3. istog člana tog ustava piše, da će se „Bosna i Hercegovina sastojati iz dva entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske“. Dakle, **ne države, nego entiteta**.

A proglašenje RS, januara 1992 godine, dakle u vrijeme legalnog postojanja Republike Bosne i Hercegovine, predstavlja jedan od događaja u procesu nelegalnog (protivustavnog) razdvajanja Srba od ostalih naroda BiH, zasnovano na pogubnoj tezi da je

nemoguć zajednički život, na čijoj osnovi su izrasla sva zla, posebno ratovi, koji su prouzrokovali tragične posljedice.

U posljednje vrijeme sve jače dolaze do izražaja suprotstavljeni stavovi o nedavnoj prošlosti, više nego prije 7-8 godina, što pogoršava ionako loše međusobne odnose.

Tako, na primjer, u vezi Srebrenice, državna komisija RS je 2004 godine ustanovila broj ubijenih (oko 7900). Poslije objave rezultata komisije, tadašnji predsjednik RS, Dragan Čavić, izvinio se žrtvama sledećim riječima: „Nakon svega ovoga, najprije kao čovjek i Srbin, pa onda kao otac, brat i sin, a tek onda kao predsjednik Republike Srpske, moram reći da je ovih devet dana jula srebreničke tragedije crna stranica istorije srpskog naroda. Učesnici ovog zločina ne mogu se opravdati nikome i ni sa čim. Onaj ko je činio ovakav zločin, i pri tome se možda pozivao na narod kome pripada po imenu i prezimenu, činio je zločin i prema vlastitom narodu. Onaj koji se možda pozvao na Boga čineći zločin, očekujući od Svevišnjeg blagoslov, činio je zločin protiv Boga u koga vjeruje. Onaj ko je činio ovakav zločin zbog osvete, osvetio se vlastitom narodu“.

Pa i Dodik je 2007. godine priznao genocid u Srebrenici (intervju sa Senadom Hadžifejzovićem u Centralnom programu televizije. Dodik: „Ja znam savršeno dobro šta je bilo. Bio je genocid u Srebrenici. To je presudio sud u Hagu. I to je neosporna pravna činjenica“). Sada kategorički tvrdi da u Srebrenici nije bio genocid.

Ili, na primjer, umjesto da i RS prihvati preporuku EU da se 11. juli obilježava kao Dan sjećanja na genocid u Srebrenici, sad pojedini iz RS traže da se doneše zakon po kome bi se krivično gonio onaj ko prizna da je u Srebrenici bio genocid. Kao da se vraćamo u vrijeme kada je Bulatovička na tribini povodom Srebrenice, u zgradi pravnog fakulteta u Beogradu, izjavila da treba premjestiti i muslimanske grobove (Potočari) sa srpske plodne zemlje.

Ovakva situacija bi trebala ozbiljno zabrinuti vlasti u Srbiji i BiH/RS, jer može prouzrokovati i teže konfliktne situacije. Pravi lijek je spremnost sučeljavanja sa pravom istinom o sopstvenom učešću u nedavnim ratovima i pričinjenim zločinima drugim narodima.

Turci i "Turci"

PIŠE: RADE VUKOSAV

Odavno ukorenjena nakaradna zabluda da su naši muslimani, Bošnjaci u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini – Turci, nastala je iz neznanja i odbojnosti prema drugim religijama. Sloveni su naselili ove krajeve u doba velike seobe naroda između IV i VII stoleća. Sloveni su po religiji bili mnogobošci i nisu imali svoje pismo. U IX stoleću apostoli hrišćanstva iz Soluna, Ćirilo i Metodije, uz nastojanje Vizantije, sačinili su za Slovence, prigodnu azbukuku koja je po Ćirilu nazvana ćirilicom. Vizantija nastoji Slovenima nametnuti hrišćanstvo u čemu, dugotrajnim nastojanjima uspeva. Godine 1054. se Rimsko carstvo raspada na Istočno u Carigradu (Konstantinopolj) i Zapadno u Rimu, a time se i hrišćanstvo deli na katolike (katholu, grčki – opšte) i pravoslavno (grčki – ortodoxa). Osnivači Raške (Srbije) Nemanjići su katolici. Međutim, Rastku, Nemanjinom sinu Grci daju položaj arhiepiskopa srpske crkve i za srpsku crkvu na Atosu (Svetoj gori), grade manastir Hilandar. Kad se Rastko zamonašio primio je redovničko ime Sava. U srpsku crkvu se preko Save uvodi pravoslavlje. Najstariji Nemanjin sin Vukan ostao je katolik. Od prvog srbijanskog kralja, Nemanjinog sina Stevana Prvovenčanog, do cara Dušana Srbija je širila svoje granice. Nakon Dušanove smrti carstvo se raspalo. Dušana su nasledili nesložni feudanci, kralj Vukašin i Uglješa Mrnjavčević.

Nad brojnim turskim plemenima u Aziji, prvi do tada najjači feudalni vladar Osman (1288 - 1326), proglasio se sultanom i počeo osvajanja. Po njemu su dinastija i narod nazvani Osmanlije (Otomansko carstvo). Osvojene teritorije su deljene spahijama, što ih je potaklo za sve većim osvajanjima. Sultan Murat I osvaja Trakiju i prenosi prestonicu u Jedrene. Posle turske pobede na reci Marici 1371, nad oslabljenim i zavađenim Dušanovim naslednicima, Vukašinov sin Marko (Kraljević) postaje turski vazal, a u bici na Kosovu 1389, Murat I i srpski knez Lazar Hrebeljanović ginu. Murata nasleđuje sin Bajazit, a Lazarev sin Stefan postaje njegov vazal. Stefanova sestra, Lazareva kćer Mara se udaje za Bajazita. Godine 1453. Turci osvajaju Carigrad (Konstantinopolj) koji postaje njihova prestonica, 1459, osvajaju srpsku despotovinu i grad Smederevo, a 1521,

osvajaju Beograd i nadiru dalje prema Beču. Osvojili su sve arapske zemlje, među kojima i Egipat.

Bosna je "pala šaptom". Neslogom feudalne vlastele je Bosna oslabljena, pa su je Turci lako osvojili. Naime, poslednji bosanski kralj Stjepan Tomašević, pod pritiscima ugarsko-hrvatskih kraljeva, Venecije i pape prelazi sa bogumilske vere, koju je do tada ispovedala većina Bosanaca i Hercegovaca i postaje katolik. Od tada vrši pritisak i na podanike da i oni prime katoličku veru. I ne samo to nego ih i progoni. Turci su to iskoristili, ispoljavajući blagost prema bogumilima i pridobijajući ih, a 1463. godine osvajaju Jajce u kome je stolovao kralje Stjepan Tomašević i ubijaju kralja. Tako je Bosna pala. Hercegovina koja se, neslogom vlastele nepunih 40 godina ranije odvojila od Bosne, pada 1482, pod tursku vlast. Bogumili vremenom primaju islam, a među njima i poneki pravoslavac i katolik. Primanje islama nije išlo brzo. Trajalo je decenijama, pa i stolećima tokom 415-godišnjeg osmanskog vladanja Bosnom i 487-godišnjeg Srbijom. Pogrešna i tendenciozna je tvrdnja da su muslimani prethodno bili Srbi/Hrvati, jer tada nacije nisu postojale. Identitet je u to vreme označavala veroispovest.

Srbijanci, primivši pravoslavlje od Grka, nisu postali Grcima, Hrvati, katoličanstvom od Rima nisu postali Romanima, pa ni muslimani u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, nisu postali Turcima, niti govore turski. I tako poislamljene Slovence mnogi pogrešno nazivaju Turcima. Zašto? Postoji zlonamerno - zato. Netrpeljivost prema drugim religijama je, na žalost, pretvorena u mržnju. Pravoslavna i katolička crkva i političari, koji bi da sve bude samo njihovo, njihovi ljudi i njihove teritorije, prvo su najgorim ocrnjivanjem Turaka, opisujući ih kao ubice, zulumčare, haračlije, nasilnike... izjednačavali sve muslimane sa Turcima. Po guslanju i po čitankama, Turci su ubijali, silovali, nabijali na kolac, silom ljude preveravali na islam... Onda su one koji su primili islam postali „poturčenjaci“ i „poturice“. „Poturica gori od Turčina“. Verski faktor je i tad bio. a i sada je jak otrov mržnje. Mržnja prema „poturicama“ se najžešće raspirivala uz gusle, te od strane crkvanih otaca, koju su time čuvali „krst časni“ i svoju pastvu od koje crkva živi. Kleronacionalizam je pustio duboke korene i ne jenjava, nego se, po potrebi, još i raspiruje. Niko od ljudi ne može napraviti naci-monstrume u ljudskom obliku kao religija i nacistička ideologija. A šta naci-monstrumi i njihove monstrumske horde mogu učiniti osvedočili smo

se u Drugom svetskom, i ovom nedavnom, najsramnijem ratu devedesetih godina XX veka.

Bosanski muslimani su tokom osmanskog vladanja Bosnom, Turke nazivali „Turkušama“. Pružali su otpor sultanima da ne idu u ratove i tražili da vojne garnizone u BiH ne drže Anadolci i Arnauti (Albanci), nego Bosanci. Bunili su se, ratovali protiv sultana, opirali se. Zbog čestih buna i otpora, odlukom Berlinskog kongresa je, 1878. godine, Bosnu i Hercegovinu okuprala Austrija. Normalno je imati otpornost prema tuđinskom osvajaču, ali se trovanjem mržnjom prema našim „Turcima“ (koji to nisu) u tome preteralo i pretvorilo se u neljudsku čežnju za nekakvom osvetom nad tim „Turcima“. Nad kim? Nad svojim susedima koji nemaju nikakve veze sa onim što nam se davno događalo? „Krivicu“ prelaska na islam naši muslimani trpe s kolena na koleno i to tako kao da je to ova sadašnja generacija učinila. Po istom aršinu su onda i Srbi krivi što su primili pravoslavlje. I ateisti su krivi što su se oslobodili svake religije. Hajde da se sad međusobno koljemo! Više od jednog veka traje masovno ubijanje i proterivanje „poturica“ sa njihovih ognjišta, a kulminacija toga su masovna etnička čišćenja u BiH i Sandžaku devedesetih godina XX veka. Etnička čišćenja imaju karakter genocida. Najgori su i najopasniji u tome naci-političari. Haški optuženik Radovan Karadžić, uoči rata u BiH zagovara podelu: „...srpska čaršija, turska čaršija, srpski poslovi, turski poslovi, srpske kafane, turske kafane, pozorišta i sve drugo“. Ratni zločinac Milan Lukić sa svojim „osvetnicima“ otima iz voza i autobusa nedužne muslimane Bošnjake u Sandžaku, odvodi ih preko Drine, teroriše i likvidira. Spaljuje u Podrinju u njihovim kućama muškarce, žene i decu. To je, kažu srpski nacisti, „osveta Kosova“ i „neka, ruke im se posvetile“. Šta reći na ovo?! „Došlo vreme da se osvetim Turcima“, reče Ratko Mladić pre napada na gladne i žedne civile, izbeglice u Srebrenici. Kojim Turcima?!

Neljudski je mrzeti i ne podnositi svoje komšije samo zato što su druge vere. To nam je ostalo još od Nemanjića. Stevan Nemanja je na najbrutalniji način očistio Rašku od bogumila. Jedan deo bogumila se spasio bežanjem u BiH. Nije kod njega mogla opstati ni jedna vera osim one vera koju ispoveda dvor, a to je pravoslavno svetosavlje. Evo, i sada, po nekima, **Srbin mora biti pravoslavne vere, a pravoslavac mora biti Srbin**. Turci nisu bili takvi. Zamislimo da li bi Srba (i drugih) bilo na ovim prostorima da su Turci, koji nisu za pohvalu, bili kao Karadžić i Mladić. Treba osuditi i pojave islamskih ekstremnih vehabija. Oni su fanatici

i najviše ugrožavaju upravo Bošnjake i Bosnu, jer ih kompromituju, što pogoduje protivnicima BiH i Bošnjaka, da je pred Evropom i UN diskredituju kao opasne za evropsku demokratiju. Bošnjaci treba da budu imuni na islamski ekstremizam i fanatizma i time očuvaju i svoj dosadašnji islam i cjelovitost BiH u suživotu sa svim Bosancima, bez obzira ko u koju bogomolju ide, ili ne ide ni u jednu. Ako se vehabije budu širile i dosađivale, verujemo da će postojanje BiH biti ugroženo. Ljutimo se i osuđujemo kad na sportskim takmičenjima naše Sandžaklije navijaju za Turke. Ljutimo se, a ne mislimo na razloge za to. Zašto je tako? To je prirodna reakcija na našu akciju, otpor na pritisak. Kao u fizici. Reaktivno Bošnjaci razmišljaju: *Kad nas, zato što smo, po vama, Turci, mrzite i ne priznajete sebi ravnima, nepoželjni smo i sami nas gurate ka Turcima. Setite se šta ste nam sve činili u svim ratovima - samo da se selimo i da nas nema tamo gde sa vama živimo. Uništavani smo i proterivani uz fizičko mučenje i genocid. Vršeno je masovno progonstvo i otimanje svega što smo posedovali. Kao u biblijsko doba. Postoje masovne grobnice naših najmilijih. Zašto???* Nisu Turci tako radili, nisu vršili etnička čišćenja, a mogli su. Na našim prostorima ne samo da je sačuvano hrišćanstvo, naše ime, jezik, pismo, običaji nego i bogomolje pa su i nove podizane koje i sada postoje. Oni koji su, za turskog vaktata prešli na islam, morali su ići u ratove koje je Turska imperija vodila, dok hrišćani to nisu morali. Radili su i plaćali porez za te ratove. Turci su uzimali „danak u krvi“, decu od 7 godina i školavali ih za janičare - elitnu vojsku. Među njima je bilo i paša i vezira, a najpoznatiji je vezir Mehmed paša Sokolović, hrišćanin iz Bosne. Njegov brat Makarije je bio srpski parijarh. Da, da, Srbi su u to doba imali svoju patrijaršiju. Danak u krvi su Turci uzimali i u ostalim zemljama Otomanskog carstva, a ne samo kod nas. Feudalci su i u Anadoliji imali spahiluke i agiluke kao i kod nas. To je bilo onda, u feudalno doba istorije ljuskoga društva, ne samo na ovim prostorima. Mađarsko-hrvatski feudalci su bili još zločestiji. Nije 1573. godine Matija Gubec u Hrvatskoj od obesti dizao seljačku bunu. Buna se tada digla i u Sloveniji. Ti hrišćanski feudalci su bili još rigorozniji od turskih. Feudalci su ustanak ugušili masovnim ubijanjem seljaka buntovnika i krunisanjem Matije Gubeca užarenom železnom krunom. Takav je bio feudalizam - uopšte. Ako smo ljudi, možemo li prevladati mržnju, tu opaklu ljudsku bolest i mirno živeti bez ratova???

HELSINŠKE SVESKE

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

29. Sandžak i evropska perspektiva

30. Zatvori u Srbiji 2010

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica - od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, *Etnologija svakodnevnog života*
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: *Etika odgovornosti*
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, *Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca*
30. Srđa Popović, *Nedovršeni proces*
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojkama
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija
35. Fahri Musliu, *Masakr u Suvoj Reci*
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, *Scenografija rata*
37. Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja*
38. Prijatelji o Seški Stanojlović, *Verna svojoj profesiji*

OGLEDI

9. Momčilo Isić, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka*
10. Tomislav Ognjanović, *Čaršija, Utrina ili Srbija*
11. Ljiljana Vuletić (priredila), *Ksenija Atanasijević: Etika feminizma*
12. Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država*
13. Ivan Đurić, *Vlast, opozicija, alternativa*
14. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1*
15. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 2*